Ангел Каралийчев

НАЙ-ТЕЖКОТО ИМАНЕ

Издателство Народна младеж

Световна класика за деца и юноши

АНГЕЛ КАРАЛИЙЧЕВ
НАЙ-ТЕЖКОТО ИМАНЕ

chitanka.info

ГЕОРГИ СТРУМСКИ
ПРИКАЗНИЯТ СВЯТ НА АНГЕЛ КАРАЛИЙЧЕВ

Какво е нужно, за да се роди приказка, да те грабнат и поведат по неизминати пътища трите обикновени думи, превърнати в златно слово: „Имало едно време…“

Дълги години и столетия хората навиват върху старото кълбо на земята многоцветните нишки на приказката — родна майка на човешкия род и литература. Приказката, която и днес се създава на различни езици от народите на всички страни. Приказката, която ще живее, докато са живи хората и ще радва, докато свят светува и още два дни.

Всяка нощ на Шехеразада би била последна, ако нейната приказка, създавана под мрачния поглед на тирана, не изминаваше с омайни думи и ситни крачки пътя до утрото. Хиляда и една са последните нощи на вълшебницата с повтарящия се всекинощен страх. И хиляда и един са новите изгреви, докато тя събира сила и дъх за приказка, без която светът не е вечен.

Ангел Каралийчев разказва и връща на своите големи и малки читатели това, което сам е получил от баба Тодора и дядо Ангел, от песните на майка си, това, което е дочул от стражишките ветрища и гласове, връща богатството, което е добил от великия детски писател — българския народ.

С Ангел Каралийчев се повтаря тази стара история.

— Разкажи ни приказка — молят го момче и момиче. — Аз съм Любка, аз съм Иван.

И приказникът разказва.

След време отново момче и момиче присядат до неговото коляно.

— Разкажи ни приказка.

— Нали вече я слушахте. Не ви ли омръзна?

А те се усмихват.

— Разказвал си приказка на майка ми и на баща ми. Аз съм Елена. Аз съм Петър.

Става ти чудно и страшно дори само като си помислиш, че някога не е съществувал познатият и близък свят на Ангел Каралийчев.

Било е време, когато за нас ги е нямало Мърморан и Мърморанка, тяхната къщурка с провалена стряха и килнат комин. Не сме срещали Снежното момиче, не сме чели писмото на Груйчо Тухларчето до неговия дядо Груйчо от село Каменец. Било е време, когато читанката на Славето не е разговаряла със синигерчето, а майчината сълза на лястовичката не е стопляла сакатата си рожба, сгушена от студ и мъка в дъното на счупено гърне. Преди житената питка да се появи на страниците на списание „Детска радост“, животът е бил по-беден и гладен. По-малко са били звуците край нас без ореховата гъдулка да ниже песни и да радва душите на черните буболечки. По-малко са били багрите по нашите полета без дъгата на Стражица и без цветните лъки на самодивското сборище Кушкундалево.

Какви са били дните и нощите на вълшебника, за да създаде пред строгия и безпощаден поглед на читателите своите хиляда и една приказки, с които дочакваме изгревите на дните си, да създаде Каралийчевата приказка — твоята, моята, нашата, на всички нас, които населяваме и ще населяваме България. Колко сила и труд са му били нужни, за да извае своя приказен свят от примамни простори, чудеса и тайни, от обич и възторг.

Млад е бил този майстор-строител — с катранени коси, с тъмни очи, хубав и силен.

Не с магическа пръчка и заклинателни думи, а само с две работливи ръце и с едно горещо разтуптяно от обич сърце е изоравал и засявал своята нива. Когато е хвърлял семето, той е гледал нависоко към планинските върхове, за да гледат също така нагоре и нависоко тези, които ще четат книгата му. Създавал е своите творби и е вграждал в темелите най-милото си. Както майстор Манол, дето в Росенския каменен мост е вградил своята Милка.

Мислил е за оня свой събрат, който от султан Селимовата джамия в Одрин разперва криле над България.

Зидал е с търпението и с умението на дряновеца Уста Кольо Фичето.

Или може би по-простичко — трудил се е, както оня старец, който садил вишна край пътя и не питал дали бъдещите берачи ще си спомнят за него. Защото само онова, което си дал на другите, остава на света и е твое, останалото, което си скрил в себе си, е изгубено.

На въпросите откъде знае приказките си Ангел Каралийчев отговаряше с усмивка, че всеки ден ходи в градината, сяда под едно дърво, а там, на най-ниското клонче, каца сладкопойно птиче и му ги разказва.

В отговора на друг въпрос писателят образно сравняваше литературата за деца с висок многоетажен дом — за най-малките е първият етаж, за по-големите водят стълбите към другите етажи. Най-много Ангел Каралийчев обичаше и се покланяше на фантазията без брегове, на приказката, на първия етаж от високата сграда.

За щастие приказният свят на вълшебника съществува! Затворен е между кориците на книгите, но достатъчно е само да ги докоснем и разгърнем, той оживява — просторен и земен, за да тръгнем из него по черните пътеки на редовете, с малките крачки на буквите.

…В този приказен свят — истински и измислен, близък и странен, пъстър и звънлив — разговарят старият мост, върбата и шаранът от вира, разговарят агънцата и нощният вятър, ябълките и реката, жабата и плъхът, лъвът без опашка и бостанското плашило Гривчо Страшника.

Виши се в него стройната, права като свещ ела.

Мълчи пронизаният от гръмотевица дъб.

Жужи и се впива в отронен ябълков лист стара пчела.

Стърже в нивата щурче, свири с веселата си гъдулка и люлее с песничка разпиляната по небето Кумова слама.

А една кибритена клечица сред двора — клечка над клечките, клечка и половина — се хили, че била сестра на звездите и внучка на мълниите.

Както всяко цвете има свой аромат и цвят, така всяка приказка има нещо само свое.

Редом са в този приказен и земен свят тъжното и веселото, смехът и сълзата…

С песента си нажаленото славейче разплаква белия камък, който стои забит край пътя с едно черно число на челото и в праха тупват едри каменни сълзи.

Старото магаре Марко всяка вечер, преди да си легне, опира ухо на земята да чуе какво става по света.

Юначното петле на дядо Пешо изпива до дъно реката и не изгаря в огнената пещ.

Прехвръкват най-малките птички, птичките мухи колибри — някои червени като череши, други — жълти като кехлибарени гроздови зърна или зелени като пролетната шума на дърветата. А огрее ли слънце перушината им, те всички — червени, жълти, зелени — блещукат като скъпоценни камъчета.

Мустакатите ижо-мижовци побеждават чудовището Клан-Клан, което измъчва мало и голямо в село Стражица, Горнооряховска околия.

Тръгнем ли по една от приказните пътеки, ще срещнем Пати-клати, Пухената възглавничка и третото пате, най-мъничкото, наречено заради лакомията си Жълтият ламтурник, малкото пате, което иска да хване кит.

Поемем ли по друга пътека, ще преживеем всички премеждия на Петърчо, проводен от баба си Ценка да носи топла пита до дядо Медарковия пчелин. В тази дълга история се намесват Голямото куче, Шарената гарга, Хитроумната лисица, Мустакатият сом. В края на краищата всичко завършва добре — дядо Медарко вкусно си похапва от топлата пита и праща по Петърчо медено гърненце за баба Ценка — да си услади и тя душицата.

От друга приказна пътека щъркелът полита към земята, от която духа белият вятър, земята, където живеят черните хора. И ние, както дядо Матей воденичарят, може да повторим заръката му — да занесе за хората от сиромашките колиби като армаган най-тежкото имане — житеното зърно, дребното като мушица житено зърно, без което няма хляб, а без хляба няма хора.

Ангел Каралийчев изведе своите приказки от царските дворци, от покоите на царските синове и дъщери, доведе ги от далечните девет земи в десетата и ги засели по нашенските места, в тоя лъжовен, грешен и прелестен свят, в българските градчета и села, сред балканските гори и поляни, в стражишките кории, в крайдунавските полета, в нашите домове, тука — на най-хубавата земя.

Както и в живота, много от неговите приказки и разкази не завършват благополучно и щастливо. Няма безоблачно щастие за бедняшките деца, които напразно копнеят да се изучат. Нагла и

безсрамна е философията на чорбаджиите: „За да бъдат нашите хлябове набъбнали и високи две педи, челата на ратаите не трябва да бъдат по-високи от два пръста.“

Напразно малката душа на Груйчо Тухларчето иска да полети, да вземе на лекокрилия самолет и майка си, за да не преде тя вретена за чужди хора, да не събира лятно време забравени самотни класове по нивите.

Изплашени от жестокия живот, зъзнат в своята мъка и самота несретните старци — дядо Божил, дядо Минчо, дядо Стоичко, дядо Тома… Единият разговаря със сивото си магаре, другият пази в старовремска ракла бронзово лъвче — надежда, останала от баща му. „Това са хора — въздъхва писателят, — които по селските сватби сядат на края на трапезата и бъклицата стига до тях празна.“

Приказките на писателя вървят редом с ония, които се трудят честно, не лъжат и не ограбват никого, вървят редом с ония малки, но силни ижо-мижовци, които милеят за свободата и помагат на слабите.

Ангел Каралийчев се вглежда с напрегнати очи в мрачините на живота, в неговите покрайнини и рисува как гладуват хората, които не са сторили никому зло. Пише за земята, която възнаграждава богато, но не тези, които са я поили с потта си. Пише за угасналите надежди, за измамените добряци, за ограбения смях, за излъганите доверия, запознава ни с цяла галерия от мили и скъпи нашенски хора, хвърлени от капиталистическа България в неизбродна горест и нищета. Те са намерили приют, милост и топлина само в голямото сърце на писателя.

Смехът е крехката защита на смазаните от немотията, безпомощни хорица, които с шега и горчива ирония се мъчат да надхитрят студа и сиромашията, глада и грубостта.

Повелите на тези тънкострунни разкази и приказки са добротата и правдата, които са по-силни от закона на тирана, от секирата на палача.

По-късно, много по-късно писателят ще създаде приказката-победител, приказките на свободата. По-напред Великанът трябва да победи ламята в човешкия живот, да отреже ненаситната й глава, за да се отприщи водата, да се спаси житото на хората, градовете и селата им.

Колко багри има тук за нашите очи, отвикнали да гледат и да се удивляват, за нашите уши, отвикнали да слушат и да чуват хилядите

звукове на всичко, което в този каралийчевски свят живее, диша, лети, пее, расте.

Вдигнахме глава от вестника, откъснахме поглед от телевизора и отведнъж от своя лудо препускащ живот попаднахме тука заедно с човека, който умее да разговаря с птиците, с дърветата и с цветята, умее да гледа златното на деня и синьото на нощта, долавя с острия си слух най-тихия шепот на тревите, разгадава мълвежа на листата, чува как заспалото под снега житце се обажда с тънък глас като звънче. Българската природа ни обгражда отвред, тя е като живо същество — песенна, чувствуваща, мислеща.

Тука не ни спохожда достойното за омраза чувство, наречено скука, забравяме умората, безразличието.

Отпочиваме под сянката на разцъфнало дръвче и си тръгваме обратно, просветлени с една радост повече, с една нежност и обич повече.

Благодарим ти, вълшебнико.

Благодарим ти за удивлението, на което отново ни научи. Благодарим ти за сладкия език, който опива и гали като горски ветрец.

С тебе ни беше и страшно и хубаво. Откъснахме си от твоите ливади синьо цвете, взехме си по едно тежко житено зърно, за да го сеем в своите ниви.

Сред бетонните стени, с които сме затворени в градовете, ти донесе песента на щурче, сгушено в кошник череши, в жив букет от полски цветя. Тази тиха песничка надпява дългосвирещите плочи с металическите гласове на естрадни певци и певици.

Усещаме под студения паваж полъха на вечната дъхава пръст. Сред високите покриви с наежени, настръхнали антени отново търсим да зърнем разкъсаната синева на небето, защото приказките са близо да звездите — от приказките до звездите разстоянието е просто само една ръка.

Преди да си излезем оттука, ние си даваме мълчалива клетва — да се вгледаме край себе си с твоите зорки и всевиждащи очи. Колкото и големи да станем в живота си, никога да не забравяме, че сме били деца, защото твоята приказка е за всички — деца по възраст и деца по сърце.

Много страшно е, ако пораснеш и забравиш, че си бил малък. Много тежко е, ако не остане в гърдите ти по едно малко момче или

едно малко момиче, които да те гледат с ясен поглед, в чиито гласчета да се вслушваш през човешкия си път.

Ангел Каралийчев обичаше да пише и разказва за изпитанието, на което се подлагал старият майстор на мостове.

Издигал майсторът моста си и сам заставал под него, когато трябвало за първи път да преминат към отвъдния бряг тежко натоварени коли. Та ако не издържат темелите и рухне сводът, под камъните и пръстта затрупан, да загине той, майсторът, а не някой невинен, забързан или случаен пътник.

Ангел Каралийчев може спокойно да се изправи и да стои под ръкотворния мост на книгите си — яки са темелите му в земята, непоклатими са високите сводове. По Каралийчевия мост трополяха хиляди тежко натоварени коли и той издържа изпитанието. Всеки ден по него отекват стъпките на нови пътници — млади, забързани, нетърпеливи. Мостът ги поема грижливо, носи ги сигурно и ги прехвърля на отвъдния бряг. Какво от това, че вълшебникът вече го няма — останало е неговото вълшебство.

Нови познати и непознати момчета и момичета присядат до неговото коляно, вперват в лицето му ясни очи и молят:

— Разкажи ни приказка.

ЖИТЕНАТА ПИТКА

Разровила баба огнището скришом, извадила питката и я потулила някъде. Ваню и Кунето претършуваха кътовете, пъхаха главичките си под леглото, ровиха се в долапа, гледаха повторно в пещта — няма я.

— Бабо, дай ни питката, бабо! — замоли се Ваню.

— Бабке, молим ти се, дай ни я! — изправи се пред нея сестричето му.

— Шшшшт! Мирувайте, че видите ли хурката! — сопна се баба им.

— Бабичко, много сме гладни ба! — с нажален глас пееше Кунето.

— Я зяпни да видя!

Пуста баба, все не вярва. Кунето разтвори като рибка малката си устица.

— Пуй, че огладняло момичето ми — рече бабата, — ами сега? Ха почакайте още малко, да се върне от гората тетю ви с шейната.

— Де е питката ба? — дръпна сукмана й Ваню и я погледна с очи, от които се гласяха да паднат две сълзи.

— Де я. Отиде да си обиколи нивката. Не я ли видяхте, кога изскокна? Ей я там, хе, тича по пътя. Подир нея куцука Черню и джафка.

Ваню и Кунето залепиха очи на изпотения прозорец. И видяха широкия, белия път. Нападал от небето сняг — един човешки бой. Затрупал дърветата, затрупал малките къщурки, затрупал гората. Студено и страшно е на полето. Големи постали вълци сноват по пъртината, гледат към село, където пушат комините, точат си зъбите и ръмжат. Никой не смее да ходи там. А тя, нищо и никаква питка, излязла от огъня с гореща глава, отърсила от гърба си въглените и се търкулнала. Хайде-е-е! Отива да си обиколи нивката.

— Бабо… — обърна се умислен Ваню.

— Ей.

— Право ще кажеш, вярно ли е?

— Кое?

— Онуй, дето ни го разправи снощи, че уж питката ходела да си обикаля нивката.

— Вярно е, чедо! Баба никога не лъже.

— Ами далеч ли е нивката?

— Много е далеч.

— Чак до голямата гора, че зад нея? — показа с пръст Кунето.

— Там.

Двете деца пак опряха очи на прозореца. Пада ситен сняг. Сипе, сипе. Затрупва къщите. Те пъшкат под дебелия юрган и дъхът им едвам излиза през комините. Мудно крета по пътя една биволска шейна, накамарена с дърва. Преваля зад моста и чезне зад снега.

— Бабо, хайде пак да ни разправиш за питката — обърнаха се двете замислени руси глави към очилатата бабичка.

— Какво да ви разправям, нали снощи ви разправих.

— Още един път искаме.

— Хубаво. Слушайте! Тя, питката — започна баба им, — като излязла от огъня, озърнала се, смъкнала от гърба си въгленитe и полека се промъкнала през открехнатата врата. Плюла си на петите и ударила на бяг. Подир нея се втурнал Черню. Гонил я до моста, но не я достигнал, защото летяла напреде му като заек. Щом разбрал, че няма да я стигне, Черню лавнал два-три пъти подир оня, що духа, и се върнал.

Минала питката през равното поле, навлязла в гората. Тъкмо влизала в гората и насреща й, насред пътя, отневиделица изскочил вълк, ей такъв, три дни нищичко не хапнал. Облещил се, тропнал с крак:

— Стой, питке житена! Както съм прегладнял, наведнъж ще те лапна, ама ме е страх да не се задавя.

— Недей, вълчо, брат да си ми! Ще се задавиш, много съм корава. Почакай ме тук, додето се върна! Мене ми е баба заръчала нивката да обиколя, където съм се родила, че да стана мека и сладка. Сега не съм за ядене: много съм гореща.

Излъгал се глупавият вълк. Хванал вяра. Клекнал на пътя. Чака, чака, а студеният вятър брули ушите му.

Питката хукнала. Бре нагоре, бре надоле, между старите дървета — право на нивата. Гледа — голяма, широка нива. Насред нивата — круша-самосянка, стои като самодива в бяла премяна. А под синора — кладенчето замръзнало.

Навела се зачервената от студ питка и попитала:

— Тук ли е житцето?

— Тук съм — рекло то с тъничко гласче като на пчелица.

— Ами будно ли е, или спи?

— Будно е. Трае си на топло, под снега. Завило се презглава с бяла черга. Едвам диша.

В гората било много страшно. Нивата — сред самата гора. Бучел лудият вятър. Дърветата плачели. А житцето се затоплило — нищичко не ще да знае.

— Гладно ли е? — попитала го питката.

— Не е.

— Ха тогаз нека мирува, че напролет, когато се стопи белият снежен юрган и славеите запеят край нивата, стръкчетата му да израснат високо, едър клас да завържат. Ще напълнят житницата догоре. Нека знаят малките стръкчета — всичките ще станат питки.

Засмяло се тихо под снега житцето. Уж го лъжела питката. Как може то да стане питка?

Глупавичко е, защото е много мъничко — само на два месеца.

Тръгнала си питката назад. Свършила си работата, иде си у дома. Не минала през гората, ами заобиколила по долината, през ливадето, поела дълбокия път — иде си.

— Ами вълкът, бабо?

— Вълкът клекнал сред гората, чака и трака със зъби, а студеният вятър брули ушите му.

Пустата питка, колко е хитрушка!

Вратникът скръцна. В двора влязоха шейни.

— Ваньо-о-о, тичай — шейната!

— Иде си тетью, ху-у-у-у! Какъв е побелял!

— Хайде, Куне, налей топла вода в менчето, да си умие баща ти ръцете, защото цял ден е мръзнал. Пък аз ще отида в малката къща, да видя дошла ли си е питката.

МЕЧО

Имало едно време един юнак. Името му било Мечо. Той бил син на оня Патаран, дето изловил рогатите и ги проводил на другия свят. Раснал Мечо и пораснал. Когато станал голям, тръгнал да се жени. Отишъл на дядовата Пейова воденица. Воденичарят по туй време не бил самичък, а живеел с внучката си. Ударил Мечо вратата с дряновата тояга. Подал се белоглавият воденичар и попитал:

— Хей, кой хлопа?

— Аз.

— Че кой си ти?

— Мечо Патаранов.

— Защо си дошъл?

— Реших — казал Мечо — да се оженя, дядо. Дошъл съм за твоята внучка с черните очи и червеното герданче. Тука ли е да я видя? Снощи минах край Орловото кладенче. Попитах го: „Кажи ми, кладенче, като оглеждаш вечерно време всичките моми от селото, коя е най-хубавата?“ „Най-хубавата и най-работната — отвърна кладенчето, като си помисли малко — е дядовата Пейова внучка. От нея по-харна мома надали има.“ „Ами каква е?“ — попитах го повторно аз. „С черни очи и червено герданче“ — отговори кладенчето. Дойдох да я взема. Искам я.

— Не може — поклатил глава дядо Пейо, — не си давам момичето, додето не ми покажеш какво можеш да правиш.

Изправил се Мечо черният.

— Какво мога ли? — Всичко мога.

— Да видим!

— Силен съм като хала. Мога да надвивам хората. Никой не смее да се побори с мене. Лани тръгнах по селата да търся истински борец. Бях решил: ако намеря човек, който, да ме надвие в борба, ще му стана ратай, а той да ми бъде господар. Обиколих де що село имаше, по всички панаири биха барабани за мене — никой не излезе насреща ми. И като видях, че няма между хората юнак, по-голям от Мечо

Патаранов, тръгнах по горите между звероветe. Гоних вълци, гоних мечки, гоних бързоноги елени. Дотегна ми. Бягат от мене лютите зверове като от чумата. Вчера, като минувах край една меча дупка, забелязах две черни мечета. Мина ми през ума: защо да не ги взема? Ще ги вържа със синджири. Додето пораснат, ще ги науча да се изправят на задните си крака и да играят. Ще стана мечкар, ще ходя по мегданите, ще разигравам мечетата и ще печеля. Влязох в мечата дупка, взех ги и си тръгнах. По едно време чух подире си стъпки. Пращят сухите вършини подире ми. Обърнах се — що да видя: мечката. Дебне ме и размахва предната си лапа да ме халоса по гърба. Тъй ли? Оставих аз настрана двете менчета и викнах:

— Я ела мари, мецано, да си премериме силите.

— Пипнахме се и до вечерта борба се борихме. Мечетата ни гледаха и скимтяха жално-милно. Уморихме се, отмаляхме, а борбата ни край няма: нито мечката пада, нито аз. Тогава едното от мечетата подучи старата мечка:

— Мале, защо не го ухапеш?

Послуша старата мечка глупавото мече и ми захапа ръката. Брей, дядо Пейо, като ме заболя ухапаната ръка, че като ми причерня пред очите, че като я сграбих, издигнах я над главата си, но преди да я тръшна на земята, домиля ми за малките мечета и я пуснах полекичка долу.

— Хайде — рекох й, — махвай се от главата ми! Не ми дава сърце да оставя децата ти сираци!

Мечката разбра, че й простих живота, и подви опашка.

— Гледай го ти него! — учудил се дядо Пейо.

— Прибрах си мечетата — ей ги там в чувала. Намислих по-напред да се оженя, та тогава да стана мечкар.

— А друго какво можеш? — попитал дядо Пейо.

— Мога да ловя змии.

— Друго?

— Мога да повдигна воденичен камък.

Дядо Пейо поклатил повторно глава:

— Не ще да яде Мечо баница. Не си давам внучката, момче. Тя е родена за болярин. Ти нито си болярин, нито можеш да работиш нещо умно. Хай върви си по пътя!

Навел Мечо глава, вдигнал чувала с мечетата и се запътил. Заболяло го сърцето. Поел нагоре по бялата пътека към Орловото кладенче. Стигнал на поляната. Пуснал чувала на земята, седнал и заплакал. А двете мечета подали глави от чувала и започнали да му се смеят. По едно време някой го бутнал кротко по рамото. Трепнал нашият юнак и се обърнал назад: старата мечка. Стояла клекнала до гърба му. И нейните очи били налени със сълзи.

Попитала го мечката:

— Защо плачеш, юнако?

Разправил й Мечо от игла до конец как била работата. Мечката го изслушала внимателно, па му рекла:

— Чувай, аз ще те науча какво да правиш. Ама по-напред искам да ми се вречеш, че ако сполучиш, ще ми върнеш двете мечета.

— Хубаво — рекъл Мечо, — ще ти ги върна!

Навела се мецата на ухото му и зашушнала. Нашият юнак се усмихнал и обърсал с длан очите си. Разбрал.

През нощта, когато целият свят заспал, Мечо се дигнал, оставил мечетата и мечката при кладенчето и слязъл към воденицата. Тихо се покатерил на бялата топола. От тополата скочил върху плочения покрив на воденицата и през комина влязъл вътре. Набутал в тъмнината вратата, отключил я. Нахлула светлината от месеца в тъмната воденица. Грабнал Мечо на гръб единия воденичен камък, понесъл го през нивята нагоре, отнесъл го в планината — на най-високия връх. Върнал се, нарамил втория камък — и него замъкнал там.

Сутринта дядо Пейо воденичаринът станал, измил си очите и отишъл да пусне воденицата.

— Яа-а-а! — водата нахлула, колелото се завъртяло, воденицата тръгнала, а шум няма никакъв. Влязъл дядо Пейо да разбере каква е работата. И що да види: няма ги и двата воденични камъка. Тръгнал старецът да ги търси. Ходил тук, ходил там, питал де когото срещнал. Най-после един овчар му обадил, че видял два воденични камъни горе на най-високия планински връх. Покачил се дядо Пейо, намерил си камъните, но как да ги снеме? Слязъл в селото, помолил се на тогова, помолил се на оногова, никой не се наел да снеме воденичните камъни от планината. Тръгнал дядо Пейо към воденицата. Върви по пътя и си бърше с ръкав очите.

Настигнал го Мечо:

— Защо плачеш, дядо?

— Плача зер. Нощес дяволът си нямал работа, издебнал ме, като спя, вдигнал воденичните ми камъни и ги покачил горе на планината. Няма кой да ми ги снеме. Как ще меля брашно без камъните.

— Лесна работа — спрял го Мечо, — аз ще ти снема камъните. Ако щеш, и планината ще ти снема, но ми дай внучката си!

— Давам ти я!

Подскокнал Мечо от радост. Затекъл се нагоре към върха. Грабнал камъните. През нощта един по един ги изнасял, а сега ги смъкнал и двата наведнъж.

ЗЕМЯТА НА БЪЛГАРИТЕ

Ти идеш от дълбочината на вековете, от потъмнелите страници на историята се усмихват твоите бездънни очи. Косата ти е прошарена от среброто на времената, нозете ти са боси, а петите — напукани. Наместо гердан от златици, ти носиш една вехта бакърена пара, нанизана на конопена връв, отколе изкопана от разрушена старинна твърдина.

Наместо белези от златни гривни, по ръцете ти личат следи от вековни вериги. А над мокрите очи на твоето високо чело има едно черно кръстче, горено с огън.

Ти си девойка с чисто сърце, ти си майка, която е откърмила милиони синове.

Откога са мокри тия тъмни и дълбоки очи? От оня ли ден, когато ти вървеше през пожълтелите папрати, под кестените на Беласица и бързаше да допреш устни до челата на ослепените Самуилови войници? Мъжественият цар посрещна своите войници и щом съзря скръбната върволица от слепци, люшна се и падна мъртъв на земята. Тогава ли се наляха очите ти? Или в оня ден, когато палачът на Челеби Сюлеймана надигна ятагана, за да отсече главата на светия старец Евтимия, и ръката му остана вкаменена?

Една вечер пропищя куршум в стария Балкан и прониза челото на твоя най-вдъхновен син. Ти дълго стоя наведена над него, опряла ухо до сърцето му. И когато заглъхна последният удар на светата камбана, една сълза излезна от дясното ти око и капна. Беше тъмно. Додето падне, сълзата грейна в нощта като вощеница — запалена от майчина ръка. В тая сълза имаше отблясък от далечни светкавици. В нея трепнаха езиците на ония гибелни огньове, които превърнаха в пепел книгите в библиотеката на „Свети Петър и Павел“. В тая сълза имаше светлина от кандилото на атонския монах, искри от кладата на Петлешкова и разбунтуваните средногорски села.

Колко пъти съм те срещал по нивите! Ти спохождаш орачите. Милваш с длан потните чела на воловците, които затъват до колене в

черноземa на Тракия и пъшкат над Дунавската равнина. Ти стриваш в шепата си първия узрял житен клас и хвърляш зърното на божите птички. Ти береш цвете в моминитe градинки, за да накитиш житните купни. Когато вълкът грабне майката овца — ти кърмиш сиротното агънце и му нижеш гердан от мънистени зърна. А когато птичето падне от гнездото, грабнато от вятъра, намокрено от хладния нощен дъжд, ти го прибираш в пазвата си, за да го затоплиш до сърцето си.

Аз чувам как тупти твоето топло сърце в тъжните народни песни. Песен на чучулига, която трепти при залеза, песен на кавал, който гука по седенките, е твоят глас.

Ти ме научи да спя на голата земя, по стърнищата. Твоята пръст е раждала хляба на моите деди. Ти ме научи да квася в студения кладенец коравия залък на нашето време, за да омекне.

В твоите влажни недра спят дълбоко мили покойници. Донякога ти ще поиш със сок корените на младото дърво, което ще полюшва клони над заспалите вечен сън и ще ражда плод за новите поколения.

Земя на българите, родино моя, на колене стоя пред теб и целувам твоята корава, невидима десница!

СЪРЦЕ

Нешко Татарчето. Зъбите му лъщят като седефена броеница, усмивката му се пука като цветна пъпка на устните. Сиротно малко момче. То не знае какво е бащина грижа или топла майчина ръка. Преди шест години пъдарят го намери край плета на селското гробище, повито в една скъсана пеленка, врещи като яренце. Взе го на ръце и го отнесе на баба Тиша, дето мете църквата. Старата самотна женурка, която нямаше близка душа, ходеше между кръстовете в черковния двор, приказваше с мъртвите с кандилата, а животът и полека догаряше като восъчна, свещ. Тя взе на ръце новороденото и се обърка. Милост задави сърцето й, сълзи напълниха очите й. Прибра си го в къщи, почна да му дава краве мляко с една дървена ощърбена лъжица и си го отгледа. Кръстиха го Найденчо, но децата му викаха Нешко Татарчето, защото беше черно момче. Додето стана на пет години, Нешко пълзеше и тичаше по църковния двор. Играеше с врабчетата, които кацаха по зелените надгробни камъни и спеше в затоплената трева, а над него свиреха щурци и трептяха пеперуди.

Като зърна от скъсана броеница се ронеха и падаха годините на баба Тиша, очите й ката ден сълзяха и изтичаха, а ръката, върху която спеше Нешко нощем, закоравя и се втвърди. Но тая десница за малкото момче беше като пухена възглавничка.

Една сутрин старата църковна прислужница събуди рано Нешка и му рече:

— Иди, бабиното момче, в гората да събереш един наръч сухи дръвца, че да сваря едно гърне копривена чорба. Да видиш каква хубава коприва е порасла-край църковния двор!

Нешко излезе навън и се завтече като яре през поляната към гората. Събра цял куп клони, нарами ги и тръгна към село. На връщане набра и една китка узрели ягоди за баба Тиша. Както вървеше, по едно време дочу конски тропот. Обърна се и видя, че след него иде каруца. Юздите държеше едно гологлаво момче. Когато каруцата наближи,

Нешко позна момчето. То беше Трайчо, на Делча каруцаря момчето. Връщаше от града празна каруца.

— Може ли да сложа отзад дървата, че ми тежат? — попита Нешко.

— Може! — отвърна Трайчо, без да спре.

Татарчето се завтече, настигна каруцата и намести дървата, след туй седна отзад, като опря гръб на дъното. Но щом се намести, Трайчо замахна силно с камшика, удари конете, те се втурнаха, Нешко се люшна, изхлузи се и падна на земята. Удари си челото. Ягодите и дървата отхвръкнаха настрани. Трайчо препусна конете и дигна облак прах.

Нешко дълго стиска удареното си чело, сетне преглътна сълзите си и нарами пак вързопа. Като мина железопътната линия, той спря до стрелките на гарата да си почине. Тъкмо в туй време забуча утринният влак и най-подирният вагон спря пред Нешка.

— Хей, момченце, дай тук ягодите! Колко пари искаш? — извика някой от вагона.

Нешко се обърна и тръгна към прозореца. Подаде ягодите. Една женска ръка пое китката и му пусна един лев в детската шепа.

Малкото сираче, което за първи път видя пара в ръката си, бърже забрави падането от каруцата, грабна дървата и се затече към къщи. Като стигна в църковния двор, дървата подаде на баба Тиша, а лева потули под една керемида зад високия каменен паметник на падналите опълченци.

На другия ден Татарчето отиде пак за ягоди и се върна с още един лев. Всеки ден то причакваше влака с китка червени сочни ягоди, а когато ягодите на пладнището презряха, Нешко тръгна по стърнищата да събира меки круши и ги продаваше с паничка на пътниците — по два лева паничката. Под керемидата изкопа трапчинка и почна да я пълни с левове.

Лятото се търколи. Къпините почерняха. Всичките круши опадаха. Почна да гори шумата. Един ден неочаквано пламна долната махала. Някой беше изтървал огън в една напръхнала купа и пожарът избухна. До вечерта седем къщи се превърнаха на пепел. Изгоря и къщата на Делча каруцарина. Оцеля само сайвантът, дето прибираше конете. Делчо не знаеше къде да се дене от мъка. Въртя се два-три дена, сетне продаде конете и каруцата, отгради под сайванта една

стаичка, настани Трайча и жена си там и замина да търси работа в града.

Понесоха се на облаци гарвани над нивите. Облаци забулиха небето. Заваляха есенните дъждове. Опустяха разкаляните селски пътища. Веднъж баба Тиша изправи стълбата и накара Нешка да се покачи на покрива и смени счупената керемида, която пропущаше дъждовната вода на тавана. Нешко свърши работата и се изправи до комина. Загледа се към гората, над която валеше проливен дъжд. Ето че по разкаляния път се зададе едно момче, натоварено с вързоп дърва. То газеше босо, със запретнати крачоли и краката му бяха посинели от студ. Когато наближи до църковната ограда, Нешко го позна: Трайчо.

— Горкият Трайчо! — проговори Татарчето и замислено се загледа подире му: шляпа, шляпа! Сетне слезе доле. Отиде зад паметника, изгреба всичките левове, които беше събрал през лятото, напълни джоба си и се затече към Пъшовия дюкян. Попита Пъшо колко струват едни гумени цървулки. Пъшо отвърна колко. Нешко му наброи цяла купчина левове, взе цървулите и се върна в Къщи.

Разказа на баба Тиша всичко и най-накрая рече:

— Иди сега, бабо, занеси цървулите и ги дай на Трайча, те са за него. Той е голямо момче, ходи на училище, ходи и в гората за дърва. Ще му премръзнат краката, ако гази бос в студената кал.

— А за тебе, моето момче? — попита баба Тиша.

— Аз съм лесен. Цяла зима ще стоя в къщи. А догодина, додето тръгна на училище, ще спечеля пари колкото за цървули, а и на тебе ще купя едни очила.

Баба Тиша се просълзи, прегърна милостивото сираче и го целуна по челото.

НАЙ-МИЛОТО МУ

Селяните на Айдуду имаха едри черни коне с буйни гриви и когато препускаха по равнината, вятърът пилееше конските гриви, а копитата им копаеха кладенчета. Дядо Минчо Крайния нямаше кон. На младини той свързваше криво-ляво двата края. Като дренки житено зърно насилваше в хамбара си. Но неволята го налегна и сега по запустелия двор пъплеха орляк чужди кокошки. А вечерно време махленските кози прескачаха полусрутения плет и гризяха крехките клончета на вишните в опустялата градина. Между шубраките омърлушено, с наведена глава сновеше Сивчо, сивото старо магаре, едничкото живо същество, което имаше дядо Минчо на тоя свят.

Най-подирната надежда на стареца беше неговият двайсетгодишен син. Той преди две години целуна набръчканата Дядова Минчова ръка и пое отвъд Родопите, а миналото лято през една Юлска вечер се върна от града куцият Лазар и спря каручката си пред дядовата Минчова вратня. Повика глухо:

— Тук ли си, Дядо Минчо?

— Тука съм, ами къде — обади се старецът.

— Ела да ти кажа за Бояна.

Трепна сърцето на стареца, сви се, обхванато от тъмно предчувствие.

— Да не ти е жално, хей, дядо, нося ти грозна новина: твоя Боян веч го няма. Загинал в боевете. Вестникът пише. Показал голямо юначество.

Старият се облегна на окъртената стена и се залюля. Сякаш се залюля и неговата стара смълчана къщурка. Той дълго стоя изтръпнал. Ушите му пищяха. Не знаеше какво да каже на куция. Гледаше го със загубени очи и едва реши да го попита:

— Загинал, казваш, ай, Лазаре, свършено е значи.

— Свършено — рече Лазар и наведе глава.

— Ами няма ли да го видя Бояна, моя?

Лазар нищо не отвърна. Не знаеше с какви думи да утеши раненото бащино сърце.

Старецът заплака и със свита ръка взе да трие очите си.

Куцият слезе надолу по улицата.

Върна се дядо Минчо по тревясалия двор, мина край плетения житен кош, дето от три години не е сипвано шъпа жито, бутна харманската вратня и се изправи сред хармана. Загубената му душа се давеше в мъка. Пред замрежените му очи тръгнаха дърветата. Търкулна се счупено колело, което от години стоеше опряно на плета, потънало в блян за дълбокия път между нивите, пътя, над който се люшкат класове и еньовчета. Кривна дядо Минчо и понечи да седне под натегналата кръстата круша. Крушите, зачервени от слънцето, тежаха като обици надолу и при най-кроткия полъх на вятъра тупаха на земята.

Дядо Минчо стоя до среднощ, навел бялата си глава, хванал я с две ръце. Мислеше какво му остава на тая грешна земя. Кой ще отчупи къшей хляб да му даде? Каква стана тя? Къде ще се дене? Не знаеше сиромахът. Когато месецът се вдигна много нависоко и повя хладен вятър, старецът утихна и по едно време усети до ухото си топъл дъх. Извърна глава и срещна две големи очи, които го гледаха любовно и натъжено. Беше Сивчо, спрял до гърба му с увиснали уши. Сивчо сякаш искаше да му каже: „Не бой се, докато ми е здрав гърбът!“

Дядо Минчо го прегърна през шията и двамата стари приятели се разбраха.

На другия ден по големия път към града се заклати тих, приведен дядо Минчо Крайния. Очите му бяха червени и дълбоки. Калпакът му тежеше много. С дясната си ръка стискаше юларчето на Сивча, който носеше на гръб два коша узрели круши.

— Какво караш, дядо? — настигнаха го две селянки, от които едната беше задяната с шарена люлка.

— Круши за продан.

И двете надникнаха в кошовете.

— Я, гледай мари сестро, то сякаш не е круши, ами злато.

Като продаде крушите, старецът си накупи туй-онуй и се постегна да посрещне зимата…

Туй лято крушата не роди.

Въртя се дядо Минчо, мисли, крои: как да я нареди? Как да припечели нещо за през зимата? Не ще много… Само хляб да има. Дръвца ще събере от къра с магарето. Дрехите му май са скъсани, ама ще ги позакърпи, дано изтраят още. Нищо не можа да измисли. А студеният вятър почна да рони жълтата шума на крушата. Засвириха голите клони. В един съботен ден рано сутринта дядо Минчо замина със Сивчо за града. Почудиха се селяните:

— Какво ли ще прави глухото старче на пазар? Няма какво да продаде, а и счупена пара няма, да купи нещо. Загубил си е ума дядо Минчо.

Късно вечерта дядо Минчо се върна в Айдуду. Дойде си сам. Нямаше Сивча. Той го беше продал и парите стояха в пазвата му — вързани в пешкирчето.

Влезе в къщи, завъртя се, изправи се, стоя дълго време умислен пред студеното огнище й пак излезе.

Навън духаше вятър — хладен, есенен.

Старецът мина в тъмното към хармана и отиде под стряхата, където снощи беше вързан Сивчо. Без да ще, той протегна ръце и взе да пипа яслите — има ли сено за цяла нощ. Изведнъж се сепна, усети страшна пустота в душата си и наоколо. Стана му ясно, че е сторил голям грях, като е продал най-милото, което имаше на света подир Бояна.

Погледна дядо Минчо безплодната тъмна круша, която трепереше, извади от пазвата пешкира с парите, развърза възела и взе да рови с пръсти книгите.

„Книги — помисли си той, — защо ми са тези книги, когато няма вече с кого да си хортувам вечерно време? Защо ми са тези пусти книги?“

Прихна силният вятър, грабна от ръцете му книжните пари и ги разнесе над заспалото село.

ДЯДО БОЖИЛОВАТА НАДЕЖДА

Навън виелицата, гребеше сняг, затрупваше заспалото мирно село и виеше като бясно куче — тъжно и проточено. Под нейния напор клоните на дърветата пращяха.

— А ставай да си ходиш! Среднощ мина. Тук не е хан. Седнал си до печката, разположил си се като някой бей и не ти иде на ума, че трябва да си вървиш.

— Чакай, Пъшо, остави ме да си понатопля още мъничко ръцете. Студено ми е.

Дядо Божил протегна към отвореното гърло на печката, където нямаше живи въглени, а само топла пепел, двете свои старешки ръце и взе да трепери целият.

Пъшо открехна вратата на кръчмата.

— Малее, каква виелица е завила! Сипе, сипе. Един човешки бой сняг ще натрупа. Дядо Божиле, тази нощ в твоята градина, нали нямаш плет като света, вълците ще играят на прескочи магаре. Кога ги усетиш, да вземеш една главня и да излезеш насреща им. Пет пари да не даваш — вълкът бяга от огън като дявол от тамян.

— Де огън в моята къща, синко. За цяр да търсиш, няма да намериш съчица под стряхата. Нямам дръвца, Пъшоо, нямам!

— И няма да имаш съчица, додето ходиш с този ум. Абе ти си станал чуден човек! Защо не го продадеш? Парички ще ти начетат хората.

— Мило ми е — рече дядо Божил.

— Дрън, дрън-ярина!. Мило ти било. Стар човек си, деветдесет лазарника мъкнеш на гърба си, а приказваш като вчерашно дете. Толкова твои хора лежат сега затрупани в гробищата — тях как можа да прежалиш, а туй нищо и никакво не можеш. Защо ти е? На оня свят ли ще го носиш? Да не мислиш, че в гроба ще ти стане по-топло? Я гледай каква страшна виелица е забучала. Иди го продай утре в Оряховица. Там в чаршията има един златарин. Той купува тъкмо тези работи. Много е богат. Да го стиснеш за гушата — жълтици ще падат

от устата му. Като му го дадеш, ще напълни калпака ти с пари. Че да тръгнеш по пазара, че да си купиш един хубав кожух, че да си вземеш едни хубави ботуши с два пръста гьон — да не ти мокри снегът краката. Я се погледни! Тръгнал си със свински цървули, пробити отдоле, и навои нямаш, ами си увил краката си с две скъсани дрипи. Че остави цървулите, ами де ти ризата? Месата ти се виждат под антерията. Срамота е да ходиш гол. Послушай ме, па си гледай животеца. Зле ли ще ти бъде?

— Добре де, всичкото, дето го приказваш, хубаво, ами ако тръгна сега, как ще стигна в този сняг до Оряховица?

— По железницата. Нали затуй са направили хората железница.

— Отде ще намеря пари за из път? Кой е луд да ме по качи без пари на машината.

— Лесна работа. Аз ще ти дам, стига да се решиш. Ще ти заема двайсет и пет лева. Защо да не ти дам? Ти си човек, дето не ламти по чуждото. Когато се върнеш, ще ми ги дадеш. За насам пари не ти трябват — кесията ти ще набъбне.

Дядо Божил стана. Огъна се в антерията, закърпена и на лактите с парчета от чувал, и тръгна да си ходи.

— Е, как е? — изпроводи го Пъшо до вратата. — Утре, ако сме живи и здрави — на път, а?

— Ще си помисля тази нощ, че утре пак ще се видим. И него като дам, какво ще ми остане на този свят.

Виелицата погълна, прегърбения, свит от студ старец, а Пъшо заключи вратата, подпря я с брадвата, духна свещта и се прибра в топлата стая при челядта си.

Дълго време дядо Божил се блъска в снежната буря, додето стигне в къщи. Като влезе, отърси снега от дрехите си, протегна ръка в тъмнината, пристъпи и седна под камината да си помисли. Заклюма над студеното огнище. Душата му се върна в миналото. Прехвърли хълма на годините и слезе в едно далечно село, над което грееше червена месечина и духаше топъл есенен вятър. Тръгна старецът по една улица, упъти се към мегдана и когато стигна, спря онемял. Напреде му мигом израсна една бесилка от дялани четвъртити дървета и на бесилката се люшна едър мъж с увиснали дълги мустаци и сива конопена риза. В краката на обесения стоеше търкулнат неговият чер калпак, а на калпака светеше златно лъвче.

— Тате — прошепна глухо старецът и затрепера, — аз съм твоят Божил.

И старецът се видя такъв, какъвто беше него ден.

Едно босоножче, прескочило съседния градски плет, изправило се срещу обесения, впило очи към неговите и замръзнало от страх. С ужас детето почна да прегръща и целува краката на мъртвеца.

— Тате, аз съм твоят Божил, обади ми се!

Но мъртвият не се обади. Тогава детето уплашено се озърна, грабна калпака и се изгуби в пустата нощ…

Сълзите задавиха дяда Божила. Той ги избърса с ръкав и утихна. Отвън вятърът налягаше вехтата къща и надуваше закниженитe прозорци. Над селото се носеха писъци и вой. Сякаш някой викаше за помощ, сякаш биеше някъде камбана…

На другия ден, когато се пробуди и погледна през прозореца, видя сняг до гърди. Не се шегува зимата.

— Ех, да имах кожух, едни ботуши и една кола дърва — въздъхна той, — да си наръшкам огъня, да си събуя ботушите, че да си постеля в къта под каминатa кожуха и да си полегна, малее! Огънят пращи! Искри светулкат нагоре в комина, пък аз стоя, гълтам топлинка и се протягам… Прав е Пъшо. Ще трябва да вървя днес. Ако не ида, може да обърне колата и да каже: няма хляб.

Наистина бяха я наредили двамата — Пъшо ще му дава хляб, додето е жив, а когато умре — за Пъша ще остане къщата и разграденият двор. Ама де да го знаеш кучето: може да му хрумне друго и да рече: няма хляб!

Тогава дядо Божил се реши, дигна се, отиде към килера, извади от пояса си ключа на раклата, отключи я, напипа го и пак затрепера…

Пъшо му начете двайсет и пет лева за влака и на тръгване му рече:

— Хем да не забравиш да си купиш един шал, вълнен, от меките, да има с какво да си загърнеш ушите. А на мене купи един вестник, да прочета новините. Душата ми взе да се стяга за новини. Не съм аз за туй диво село, ама тъй ми било писано.

Къде пладне дядо Божил се изправи пред оряховската златарница, дълго отърся снега от цървулите си и нерешително почука на вратата. Посрещна го самият златарин, с широк златен ланец на

корема и лъскави чепици, които скърцаха. По пръстите му блещукаха елмази.

— Какво има? — попита златаринът.

— Дойдох за малко да…

— Защо си дошел? Да не би да купуваш армаган за Коледа?

— Не ща. Имам за продан нещо.

— Какво е?

— Едно лъвче от старо време. Когато се бихме с турчина, то ми беше на калпака. Аз съм от четата на дяда Капитан Никола, дето го убиха при село Колиби. Ти знаеш ли, го? Капитан Никола — песен има за него, как ще да го не знаеш. От неговата чета съм. Байрака съм носил. Ако беше жив дели Пеню, лясковчанинът, можеше да го попиташ, той да ти разкаже за мене. От бунталъка ми е туй златно лъвче. Най-напред го е носил баща ми Иван Божилов, старият комита, дето го обесиха турците насред село. Ти трябва да си чувал за него. Той ми е баща. От него ми е туй лъвче.

— Ами защо го продаваш? — попита златаринът.

— От нужда, синко, от нямане. Голям сиромашлък ме е налегнал. Откак е паднал дълбокият сняг, огън не съм виждал на огнището си. Лани ме научиха да направя едно прошение до царя. Да му обадя кой е дядо Божил, аз де да му се оплача от немотията и да му пиша за лъвчето, дано ми отпусне някоя пенсийка.

— Направи ли прошението?

— Направих го зер, петнайсет лева ми взе адвокатинът за него.

— Ами царят?

— Нищо. Малко го е еня царят, че някой си дядо Божил от Опъка нямал риза на гърба си и сечал гвоздеи от студ.

— Я дай да видя лъвчето!

Старецът бръкна в пазвата си, извади една кърпа, развърза я полека и внимателно подаде на златарина едно жълто малко лъвче с почернели изкривени крака и пробито с гвоздей око.

Златаринът го пое, сложи очилата си, погледна го от лице, обърна го от опакото, почука го с пръст и рече:

— Имаш грешка, дядо.

— Защо?

— Не е златно туй лъвче, не е.

— Как? — зина старецът.

— Не е златно, казвам, тенеке е.

— Що думаш? Може ли да бъде!

— Не струва пукнато петаче. Хвърли го на боклука. Сбъркал си, дето си тръгнал чак от село да ми го носиш и да харчиш пари. От кое село беше ти?

Дядо Божил нищо не отвърна. Попримига, пое лъвчето, завърза го пак в кърпата като нещо безкрайно скъпо, мушна кърпата в пазвата си и излезе.

Златаринът се засмя подире му.

— Защо не попита в село някой човек, дето е виждал злато през живота си, ами си тръгнал в тоя студ за града…

На улицата бедният старец дълго стоя изправен, гледа високите снежни хълмове и мъка като порой течеше в душата му…

Ей какво било. Туй лъвче, което му беше останало подир толкова гробове на близки хора, тази негова последна радост и надежда, не струва пукнато петаче. Тенеке било. Как тъй може лъвчето да бъде тенеке…

И нали нямаше пари за назад да се върне с железницата, той тръгна пеша към Опъка. Когато излезе на открито поле и вървя донякъде, изведнъж пътят се свърши. Виелицата го беше заринала. Сега накъде да върви? Нагази старецът дълбоката пъртина, повървя малко, умори се и седна.

Доде отпочине, лютата виелица емна хълмовете и го затрупа.

СЛЕПИЯТ ГЪДУЛАР

Името му беше Тилилей, а селяните от делиорманското село Орлица му думаха Талей. Талей имаше една орехова гъдулка, една дарена ръка, която с лък цели пет години радва душите на орличани, но той си нямаше очи. Дочуваше шума от крила на орел, кога се вие на витло във вишното небе, а какво е орел, не знаеше. Нощем седеше на тревата под стряхата на полусрутената Хаджийска воденица, а малката кахърна чешма му разправяше една безконечна история, някогашна, до немай-къде жална, отколе забравена. Далече някъде в глухото поле блееше изгубено агне, клони шумяха над главата на слепия. От време на време той дигаше нагоре празните си очи към звездния рой и пълната месечина. Окъснял жътварин със сърпалник на рамо и разведрени от лятната, вечер очи тихо слизаше по бялата пътека към чешмата, наливаше кратунката си и питаше слепия:

— Какво гледаш нагоре, Талей?

— Звездите.

— Че ти виждаш ли ги?

— Не ги видя, но ги чувам. Цяла нощ те плуват и пеят, но техният глас не е като човешкия.

— Ами какъв е?

— Не го зная — чуден. Сърцето ми се топи, като ги слушам. Казват, че звездите падали от небето тъй, както падали узрели круши, когато лъхне вятър. Аз не ги виждам, но чувам как падат. И щом някоя тупне на земята — другите охкат. Да видиш как охкат и плачат! Не мога да заспя цяла нощ.

— Не можеш, Талей, защото не ти е уморена душицата. Я да си връзвал като мене от тъмно до тъмно снопи, че да си обхтан и грохнал от работа — какъв сън ще спиш! Не звезди и щурци да ти пеят, ами топове да гърмят на ухото ти, няма да се пробудиш. Не е ли тъй?

— И да дойда на нивата — отвръщаше слепият, — какво ще правя, когато не виждам ръкоите? Само ще преча на жътварите и ще

тъпча храницата.

— Кой ти дума? Ти си гледай гъдулката.

Но Талей жадуваше да види бял свят.

Никой от Орлица не знаеше откъде е дошъл слепият гъдулар. Преди пет години, един съботен ден, на задушница, рано сутринта баба Тиша, дето шъташе във вехтата черква, излезе от къщи и се упъти нагоре да удари клепалото. На мегдана тя видя един човек чужденец, другоселец, облечен с вехти дрешки, на рамото му кожена торба, а в торбата — гъдулка. Бабичката отиде при него, разгледа го, окашля се и зина:

— Кой си ти, човече?

Чужденецът й отвърна:

— Аз съм Тилилей.

— Кой Тилилей?

— Тилилей слепият.

— Откъде идеш?

— Ида от тъмнината.

— От тъмнината ли? Майчице, от каква тъмнина? Ами що щеш тука?

Слепият не отвърна. Баба Тиша мръдна, би клепалото, разтреби, донесе вода, премете целия двор, върна се и го найде пак на същото място. Седнал на един камък човекът, дълбоко замислен. Попита го:

— Чакаш ли някого?

— Никого. Дойдох при вас. Вчера, като минах през горещите жита, питах жътварите не знаят ли някъде мост да има. А те ми рекоха: защо не идеш на Орлишкия, вашия де. Минува ли много свят по него?

— Уха, как да не минува. Цяла Орлица и девет села наоколо. По цялата равнина други мост няма.

— Заведи ме там, бабо!

Баба Тиша го улови за ръката, тръгна и го заведе. Талей вървеше по дългия висок мост и стъпките му кънтяха. Сякаш падаха в обистрената вода като камъни и се давеха в дълбочините. Мина отвъд къде нивята, седна под върбата, дето е отляво, с щърковото гнездо, опря гръб върху напуканата кора на приведеното дърво и там остана. Занизаха се дни, месеци, години.

Първата нощ нощува под тежко наведените клони. Малките щъркчета от горното гнездо до късна доба жумоляха на своя пилешки

език, като дъждовни капки в утаен вир и му вълнуваха сърцето. На другия ден, когато роса пророси гнездото и слънцето окъпа черното му чело, той извади от кожената торба гъдулката си и потегли лъка по жиците. Тогава щъркчетата замълчаха. Орличани се задаваха с коля, някои от тях спираха да го послушат и сетне потегляха надоле в златната далечина, като се чудеха откъде им е дошъл. А слепият нареждаше, но то не беше песен, а душа, която се бие в мрака и жадува да види бял ден.

Вечерта добрата шътачка баба Тиша му донесе в пола порязаници, една питка и малко жито със захарче върху питката. Даде му да хапне, па го попита:

— Къде ще легнеш?

— Тука ми е добре.

— Недей тъй, ами ела подире ми. Гледай най-долу, къде се белее един комин сред върбалака, там е пустата Хаджийска воденица. Днес, като се размислих, реших, че там ще бъдеш добре. Хубаво е човек да има подслон. Утричком, поглеждаш, паднал дъжд. Като те намокри, на кое огнище ще стоплиш кокалите си?

Талей се обърна:

— Моята кожа е обръгнала. Но щом като ме каниш…

И тръгна подире й по хладния пясък край реката. Преминаха през тънките върбови храсти, от които орличани плетяха кошници за грозде и кошове за слама. Стигнаха воденицата. Баба Тиша го спря.

— Насреща, чуваш ли, под оная кръстатата круша, е чешмата, там ще ходиш, като ожаднееш. Тук, на тоя търкулнат воденичарски камък, кога станеш рано, сядай да те понапече слънцето. Ела сега да ти покажа собичката.

Кога влязоха, Талей взе да пипа окъртените белосани стени.

— Ти не гледай стените — рече старата, — тука е топло, ти ще разбереш зимъс, като накладеш оня ми ти огън. А сега почакай да ти донеса — една вехта чергица имам. Нея съм намислила да ти дам. Нямам друга. Остарях, не мога вече да тъча.

И заживя Талей в пустата воденица, под бабината Тишина чергица нощем, а денем под кривата върба с щърковото гнездо в клонето, прегърнал гъдулката си. Ръката на слепия, която знаеше тъй хубаво да свири, никога не отваряше шъпа за милостиня. Ако сутрин някой орличанин, когато отиваше на работа, му отчупеше къшей хляб

от прясна пита, огъната в шарена кърпа в торбата, и го сложеше напреде му — вземаше къшея. Ако вечер жътварите му донасяха узрели круши или жълти праскови, разквасваше си устата. Полека-лека орличани свикнаха с него, поеха песента му и я отнасяха всеки ден по нивите като благодарност… А Талей опозна хората и колята, и добитъка. По вървежа, по гласовете, по звънците. Той им научи имената и кога вечер се връщаха от кра и му думаха: „Добър вечер, Талей!“ — той им отвръщаше на име. Такъв сляп човек беше. Закачаха го, шегуваха се с него, някои го вземаха на подбив, но той не им се сърдеше.

По едно време след Петровден, още първото лято, когато в дълбокото узряло поле, на всяка нива, като жълти яребици накацаха кръстците, орличани взеха да развързват кесиите си и да пущат по някоя пара през окото на гъдулката. Тогава в душата на слепия оживя една жалба по оная най-мила жена, която изгуби в тъмнината.

… Беше много малък. Живееха накрай селото двамата с майка си. Тя ходеше всеки ден на чужди хора да работи, а него оставяше в къщи. Но през едно лятно утро като излезе, вечерта не се върна. Малкото сляпо момче чака до полунощ, слуша дишането на гадинките и хората, слага ухото си на земята да чуе стъпките й — не ги чу. Тогава, изтръпнало от страх, то изскокна навън, простря ръце и почна да пипа тъмнината. Не можеше да я види къде се е изгубила, защото нямаше очи!.

Девет години Тилилей ходи по селата, разпитваше хората и камъните, птиците и дърветата покрай безконечните пътища; никой не знаеше къде се е изгубила. Тогава слепият се върна пак във вехтата къщурка, откачи от стената бащината си орехова гъдулка, тръгна по селата с нея, заниза, своите прости песни и забрави.

И едва когато звъннаха сребърните парички в гъдулката, оживя старата му жалба и му се дощя да го прегърнат меките майчини ръце. Лани, през пролетта, баба Тиша, когато идваше да посрещне агнетата, да се не залъчат по чуждите махали, му думаше да прави, да струва, но пари, ако може, нека скъта. Далеч някъде в една друга земя имало кладенче за слепи хора. Който се измиел с неговата вода — проглежадал. Но то било през света. Пеша не се ходи. Виж, ако може да спастри повечко пари, че да си купи кон или пък билет по

железницата… Прогледне ли веднъж — щял да обиколи земята надлъж и нашир и щял да намери майка си.

Всяка неделя през нощта гъдуларят отиваше сред полето и заравяше под един камък припечеленото. Понякога той цяла нощ стоеше над купчината пари, ровеше ги с пръсти, четеше ги и ги препрочиташе. Те му оживяха на сърцето. И колко пъти, както ги ровеше, усещаше над рамото си дъха на един хубав млад кон, готов за път!

Тъй минаха четири лета.

На петото земята даде небивал род на орличани. Огънаха шии класовете, изполомиха клони ябълките и крушите, оживяха поляните от гласове на агнета, а по дворовете щъкаха орляци от пилета. Разведриха се от радост челата на селяните. Но то не било на добро. Една вечер, два дена преди да влязат в жътва орличани, падна една градушка и очука хубавия плод до зрънце. Когато зарева страшният облак над самото село, Талей се прибра под моста и дълго слуша как падат орехи от небето. Но той не разбра какво стана. Сетне облакът бързо прошумя, отмина и огря чудно слънце. То замилва кротко и нежно нараненатa земя и слепият, затоплен от някаква незнайна радост, извади гъдулката си и потегли лъка по жиците, които преди малко сами пееха, сякаш отговаряха на облачните гръмотевици. Беше пустота наоколо. Нивите, жълтите преди градушката ниви, сега се ширеха черни и разорани. Сякаш бяха угарисани. Нямаше ги житата. Но Талей не беше видял поразията.

Той засвири една кръшна песен и се ослуша дали щъркчетата над главата му ще разтворят крила. Но те не ги разтвориха. Тогава по моста мина един орличанин. Той бързаше към убитото поле, клатеше глава и сам на себе си нещо хортуваше. Като чу Талеевата гъдулка, сякаш ужилен, той се затече и замаха ръце към него:

— Хей, неблагодарнико, ние тук пет години те храним като наше куче, а ти ей какъв си бил. Когато сърцата ни плачат от мъка, ти се радваш, свириш ръченица, ай! Не те ли е срам! Я погледни тия убити пилета до краката ти, за тях барем малко мило да ти беше станало. Нямаш ли сърце! Да се махаш от главата ни още днес, да вървиш там, откъдето си дошъл! Ако осъмнеш утре тука — с камъни ще те изпроводиме тъй, че да помниш орличани!

И разлютеният старец, като грабна гъдулката на слепия, с всичката си сила я прасна върху кривата върба.

Талей онемя. До вечерта стоя, без да мръдне, а когато падна нощ над Орлица, той стана и взе да пипа земята. Парче по парче събираше гъдулката си. И както пипаше, той напипа нещо меко, едното убито от градушката щъркче. Изправи се слепият човек, изтри с ръкав очите си и тръгна към полето. Намери камъка, извади всичките бели пари, що беше насъбрал за пет лета, прибра ги с шъпа в торбичката и се върна към село.

Насред мегдана, където го беше намерила баба Тиша на задушница, той изсипа всичкото, което му бяха дарили орличани през най-радостните си дни. Паричките пламнаха на месечината като сълзи. Орлица спеше дълбоко и слепият чу как потреперва от време на време счупеното й крило. С тежко наранено сърце гъдуларят я напусна и без гъдулка потъна в оная тъмнина, от която беше дошъл преди пет години.

ДРУГАРИ

Когато влезе в учебната стая, Матейчо се озърна страхливо. Не знаеше къде да се дене. Срам го беше от другите пременени момчета, защото и двата ръкава на палтенцето му бяха закърпени. Колко се труди майка му, дано събере някоя и друга пара, че да му купи плат за ново палтенце, ала не смогна. Лятото мина много тежко.

— Ех, чедо, да беше жив баща ти, сега нямаше да тръгнеш окърпен на училище! — въздъхна тя на вратнята.

— Нищо, мамо, добро ми е палтото, нали старите хора казват, че кърпежът крепи света.

Матейчо остана сирак. Неговият баща беше зидар. Ходеше по градовете да прави къщи на хората. Веднъж, като носел тухли на гърба си, той се подхлъзнал и паднал заедно с тухлите от петия етаж. Паднал и не станал. Тъмно стана в сиромашката къща, където живееха Матейчо и майка му. Три месеца време клетата жена не млъкна. Изплака си очите. Веднъж през пролетта у тях се отби дядо Петко, кметът.

— Стига — викна той, — стига, невясто, си плакала, ами се запретни, че тръгвай по къра на работа. Гледай да събереш зимнина.

— Ами на кого ще оставя момчето си? — попита Матейчовата майка.

— Дай го на мене, да ми стане ратай. Ще носи вода на жетварите, а подир вършитба ще видя там нещо да му дам.

— Вземи го, дядо Петко — съгласи се Матейчовата майка.

Цяло лято малкият ратай тича с две стомни по нивята — от кладенците до жетварите. Мъкнеше вода с тежките стомни за многобройните жетвари на селския чорбаджия. Подир харман, когато дядо Петко насипа новото жито в житницата, повика Матейчовата майка и отдели един шиник зърно.

— Туй жито — рече той — се пада на твоя син.

— Не е ли малко? — боязливо попита сиромахкинята.

— Малко ли? — сопна се дядо Петко. — Как тъй малко? Да не искаш цялата ми житница да изгребеш!… Вземай го, додето не съм го прибрал! Ще останеш и без него.

— Ох, на мама момчето! — помилва чедото си сиромашката жена. — То ми е още много малко, ала стана печелник!

Матейчовата майка нарами житото в една торбичка и го отнесе в къщи. Матейчо се прибра и почна да се стяга за училище. Сложи сам подлоги на цървулките си. Щом удари барабанът и барабанчикът съобщи, че учебната година почва, малкият ратай нахлу закърпеното си палтенце и тръгна. Като влезе в стаята, не посмя да седне. Срам го беше.

— Хей, Матейчо, ела тук, при мене има място! — извика някой от най-подирния чин.

Матейчо тръгна и щом видя, че го вика Димчо, синът на въглищаря Вълко, завтече се към него. Димчо беше много добро момче. И в тяхната къща немотията беше свила гнездо. Баща му гореше въглища в Балкана, смъкваше ги съботен ден на пазара и колкото пари вземаше, даваше ги за хляб и дрехи. През лятната ваканция Димчо, наместо да скита по улиците, тръгна с една кошничка по къра да събира узрели круши и сливи. Всеки ден продаваше на гарата по една кошница плод. Събра цяла шъпа левове и си ги скри на едно потулено място.

Минаха две седмици. Беше топъл есенен ден. През отворените прозорци на учебната стая влизаше тропот на коли, натоварени с царевица и тикви. Надничаха узрели жълти слънчогледи. Влезе учителят. Поздрави децата. Те скочиха на крака и му отвърнаха. Вратата скръцна. Показа се училищният слуга дядо Продан. Той внесе цял куп нови учебници. Учениците почнаха да викат от радост. Учителят раздаде на всички, които бяха внесли пари, по една хубава читанка, изпъстрена с чудесни картинки. Само Матейчо не получи нищо. Той нямаше пари за учебници.

— Дай и аз да разгърна твоята читанка — рече той на Димча и като се наведе, ръцете му се разтрепераха и очите му се наляха със сълзи.

— Защо плачеш? — попита го Димчо.

— Мъчно ми е — отвърна Матейчо.

— Кажи, нали си ми приятел!

— Нищо — отвърна Матейчо, избърса си очите и тръгна с наведена глава.

На пладне децата се пръснаха като орляк врабчета из селото. Димчо се прибра в къщи, седна да обядва, ала не можа да преглътне първия къшей хляб. Тежко му беше за Матейча. Дълго мисли как да му помогне. Най-сетне се удари по челото и скочи пъргаво. То било много лесно!

Същата вечер той отиде в къщата на своя учител. Завари го в пчелника, ходи между кошерите. Димчо каза: „Добър вечер, учителю!“ — и изкара от пазвата си един вързоп левове, всичките, които беше събрал през лятото.

— Учителю — рече той. — тези пари са мои.

— Откъде ги имаш? — попита учителят.

— Аз през лятото носех на гарата узрели круши и ги продавах на пътниците. Парите скътах. Смятах да си купя с тях една орехова гъдулка с четири жички и лък от конска опашка. Много искам да стана цигулар…Но сега, като видях, че Матейчо си няма учебници, реших да дам моите пари. Аз догодина пак ще си спечеля пари, тогава ще си купя гъдулка. Вземи ги, учителю!

Но учителят не взе парите. Той се развълнува, помилва Димча по главата и рече:

— Прибери си парите. Аз вече съм поръчал на Матейча учебници по бедност. Но ти имаш добро сърце и ще станеш достоен гражданин. Ела сега да ти сипя малко мед в една паничка. Не се срамувай. През лятото ти си се трудил като малка работна пчела!

ЕДНА МАЛКА ДУША ИСКА ДА ЛЕТИ

Писмо от Груйчо Тухларчето
до неговия дядо Грую в село Каменец:

„Мили ми дядо, днес е неделен ден и аз нямам работа. Оставиха ме да вардя тухларницата и да паса магарето на циганина, дето кара вода от реката с едно буре. Най-напред аз си постегнах гъдулката и започнах да свиря. Щом дръпнах лъка на жицата, сърцето ми взе да тупка. Много ми стана мило за село, за мама и за тебе. Затуй седнах да ти напиша едно писмо. Тука няма нито маса, нито стол, ама аз обърнах едно газено тенеке и пиша върху дъното му. Дядо, аз работя, нося тухли и печеля вече. Ще ми плащат по осем лева на ден и хляба. През зимата, когато отидох в София, тръгнах да свиря по улиците и по кръчмите. Някои хора се спираха да ме слушат и да ми дават пари, пък други ми думаха «марш!» Един кръчмар ме подгони с нож. Тъкмо белеше картофи на една маса и аз влязох. Щом ме видя, той се развика, вдигна ножа си и тръгна към мене. Аз търтих да бягам. На прага се спънах и паднах. Щеше да ме заколи като пиле, ама не ме закла. Само си пукнах гъдулката и си одрасках коляното. Дадох я на един обущар да ми я залепи и той ми я залепи с туткал. Сега тя пак свири — с пресипнал глас. Дядо, ти ако нямаш работа, направи ми друга, пък аз ще ти се отплатя. Нали, дядо, ще ми направиш друга гъдулка?

Много е далеч нашето село оттук. Вчера с циганина Яшар, водоносеца на тухларницата, отидохме на среща в едно балканско село за вода. Покачихме се на самия Балкан. От най-високия връх аз започнах да търся нашето село. Гледах, гледах, очите ми се изгледаха. Че къде сте вие? Дощя ми са да стана птичка, да хвръкна към вас и да кацна на маминото рамо, между класовете. А пък София, дядо, голям град. Цял ден край мене фучаха автомобили и трамваи. Къщите високи като планини. Погледнеш ли някоя, докато видиш стряхата й — шапката ти пада. Да ти се оплача, дядо: цяла зима с едно друго сиромашко момче сме спали в един сандък за смет. Името на момчето беше Матейко. Матейко стоеше до вратата на един голям хотел. Там

чистеше обущата на богаташите. Аз обикалях града с гъдулка и вечерно време се срещахме в сандъка. Лягахме вътре един до друг и се топлехме цяла нощ. Как съм мръзнал, дядо, не мога да ти опиша. Пръстът на левия ми крак измръзна от студ и нокътят му падна. А за гладуването — сетне ще ти разправям.

За мене, дядо, ако питаш, много съм добре. Тука отсреща, на сто крачки от тухларницата, е Божурище. Дядо, да видиш самолетите! Ох, че хубаво нещо! Сутрин се дигат нагоре и крилете им лъщят. Когато отидат много високо — там, където нощем светят звездите, — бръмченето им утихва. Сякаш пчели пеят в градина. Лятно време летците ходят с бели дрехи. Пък един от тях носи на кръста си малка кама и дръжката й не е дръжка, а глава на орел. Чудно нещо. Да ти кажа ли, дядо, какво съм решил. Като спечеля много пари, ще отида да се уча и ще стана летец. Ще нося бели дрехи и кама с орлова глава. Ще си имам самолет и с него ще летя, където си ща. Поглеж, някой ден, както седиш в ливадата и плетеш кош за риба — чуваш, нещо бръмчи над главата ти. Дигаш ръка над очите си и гледаш: да е патица, не е патица. Нещо крилато слиза от небето, върти се над ливадата и колкото наближава, все по-голямо става. Пада в косеното сено. Ти ставаш и не вярваш на очите си: самолет. Моторът млъква. От корема на самолета излиза летецът с кожени дрехи и очила. Пляскаш с ръце: летецът съм аз, твоят внук Груйчо.

— Хайде, дядо — казвам ти, — качвай се на самолета ми! Искам да те поразходя на стари години. Най-напред ще идем да видим Европа. Ще гледаме електричество и фабрики. Там, казват, комините на фабриките били като гъста гора. Сетне ще прехвърлиме Тихия океан. Ще навестим и Хавайските острови. В една книжка четох, че там имало едни сиромашки момченца като мене, които посрещали параходите в пристанището и щом някой им хвърли пара, те се гмуркали на морското дъно и намирали парата. Като тръгнем, ти ще вземеш две големи кошници. Ще наберем от Палестина мандарини и ще донесем армаган за всички деца от нашето село. Дядо, виждал ли си слон? В Африка имало цели стада слонове. Намислил съм да вземем и мама в самолета. Стига е прела вретена за чуждите хора и стига е събирала лятно време забравени класове по нивята.

Много ми е мъчно, дето съм сираче и няма кой да ме издържа в прогимназията. Ти само потрай. Сега аз нося тухли, а подир години ще

стана голям човек.

Дядо, да ми напишеш едно писмо в плик.

Много здраве на мама, на тебе и на цялото село!

Целува ти ръката твой внук Груйчо.“

ГОСТЕНЧЕТА

Те пристигат на орляци от всичките краища на България — от балканските колиби, покрити с плочи, от рибарските стари градчета край Черно море, от селата на житна Тракия, от лозарските хълмисти кътове на Дунавското поле, от тютюневите градини край южната граница, от ябълковото Кюстендилско краище… Българчета. Сиромашинки. Деца на нашия народ, тръгнали със своите учители да видят столичния град. Хванати по две за ръчиците, наредени в нестройни редици, те тропат по камъните с подкованите си обуща, озъртат се и щом чуят свирка на автомобил, се пръскат в безредие като пилета, над които се е спуснала хищна птица. Очите им са широко отворени. Те гледат и гълтат. Пред тях е каменната грамада на „Александър Невски“, златните кубета, чудните врати, украсени с резба… Спущат се между тополите на широкия булевард към Зоологическата градина. Отдалеч приличат на мравки, упътени към кладенчето, от което бликат знания и чудни видения. Цял живот ще помнят онова, което гледат днес. Какво не бих дал, да мога да погледна още веднъж този свят с техните лакоми очи. Да се кача за първи път на трамвай; да вляза за първи път в Зоологическата градина и да видя двата слона, лъвовете, тибетския як, маймуните, змиите, приказните птици, крокодила такива, каквито са — живи, а не на картинки; да вляза за първи път в Народния музей между колесниците, останали от три хиляди години, да пипна мраморните статуи, да видя златните съкровища, изкопани от земята, да затупка сърцето ми, тъй както тупкат техните, когато за първи път пред очите им се занижат картините в кинематографа или се обади по радиото глас.

А вечерта да легна и заспя като убит и сънят ми да се слее с действителността.

На стъпалата пред Народния театър се трупат стотина деца. Искат да влязат и видят най-хубавия театър на Балканския полуостров, меките столове, позлатените ложи, подвижната сцена, където могат да

им направят истинско небе със звезди или с бели облаци, които бързо се движат.

Попитах един от техните учители:

— Откъде водите тези деца?

— От село Владиня, Ловешко.

— Къде спряхте?

— В училище „Васил Левски“. Много сме добре. Дадоха ни гимнастическия салон.

— Легла има ли?

— Легла няма, но има една кола слама, а децата си носят черджета и ги постилат върху сламата. Много е топло и меко. Спят като окъпани.

Тия деца гледат големите стъклени изложби на магазините и навярно всичко им се вижда приказно и непостижимо. Едно момче свири на окарина, пръстена свирка, купена от селския пазар за един лев. Тоя драгоценен дар то ще занесе на братчето си в село Владиня, където миналото лято градушката е удвоила сиромашията.

В душата ми нахлу далечен спомен. И аз бях някога като тези деца, които вървят уплашени от шума и грамадните сгради на столичния град. Тъкмо преди двадесет години. През пролетта учителите ни поръчаха да събираме пари, че ще ходим в столицата. Откъде да ги съберем тези пари? Няколко пъти продумах на баща си — няма и няма. В навечерието на заминаването плаках здравата, мокрех със сълзи възглавницата, додето заспя. Само заради някакви пари да не видя Дунавското поле, тунелите, които пронизват Стара планина, чудния Искърски пролом, столицата. Сутринта рано мама — Бог да я прости! — ме бутна по рамото:

— Ставай, Ангеле, ха ставай, че ще ходиш!

Скочих сънен.

— Къде?

— Къде, с другарите си в София. Баща ти отиде да оре в Каиндере и ти остави двайсет лева. Заръча да идеш. Ей ги парите, вързала съм ги в едно бохче.

Аз не вярвах на ушите си. Какъв баща съм имал. Почнах да треперя от радост. Облякох се. Мама върза в една синя кърпа два големи хляба, захлупци, пълни със сирене, една баница. Милата мама. Тя е станала посред нощ да ми разточи баница. Целунах й ръка, оная

хубава, напукана от тежък труд грижовна ръка. Грабнах вързопа и тръгнах към гарата. По пътя взех да размислям: „Тати думаше, че няма пари, че трябва да купува млади волове, защото сегашните са много остарели и не могат да теглят кола снопи — три реда, нито да изкарат дълбоката бразда. А пък аз съм тръгнал да му пилея парите!“ Спрях се на моста. Бръкнах в джоба си, извадих кърпата с парите, развързах възела — една сребърна двайсетолевка. Нова, лъщи. И туй имане аз ще разпилея за три дни. Не, това не бива да правя.

Обърнах се и полека тръгнах назад с наведена глава. Когато влязох в къщи, мама ахна.

— Не ми се ходи в София.

Сърцето ми се сви, когато чух свирката на влака, преглътнах сълзите си и мръднах към градината — там да си поплача.

— Много си сбъркал, дето не си отишъл. Как тъй да не ти се ходи в София? — учуди се вечерта тати, като му поливах да си измие ръцете. — Че ти знаеш ли какво нещо е София?

Това беше преди двайсет години. Сега вече зная хубаво какво нещо е София, ала нямам ония очи, с които щях да я видя тогава.

ГРЕХЪТ НА ДЯДА ИВАНА

Една сутрин пред желязната порта на Рая се спря една душа: дядо Иван Брадата, кметът на село Ръжево. Портата беше заключена. Дядо Иван извади от пояса си чугунената лула и почука тихо три пъти. Тежката Божия врата се открехна и отвътре подаде сънена глава свети Петър, ключарят. Един голям ключ висеше на кръста му.

— Кой хлопа?

— Аз съм, дядо Иван, старият кмет на Ръжево. Не ме ли познаваш, свети Петре?

— Не те познавам. Защо си дошел?

— Защото съм праведник. Свършиха се годините ми на долната земя. Догоря свещта на живота ми. Па и на мене ми дотегна селото да управлявам и добрини на хората да правя. Дойдох ви на гости. Приемате ли ме, или не ме приемате, не питам. Дощя ми се да се изтегна под някое райско дърво, да се порадвам на райската хубост и да си почина. Уморих се, свети Петре, да господарувам.

— Хубаво си намислил — рече свети Петър, — ама чакай по-напред да видим праведен ли си, че тогава ще те пусна в рая.

— Абе то, колкото за праведното, аз ако не съм праведен, кой друг ще бъде, ами кажи ми ти — има ли в Рая дебели сенки?

— Има.

— Научен съм лятно време да си полежавам на тревата под сенчици. Ами мухи има ли?

— Има ги.

— Хапят ли много?

— Райските мухи са кротки като овчици, кацат на ушите на човека, ама не хапят.

— Хеле-а — викна дядо Иван, — на долната земя мир няма от тях. Не можех да си подремна като света.

Свети Петър посегна и откачи кантарчето, което висеше окачено на един гвоздей пред райската порта.

— Какво е туй нещо? — попита дядо Иван.

— Не виждаш ли — кантар.

— Какво теглиш с него?

— Доброто и злото, което вършат хората на земята. Сега ще претегля и тебе, да видим какъв човек си бил. Ти кажи една по една всичките добрини, които си сторил през живота си. Ще ги натрупаме в дясното блюдо, а в лявото аз ще сложа твоя грях — ей го: една малка капчица. Ако натежи доброто — добре дошел в Рая, дядо Иване!

Дядо Иван се почеса по тила и захвана да нарежда:

— Най-напред, свети Петърчо, да сложим чешмата сред селото, дето я правих през деветстотин и седмото лято. Два чучура и девет каменни корита — по-хубава чешма от нея — здраве! Водата й е бистра като елмаз. Гърнето увира само с една вода. Цялото село слиза вечер да напълни менците. Момите и ергените там разменят китките си. Там спират керваните на делиорманските турци, които карат дялано дърво към Тракия и плискат с прохладна вода гърбовете на биволите си. Как ти се струва? Май че само тази добрина стига на дяда Ивана.

— Малко е — рече свети Петър, като понадигна кантара.

— Щом като е малко, да сложим големия каменен мост над Янтра. Ти минавал ли си, Божи ключарю, по него? Не си минавал. Мини някога, ако ти се падне път, да видиш колко е висок. Свят ще ти се завие, щом погледнеш надолу към водата. Мост направих за чудо и помен! Преди години там имаше една нищо и никаква дървена минушка и щом додеше по-голяма вода — дигаше я. Сега мостът е като кале — с топ да го биеш, не можеш го разби. Хилядо жълтици начетох на майсторите за него. Малко нещо ли са?

Свети Петър пак вдигна блюдата:

— Лекичък е, дядо Иване, и мостът над Янтра. Грехът ти много тежи. Казвай още!

— Тъй ли — замисли се дядо Иван, — тогава да сложим и новата черква! Виждаш ли я? Белее се насред село и високо над върховете на най-високите орехи грее Божият кръст. Ами вътре да влезеш — главата ще ти се завърти! Ония ми ти куни, писани от най-добрия живописец, ония ми ти златни и сребърни кандила, ония ми ти грейнали полилеи. Седем години време съм я градил. Какво тичане беше. Имах девет стари тополи на ливадата — харизах ги на черквата. Всичките тухли и керемиди са от моята керемидарница. Сън не ме хващаше тогава. Не

ти се хваля, нито ти се оплаквам. Каквото съм правил — за душата ми е било.

Свети Петър трети път издигна малкия кантар, но дясното блюдо отскочи пак високо нагоре, а лявото, гдето беше грехът, натегна надолу до земята.

Дядо Иван побледня като платно, уплашено погледна божия ключар и нищо не разбра.

— Нямаш ли други добрини? — запита свети Петър.

— Нямам — отговори ръжевският кмет. — Кажи, какъв е моят грях?

— Тежък.

— Че може ли една нищо и никаква капчица да бъде по-тежка от моста, чешмата и черквата? Ти се шегуваш, свети Петре, намислил си да ме плашиш.

Свети Петър се усмихна горчиво:

— Не се шегувам, дядо Иване, не те плаша, ами грехът ти много тежи.

— Кажи да го чуя. Свети. Петър почна:

Помниш ли, когато майсторите свършиха каменния мост през есента? Тъкмо бяхте овършали житото. Ти повика трима попове да осветят новия мост. От девет села слязоха хора да го видят и да се радват на веселбата. Що вино се проля него ден! Какви гайди свириха на хорището! Тогава, ако ти е на ума, пред моста, седнал в праха, протягаше черна напукана ръка един гладен слепец. И устните му шъпнеха нещо, а думите не се чуваха. Ти се зададе откъм село, пийнал, с бъклица. Когато мина покрай слепеца и видя протегнатата му ръка, не бръкна в пояса да потърсиш кесията си, ами се наведе, взе от земята едно камъче, пусна го в ръката и рече:

— На, от него аз цял мост направих!

Слепецът попипа камъчето, преглътна обидата и нищичко не каза, но в сляпото му око полека преля една бистра сълза и заблестя. Тая сълза сложих на лявото блюдо. Видиш ли я — тя тежи толкова много.

Дядо Иван наведе глава и пое надолу към пъкъла.

БРАТЯ

Скараха се двамата дядови Еленови синове — Горан и Петко — за бащиното си имане. Всеки започна да тегли чергата към себе си. Надумаха си тежки думи, хвърлиха се като вълци един върху друг. Лавнаха селските кучета, ахнаха съседите, втурнаха се и едвам ги разтърваха. Настръхнали стояха двамата братя един срещу друг и в очите им пращяха светкавици. Когато дядо Елен замина за другия свят, остави на момчетата си един чер като гарван кон, една гъвкава сабя като змия усойница, един лък с двайсет стрели-златоперки и два сиви сокола, две юнашки птици. За туй имане се сбиха Горан и Петко.

— Срамота е! — размаха ръце помежду им белобрадият поп Пано. — Какво сте дигнали селото на главите си? Още не е изсъхнало цветето върху бащиния ви гроб, а вие почнахте да се трепете за имота му. Вашият баща беше закрилник народен. Той залягаше за правдата и ръката му беше тежка. Колко сиромашки сълзи е изсушил! Името, което ви остави, струва повече от всички богатства на света. Да се махвате оттука! Идете да се разтушите някъде, дорде настане мир в сърцата ви и разберете, че сте братя!

Наведоха глави дядовите Еленови синове. По-големият, Горан, яхна черния кон и удари през дълбоките летни ниви, където пращяха златни ръкои и ехтяха гласове на жътварки с бели ръченици. Прегази полето, навлезе в сенчестата дъбова гора. Спря до мъхнатото кладенче. Слезе от коня и го пусна да пасе. Наведе се над кладенчето, дълго пи студена вода, сетне опря гръб върху напукания дънер на един стар дъб и се загледа към земята. Бяла пътека се виеше под тихите дървета. По пътеката пълзеше една мравка и търкаляше просено зрънце, голямо колкото око на славейче. Но ето че зрънцето падна в една трапчинка и мравката напразно се трепеше да го измъкне навън. По едно време тя остави зрънцето и тръгна бърже към съседния мравуняк. Мина се малко, ни много, трудолюбивата гадинка отново се появи запълзя към трапчинката. Подире й бързаше друга мравка — нейната сестрица. Двете слязоха доле, подхванаха зрънцето и го изтикаха задружно към

мравуняка. Горан дълго гледа двете мъдри мравучки, а душата му се проясни и очите му се избистриха.

Да видим сега какво стори малкият брат Петко. Като видя, че брат му замина с коня, той грабна соколите и се спусна към ливадето. Ливадето шумеше. Пеперуди като метличини трепкаха над високата трева. Небето беше синьо и дълбоко. Високо над ливадите летеше един бял орел. Той описваше големи обръчи и дебнеше за някое отлъчено от стадото крехко агънце — да го грабне и отнесе за гладните си орлета. Щом съзря орела, Петко пусна първия сокол. Юнашката птица се втурна като стрела нагоре и настигна орела. Почна се страхотен бой между двата хищника. Перушина взе да капе над зелените ливади. Изведнъж соколът писна за помощ. Като видя дядовият Еленов син, че неговият крилат другар ще загине, пусна и другия сокол. Удариха двамата братя могъщия цар на въздуха. Заплющяха с криле. Орелът нададе отчаян писък, опита се да побегне, но соколите го догониха и свалиха доле. Като камък падна бедният орел в зеленото ливаде. Преди да издъхне, той надигна глава и погледна с тъга към планината, където сега го чакаха гладните орлета. Очите му сякаш хортуваха:

— Ех, защо си нямах и аз един брат с остър клюн и яки криле! Той щеше да ми помогне в неравния бой…

Една синя пеперуда затрептя над разпереното орлово крило, кацна върху едно перо и го накити.

Петко бърже погали соколите. Закрачи към къщи да срещне батя си. Беше му ясно като бял ден: на тоя свят, ако нямаш брат, трябва да си го найдеш!

Като влезе в бащиния си двор, завари Горан на прага — чака го!

— Прощавай, бате, за днешните думи, вземи цялото татюво имане, само не ми се сърди!

И той целуна ръката му за прошка. Горан го помилва по главата.

— Никога вече няма да се караме — рече той, — ще живеем заедно, ще си помагаме един на друг, а каквото спечелим — ще си го делим по братски.

И дядовите Еленови синове сърдечно се прегърнаха.

КРИЛАТИЯТ ПЛЕННИК

Навън валеше ситен сняг. Затрупаното село глъхнеше сънено под топлата снежна покривка. Градинската ябълка трепереше над плета като млада невеста, пременена и накитена с бяло цвете. Под стряхата три гладни врабчета ровеха сламките и търсеха житни зрънца, останали от лятната вършитба. Иванчо стоеше до прозореца, бършеше с длан запотеното стъкло и гледаше жадно как рошавите сиротни птички наближават капана му. Иванчовият капан беше направен от две почернели керемиди, похлупени една върху друга. В долната имаше шепа жълто просо, а горната стоеше подпряна леко с две пръчици — отдолу чаталче, а отгоре права клечка. Тя крепеше похлупака полуотворен. Щом едното от врабчетата видя просото в капана, радостно зачурулика и се втурна да кълве. Другите две се озърнаха наоколо, не посмяха да приближат и сякаш почнаха да думат на другарчето си:

— Внимавай, тая работа не е чиста!

Ала гладното пиле не ги слушаше. То влезе в капана, почна лакомо да кълве и, без да ще, докосна с крак чаталчето. Щом размърда клечката, горната керемида падна и го захлупи. Врабчето остана в тъмнина. Двете негови другарчета отлетяха уплашени. Иванчо изкрещя, втурна се по чорапи навън, затече се под стряхата, грабна капана с крилатия пленник, влезе с него в затоплената стая, затвори хубаво вратата и дигна едната керемида. Врабчето шумно изхвръкна. То помисли, че е вече свободно, дигна се стремително нагоре и удари крилете си в тавана, кривна към прозореца, почна да пърполи, заудря с главичката по железните пръчки; най-сетне падна отмаляло и Иванчо го хвана.

— Пипнах те — рече той, — сега ще намеря ножица и ще ти отрежа крилете, че тогава да видим как ще хвърчиш!

Голямата ножица, с която мама режеше плат, беше окачена на един гвоздей.

— Почакай малко да се върне мама! — закани се той на врабчето. — Тя ще ми снеме ножицата.

И мушна птичето в пазвата си. Седна до прозореца и се замисли.

— Туп-туп-туп! — тупкаше Иванчовото сърце.

— Кой тупка тъй? — попита врабчето.

— Аз тупкам — отвърна сърцето.

— Че кой си ти?

— Иванчовото сърце.

— Знаеш ли — почна да се оплаква птичето. — Иванчо иска да ми реже крилете с ножица.

— Ох, тоя Иванчо все пакости върши! — въздъхна дълбоко сърцето.

— Можеш ли да ми помогнеш?

— Аз не мога — отвърна сърцето, — защото Иванчовото ухо е пълно с памук и да викам, няма да ме чуе, ама ще кажа на съня.

Падаше вечер. Селото полека потъваше в синя мрачина. Ваньовият сън стоеше невидим пред момчето и му гъделичкаше клепачите.

Сърцето повика съня и му разказа какво иска да прави Иванчо.

— Помогни на врабчето! — рече то.

— Добре — прошепна тихо сънят и затвори Иванчовите клепачи.

Заспа малкото момче и насън тръгна по снега. Вървеше босо в една вековна гора по крива снежна пътека. Искаше му се да хапне, нещо, да си подкрепи силите, искаше му се топлинка, да си посгрее ръцете, ала нямаше нито хляб, нито огън в бялата снежна гора. Не щеш ли, изведнъж между старите отрупани със сняг дървета видя малка червена къщурка, а пред къщурката стои голямо дървено корито — подпряно като капан. Под коритото съзря чиния. В чинията — цял резен сирене, бяло като сняг. До сиренето — порязаница хляб. Зъбите му затракаха от глад. Боязливо приближи и се озърна наоколо: няма жива душа. Без да мисли много, гладното момче се наведе под коритото и протегна ръка. Но щом докосна хляба, коритото щракна, падна и го похлупи. Иванчо почна да рита, почна да вика, колкото му глас държи, но от устата му не излизаше нито един звук. От червената къщичка се показа една белокоса бабичка. Тя дигна коритото, хвана Иванчо за крака, погледна го в очите и: викна:

— Ах, ти ли си оня, дето ловиш с керемиди малките врабчета? Чакай сега аз да те науча!

Повлече го по снега, внесе го в къщи и откачи от стената една грамадна ножица, която беше направена от две кръстосани саби.

— Какво ще правиш с мене? — попита разтреперан като лист Иванчо.

— Ще отрежа ръцете, които хващат с капани беззащитните врабчета и се гласят да им режат крилцата с ножица!

И белокосата бабичка разтвори страшната си ножица. Иванчо почна да се дърпа ужасено. Опита се да побегне. Бабичката го хвана с костеливата си ръка и викна:

— Стой!

— Олеле! — изпищя с цялото си гърло Иванчо и се стресна.

Събуди се и се озърна. Наоколо нямаше никой. Само той лежи в помръкналата стая и врабчето в пазвата му. Сгушило се бедничкото на топличко, тихичко писука. Иванчо дълго си търка сънените очи. Сетне стана прав, бръкна в пазвата си, извади притихналото пиле, нежно го допря до бузата си отвори прозореца и го пусна.

Врабчето хвръкна и потъна в хладната зимна вечер.

ЧИТАНКАТА НА СЛАВЕТО

Славето имаше нова читанка. С цветни корици, с бяла като сняг хартия и хубави картинки. Една сутрин, преди да звънне училищната камбана, бащата на Славето отиде в книжарницата и купи читанката. Даде я на момчето си и му рече:

— Вземи тая шарена книжка и я пази като очите си. Тя е пълна с ум и знания.

Славето я грабна от ръцете му и се завтече към училището. Влезе в училищния двор, седна на пожълтялата трева под лозницата и почна да разгръща новата книжка. Сърцето му се мяташе от радост. Какво ли нямаше в нея: рой птичета, пръснати по страниците, две мечки, една стара вятърна мелница с криле; едно магаре, натоварено с два чувала, градини, реки, мостове, къщи и най-накрая стои изписано с вирнати уши и ококорени очи едно зайче-байче мустакато.

— Ох, зайчееее! — помилва го Славето и въздъхна.

В туй време запя камбаната. Славето грабна читанката си и влезе в стаята. Седна мирно на своя чин. Сложи ръцете си върху чина. А когато пристигна учителят и почна да решава задачи на черната дъска, Славето, наместо да внимава, разтвори читанката под чина на коленете си и се загледа в зайчето. Тъй минаха двата часа. В къщи малкият ученик седна да пише домашно упражнение с мастило. Напише една дума — погледне в читанката някоя картинка, напише втора дума — пак погледне. По едно време — кап! — от перото се отрони една мастилена капка и тупна върху корицата на читанката.

— Защо ми цапаш новата дрешка, бате? — викна читанката, но Славето не я чу, сякаш имаше памук в ушите си.

— Славе — надникна отвън баща му, — ще ходиш ли подир пладне на училище?

— Няма да ходя.

— Хайде тогава, мойто момче, иди да напасеш кравата в ливадата край железопътния насип.

— Ами читанката? — попита Славето.

— Тя ще остане на полицата, че утре пак ще я разгръщаш.

Докато бащата мръдна под стряхата да отвърже кравата, Славето започна да прехвърля страниците. Искаше изведнъж да види всичките картинки. Стигна пак до зайчето. „Ох, че е мустакато“ — помисли малкият ученик и грабна от прозореца ножицата. Почна да реже. Читанката писна.

— Олеле, майчице! Боли! Не ми режи зайчето! Ти си разбойник!

Ала Славето и този път не я чу. Тогава читанката, като разбра, че Славето няма да има милост към нея, разпери кориците си като криле, размаха ги и изхвръкна през отворения прозорец навън. Полетя към гората.

Нашето Славе остана с отворена уста. Една муха бръмна и се удари върху носа му. Както беше зяпнал, Славето щеше насмалко да я глътне.

Щом стигна в гората, читанката падна на мекия мъх под един стар дъб, направи с кориците си колибка и започна уморено да диша. Мигом затрептяха над нея рояк синигерчета.

— Откъде идеш? — попитаха я те.

— Бягам от едно зло момче.

— Как се казва туй момче?

— Лапнимуха.

— Ами защо бягаш?

— Защото ми реже с, ножица дечицата.

Синигерчетата взеха да се смеят. Записукаха:

— Ти нямаш глава, нито опашка, нито крака. Ти не можеш да снасяш яйца и да мътиш пиленца. За какви дечица бълнуваш.

— Имам си и аз всичко — отвърна читанката, — имам си цяла дружина гадинки, само зайчето ми го няма. Милото мустакато зайче! Хайде идете си! Не писукайте, защото искам да подремна.

Синигерчетата се дигнаха, а читанката задряма, затоплена в златния дъбов мъх. Надвечер се заоблачи, падна тъмнина. Зароси дребен есенен дъждец. Капките забарабаниха по кориците на книгата и я събудиха. Нещо прошумоля в мрачината.

— Кой е там? — попита читанката.

— Аз съм — обади се с треперлив глас едно тъмно нещо като кълбо.

— Що си ти?

— Аз съм едно зайче-сираче. Днес ловците убиха майка ми, гръмнаха хубавата ми майчица с топлото меко кожухче и аз хукнах да бягам из гората. Много ми е страшно. Шумка ли шумне — почвам да треперя като отронен сух лист. Ето, и дъждът почна да ме кваси. Ще умра тая нощ от студ.

— Не бой се, клета душице! — рече читанката. — Ела при мене! Пъхни се в колибката ми. Тук има място за тебе. Мъхът е сух и топъл. Аз ще ти стана втора майчица. Ще те закрилям и ще ти разказвам чудни приказки.

Зайчето страхливо влезе под кориците й, сгуши се й заспа изведнъж, защото беше капнало от мъка и тичане.

На другия ден читанката почна да учи зайчето на ум и разум. Разказа му къде има сладко зеле и късни пъпеши, научи го как да бяга от кучетата и вълците, как да се пази от хитрата лисица, взе да му дава уроци по четене и писане. Когато минаха две години и зайчето порасна, лъвът го повика в своята пещера и като разбра колко е учено, направи го учител на всички горски гадинки.

ПЛЕННИКЪТ НА ВЕЛИКАНА

— Татко, виж каква чудна птичка хванах! — извика малкият Койчо и вдигна нагоре дясната си ръка, с която стискаше една крилата душица, голяма като врабче, с червено коремче. Птичката цяла трепереше, разтваряше безпомощно крилца, опитваше се да отлети, ала Койчо я държеше здраво.

— Ти си ловец на птички, мое дете. Тази, която си хванал, се нарича червенушка. Как я хвана?

— С коритото. Подмамих я с шъпа трохи. Като я захлупи коритото — нямаше къде да шава. Пъхнах ръката си отдолу, пипнах я и отидох в къщи да я покажа на баба.

— Какво ти рече баба ти?

— „Да пуснеш на свобода туй клето пиле или ще грабна тупалката!“ Аз не я послушах. Отнесох птичката на балкона и я заключих в клетката. Дадох, й шъпа просени зърна — не яде. Налях й водица в една кафена чашка — не ще да пие. Заповядах й да ми изпее една песничка — мълчи. Много ме ядоса.

— Какво ще правиш с нея?

— Търся котарака. Ще му я дам да закуси. Аз ще си хвана друга птичка, която може хубаво да пее.

— Добре си намислил. Сега седни на коляното ми да почакаме заедно стария разбойник — нашия котарак. Той отиде в градината да провери дали не е тупнало от гняздото на врабчето някое голо птиче. Докато го чакаме, ще ти разкажа приказката за малкия Пейчо. Разказвал ли съм ти я и други път? Тя е стара приказка. Някога съм я чел в моята читанка, когато бях голям колкото тебе.

— Моля ти се, разкажи ми за Пейча.

— Пейчо беше мъничко щастливо същество. От сутрин до вечер играеше, пееше и веселеше всички: хората, горските гадини, буболечките. Той живееше в една мъничка сламена къщичка край гората. Веднъж Пейчовата майка рече:

— Чедо, аз отивам за храна. Довечера ще бъдеш сит като попско дете на задушница. Стой си в къщи и ме чакай. Не излизай навън, защото злият великан, който живее в големия каменен дворец насреща, иска да те открадне.

— Какво ще правя, мамо, докато се върнеш?

— Пей, чедо!

Пейчо остана сам и почна да пее, колкото му глас държи. Изпя всичките песни, които беше чул от майка си. Настана пладне. Пейчо огладня. Забрави поръчката на майка си, напусна къщичката и влезе в двора на великанския дворец. Озърна се и що да види. Насред двора имаше едно огромно като кораб за грозде корито, подпряно с тояжка. Едно въже се беше проточило от долния край на тояжката до прозореца на двореца. Под коритото някой беше наредил цяла трапеза с ядене. Гладният Пейчо преглътна, огледа се наоколо и като видя, че няма никой, влезе под коритото и почна да лапа. Тогава някой дръпна въжето, тояжката се отплесна и коритото захлупи Пейча.

— Най-сетне те пипнах! — изрева Великанът над коритото, провря си ръката и хвана пленника за двата крака. Отнесе го в двореца. Вътре Пейчо видя някакъв страшен огън — като харман. До огъня стоеше едно страшилище, много по-голямо от Великана, с прозорци над очите. То държеше в ръцете си един железен шиш и нещо плетеше: „Ей сега ще ме набият на железния шиш и ще ме опекат на огъня“ — си помисли Пейча и затрепера още по-силно. Ала страшилището се скара с гръмовит глас на Великана и той побягна. Отнесе Пейча над стряхата, където висеше окачена една стая със стени от железни пръчки. Натика го в стаята и го заключи. Пейчо въздъхна дълбоко. Главата му клюмна. Великанът най-напред донесе една паница с ядене, положи я пред Пейча и му заповяда: „Яж!“ Ала клетият пленник не докосна яденето. Тогава Великанът му донесе вода в един казан и заповяда с още по-силен глас: „Пий!“ Пейчо се сгуши в единия кът на затвора си, не рачи да пие. „Тогава пей!“ — изрева Великанът. Малкият Пейчо си отвори устата, но не можа да изкара нито един звук. Великанът избухна. Ушите му станаха червени. „Ще те дам на черния лъв! — закани се той. — Нека лъвът те разкъса, а пък аз ще си хвана друг Пейчо, който знае хубаво да пее.“ И тръгна да търси лъва… Ах, ето го, котакът пристигна. Койчо, дай му птичката да я разкъса!

Койчо скочи като ужилен.

— Не я давам! — извика той.

— Ами какво ще я правиш?

— Ще я пусна, татко. Нека иде при майка си в малката къщурка. Татко, аз ти разбрах гатанката. Пейчо е този малък червенушко. Великанът съм аз, страшилището е баба, а черният лъв — котаракът!

И Койчо пусна птичката. Тя отлетя в гнездото при майка си и зачурулика:

— Като ми премине страхът, мамичко, ще ти разкажа какво ми се случи. Страшна история!

Бащата помилва Койчо, по главата и замислено рече:

— И запомни, сине, че само свободните души пеят. Затворниците не могат да пеят…

СТАРИЯТ МОСТ

Над една шумлива река — от единия бряг до другия — се беше протегнал стар дървен мост с разклатени устои и греди, прогнили от годините, проядени от червеите. По него минаваха селяни, търкаляха се коли, натоварени с дърва и снопи, клатушкаха се магарета, които мъкнеха череши в кошници или тютюневи листа в кошове. Под моста между гредите си бяха измайсторили гнезда цял орляк лястовички, а долу в синия вир подскачаха пъргави сребърни рибки. Много сладко чуруликаха птиченцата в лястовичите гнезда, но престарелият мост не се радваше на техните песни.

Веднъж той се обърна към изкорубената върба, която мяташе сянка отгоре му, и рече:

— Додея ми, сестро върбо, тука да бъда мост. Цял живот денем и нощем по гърба ми гърмолят прости селски коли. Вечерно време, щом задремя първия си сън, ето че пристига някоя закъсняла кола. Раздрусва ме, пробужда ме и ми прогонва съня. А сутрин ония гладни пискунчета в гнездото вдигат такава врява, че главата ми ще се пръсне; Най ми е обидно, дето ме мачкат корави копита, пробити цървули от нещавена кожа и напукани пети на босоноги жени и деца. Искам да се махна оттука и да замина надолу към равнината. Там, казват, имало голям град, а реката го разделяла на две половини. Ще ми се да се изтегна над водата в този град и да свържа двете му половини. Над мене с грохот ще минават електрически трамваи, ще се плъзгат автомобили с меки гумени колелета и ще крачат хубави девойки с високи токчета, а под мене наместо жаби ще плуват бързи моторници и параходи с високи комини. Кажи ми, върбо крайбрежна, какво да сторя, че да се махна от този див край?

— Какво ли? — отвърна дълбокоумно върбата: — Тази работа е много проста. Потрай, додето се разтопят снеговете и завалят поройните дъждове. Тогава реката ще придойде, а пък ти й се помоли да те грабне и да те отнесе до големия град. Стигнеш ли, мятай се

върху двата бряга и не мърдай оттам. Щат не щат, ще те признаят за градски мост.

— А лястовичите пиленца? — обади се един шаран от вира. — Нали по онова време те ще бъдат с голи крилца и не ще могат да изхвръкнат от гнездата?

— Пет пари не давам аз за никакви пиленца. Нека се удавят! — скръцна мостът.

Шаранът изпляска сърдито и изчезна в дълбочината.

Лястовичките не чуха тоя разговор, защото бяха отлетели на юг още през есента.

Старият мост задряма, унесен от зимните виелици.

Щом Баба Марта дъхна в шепите си, за да си стопли пръстите, снегът захвана да се топи. Пролетта пристигна. Над избуялите върбалаци закръжиха лястовиците. Те снесоха яйчица и на бърза ръка измътиха пиленца. Забучаха пороите в долищата. Светкавици раздраха небето. Плиснаха дъждове. За два-три дни реката преля бреговете си. Мостът затрепера от вълнение. Когато водата спря до гредите му, той почна да й се моли:

— Вдигни ме! Отнеси ме надолу към равнината!

Лудата река сякаш туй и чакаше. Зашумя още по-силно, размъти се, плисна наляво и надясно, напрегна сили, грабна овехтелия мост с лястовичите гнезда и го понесе. Рожбите на лястовиците се бяха сгушили в перушинката, изтръпнали от ужас. Техният последен писък заглъхна в грохота на вълните, които удариха моста наляво върху една канара, блъснаха го надясно върху дънерите на крайбрежните върби и го разпиляха дръвце по дръвце.

Упътиха се подпорите, гредите и перилата на селския дървен мост надолу по течението. Преди да стигнат в равнината, те се спряха до бента на една замлъкнала отколе воденичка с порутен покрив. Старият воденичар седеше на брега и димеше с ореховата си луличка. Очите му бяха натъжени, защото мливарите вече не се отбиваха при него, а слизаха долу на електрическата мелница — там да си смелят житото.

Като видя дървените останки от съборения мост, старецът скочи, грабна една дълга кука и измъкна всичките дървета на брега. Дълго се чеса по тила и се чуди какво да направи от тях. Най-сетне реши: ще си построи кочина. Воденичарят беше сръчен човек. Захвана да дяла и

чука, направи си нова кочина от вехтите дървета и затвори в нея една стара свиня с осем свинчета. Загрухтяха от сутрин до вечер лакомите жители на кочината, а някогашният вехт мост запращя от мъка.

ЕДНА КИБРИТЕНА КЛЕЧКА

Имаше една кибритена клечка, сложена в синя кутийка. Тя беше клечка като клечка, направена от дръвце, с кафява запалителна главичка, но не знам защо се смяташе за по-умна от другите. Може би защото главичката й изглеждаше по-дебела и случайно я бяха сложили в най-горната редица на кутийката. Лежеше върху другарките си и час по час повтаряше:

— Аз съм клечка над клечките! Аз съм клечка и половина!

Другите в кутийката я слушаха и се усмихваха мълчаливо. Те знаеха народната мъдрост, че който се хвали — не пали.

Веднъж стопанката на къщата грабна кибритената кутийка от полицата и се наведе да накладе огъня под камината. Така, се случи, че като отвори кутийката, пръстите й напипаха горделивата клечка.

— Моят час удари! — извика развълнуваната клечка. — Щом пламна, ще лумне мигом такава светлина, че целият свят ще ослепее! Гледайте! Гледайте!

Всички клечки в отворената кутийка надигнаха главичките си да видят чудото, но светът не ослепя, защото дебелата главичка на клечката не можа да се възпламени. Стопанката я драсна веднъж върху палилото на кутийката, повтори, потрети, но никакво пламъче не се появи… Тогава ядосаната жена викна:

— Ех, че негодна клечка!

И я захвърли през отворения прозорец. Кибритената клечка извика:

— Хопля, аз съм била крилата!

Но преди да довърши думите си, падна на земята, чукна си главичката върху едно камъче, отхвръкна и тупна в сухия улей, през който изтичаше от време на време мътната вода от готварницата в помийната яма.

В двора над къщния покрив дремеше с разперени клони стара круша с кух дънер. Тя беше на младини ударена от гръмотевица — цялата обгорена — и сега живуркаше едвам-едвам. В клоните й на

скрито място гнездеше едно славейче. То се люшкаше безгрижно по клончетата и чуруликаше сладко, защото в гнездото му растяха и наливаха млади сили три чудесни пиленца.

Когато клечката падна на земята, славейчето подскокна и рече:

— Туп! Откъде падна?

— От небето! — излъга клечката.

— Че коя си ти? — учудено я загледа пойната птичка.

— Аз съм сестра на звездите! Аз съм внучка на мълнията! — продължи да лъготи клечката.

— Какво? — с дрезгав глас проговори крушата. — Мълния ли?

И цялата, изтръпна от страх. Всичките й листа до едно затрепераха…

— А защо не блещукаш като звезда? — наивно попита славейчето.

— Аз не само блещукам, но и пламтя, когато някой ме блъсне по главата. Трябва да знаеш, че моята глава е огнена. Ако пожелая, мога да избухна като атомна бомба и да изгоря целия свят. Всичко! Всичко!

— И къщата ли? — тревожно изчурулика славейчето.

— И нея!

— И сламената купа в градината?

— Тя ще се превърне в пепел само за един миг!

— А кошарата?

— Тя ще изгори заедно с агънцата!

— Тогава ти можеш да изгориш и старата круша?

— Мога! — важно отговори клечката.

— А гнездото ми?

— На твоето гнездо е потребно само едно пламъче.

Голокрилите пиленца подадоха главичките си навън:

— Майчице, попитай я какво сме й направили. Защо не я клъвнеш тая проклета клечка! Клъвни я!

— Нека опита! Ха де, слез по-долу да ме клъвнеш! — заканително извика кибритената клечка на славейчето, но то хвръкна нагоре уплашено и кацна в гнездото си. Закри с крилца пиленцата и започна да им шепне:

— Не я гледайте, защото е много страшна! Тя може всеки миг да избухне!

Горкото славейче беше повярвало на клечката. Подухна ветрец. Старата круша заскърца жаловито. Агънцата в кошарата се разблеяха сърцераздирателно. Майките им, които пасяха тревица в ливадата, ги чуха, дотърчаха запъхтени и заблъскаха с глави заключената врата. Гащатият петел плесна с крила, подхвръкна на плета и закукурига към дърветата в градината:

— Бягайте! Бягайте, додето не сте изгорели!

— Как да бягаме, когато имаме корени? Ние не можем да се изтръгнем от Земята — съкрушени отвърнаха дърветата.

Старият пуяк, който все викаше „клю-клю-клю“ и разнасяше клюки, се втурна да разкаже на всички, че е наближил свършекът на света.

А горката сламена купа охкаше, пъшкаше и мърмореше:

— Отивам си още неначената. Туй за туй ще си изгоря, преди да съм нахранила теленцата, агънцата и яренцата!

Като разбра каква тревога настъпи след заканата на кибритената клечка, едно от славейчетата — най-хитрото — пододаде главичка изпод крилото на майка си, озърна се и видя котарака Петър, омърлушен на покрива. Уж дреме, едното му око е затворено, но другото святка и все към гнездото гледа.

— Какво се блещиш към нас! — сърдито писна славейчето.

— Ами какво да правя? — прозя се Петър.

— Слез долу да изядеш оная кибритена клечка с огнената глава!

— Аз клечки не ям! — отвърна котаракът.

— А какво ядеш?

— Мишки.

— Ще видиш ти мишки, когато си видиш опашката.

— Защо?

— Защото оная злосторница, дето е в улея, се заканва да превърне в пепел всичко. Наместо да се прозяваш на покрива, иди я наковлади на стопанката!

— Тъй ли? Отивам! — измяука котаракът Петър и се смъкна по водосточната тръба.

Влезе в готварницата през отворената врата и се замота в краката на стопанката.

— Бягай оттука! Все на покрива се излежаваш, а мишките изпоядоха всичко. По-скоро в зимника! — кресна стопанката и ритна

Петър.

Котаракът се втурна слепешката, скочи на умивалника и обърна легена, който беше препълнен с нечиста вода. Водата рукна надолу през тръбата, зашумя, напълни сухия улей, грабна, кибритената клечка и я понесе към помийната яма.

— Как тъй? Аз не искам! Аз съм клечка над… — записка кибритената клечка, но не можа да си довърши думите, тъй като намокрената и главичка омекна и горделивата клечка, която се заканваше да запали целия свят, пропадна в ямата.

МАЙЧИНА СЪЛЗА

Заромоля дребен есенен дъждец. Жълтият листак в градината светна. Големите гроздови зърна под лозницата набъбнаха и кожицата им взе да се пука. Наведе моравото димитровче цветове над търкулнатото в шумата пукнато гърне. Сви се малкото птиче-лястовиче в дъното на гърнето и затрепера от студ и мъка. Всички си отидоха. Отлетяха на юг неговите две сестричета. Изгуби се майчицата му в топлите страни. Кой ще го стопли в тая дъждовна нощ? Оставиха го само в дъното на гърнето, защото беше сакато и не можеше да лети. През лятото избухна пожар в къщата, под чиято стряха майка му беше свила гнездо. Докато старата лястовичка смогна да грабне рожбата си от огъня, един въглен падна в гнездото и парна лястовичето по дясното крило. Голото пиле примря от болка. Когато се свести, то видя, че се намира в ново гнездо, а над него седи майка му с клюмнала глава. Най-напред се опита да раздвижи крилца, но не можа, защото дясното, изгореното крило беше изсъхнало.

Търкулна се лятото. Потъмняха гроздовите зърна. Пукнаха се пъпките на димитровчетата в градината. Почнаха да се събират лястовичките по телеграфните жици. Те се готвеха за път. Жиците заприличаха на броеници.

Една сутрин старата лястовичка смъкна своята сакатa рожба в градината и рече:

— Мило дете, ние днес ще заминем на юг. Ти не можеш да летиш. Затуй ще останеш тука, ето в онуй гърне съм ти нагласила мека перушина. Там ще лежиш. А когато огладнееш, излез навън и си клъвни нещо. Цялата градина е заринатa с плод. Виж какво хубаво димитровче е склонило чело над входа на гърнето. Ти не тъгувай. Напролет ние пак ще се върнем.

— Благодаря, майчице, дето си се погрижила за мене! — промълви сакатото и за да скрие сълзите си, навря главица под крилото на майка си и притихна.

Всички си отидоха. Занизаха се мрачни дни. Заваля дребен дъждец. Наквасеното димитровче тежко отпусна цвят над гърнето. Една дъждовна капка се търкулна по най-долния листец на цвета и се нагласи да падне.

— Ах, колко съм уморена! — въздъхна тя.

— Откъде идеш? — попита любопитно лястовичето.

— Остави се. Голям път изминах. Ида от Великия океан. Там се родих. Аз не съм дъждовна капка: Аз съм сълза.

— Сълза ли? Каква сълза? — надигна се тревожно лястовичето.

— Майчина. Историята на моя живот е къса. Преди девет дена уморена и насълзена лястовичка кацна върху мачтата на един голям океански параход. Аз стоях в дясното око на кахърната птичка. Океанът ревеше. Духаше силен вятър. С немощен глас продума лястовичката на вятъра:

— Братко ветре, когато ходиш над света, ако минеш през България, отбий се при моето сиротно пиле и му кажи да се пази от черния котак, който се върти в градината. Забравих да поръчам на рожбата си, когато тръгвах. Кажи му още, че моето сърце изсъхна от мъка.

— Къде е твоето лястовиче? — попита вятърът.

— Оставих го в едно пукнато гърне, търкулнато, в градината, където цъфтят морави димитровчета.

Додето изрече тия думи старата лястовичка, аз се отроних от окото й. Вятърът ме грабна и ме понесе над света. Девет дена летях. Ето сега паднах на туй цвете. Колко съм уморена! Искам да капна и заспя.

Сърцето на сакатото, лястовиче се обърна. Стана бърже, отвори човка и пое отмалялата майчина сълза.

— Благодаря ти, майчице! — прошепна то, легна си в перушината и заспа, затоплено от сълзата, сякаш беше под майчините си криле.

КОЛИБРИТО И СЛОНЪТ

Далеч в океана на остров Мадагаскар живее едно малко птиче, колибри. Малки читатели, вие навярно не знаете нищо за най-дребните птички, които се въдят а топлите южни страни. Те се наричат колибри. Всяка птичка е голяма колкото една муха. Затова учените наричат колибрито „птица-муха“. Чудна премяна е дала природата на туй птиче. Има колибрита червени като череши, има жълти като кехлибар и зелени като шумата на дърветата. Когато колибрито кацане на някое клонче, прилича на разцъфнало цвете. Слънчевата светлина играе по перушината му и то блещука като скъпоценно камъче. Колибрито е мъничко, но то се смята за много голямо, като всяко дребно нещо на света. Мадагаскарчето си беше свило гнезденце някъде в шумата на едно тънко дърво край пътеката, която води към гората на слоновете. Гнездото беше голямо колкото напръстник, а яйцата, които птичето снесе, приличаха на ябълкови семки. Легна отгоре им колибрито и си измъти три птичета. Те бяха толкова мънички, че когато майка, им хванеше някоя мушичка, едвам я поглъщаха.

Веднъж старата птичка се дигна рано и каза на дечицата си:

— Деца, стойте мирно в гнездото и не шавайте. Аз ще се върна подир час.

— Къде отиваш? — попитаха пиленцата.

— Отивам в село Чики-Тава. Там има бананови градини. Ще ви донеса на обед бананова кашица. Бъдете ми само послушни, сгушете се и поспете малко, докато се върна.

Щом майката замина, пиленцата си завряха главичките в топлия мъх на гнездото и задрямаха. Тъкмо в туй време от гората излезе един слон. Той пристъпваше бавно, махаше хобота си и цялата земя трепереше под краката му. Отиваше надолне към реката. Когато стигна до дръвчето на колибритата, той се спря и почна да си чеше хобота. Дръвчето се залюля и една росна капка капна в гняздото. Колибритата трепнаха и се събудиха.

— Наводнение! — нададоха писък намокрените душички.

Пододоха главичките си навън и изтръпнаха от страх, като видяха слона. А слонът си чешеше дългия хобот и силно огъваше надолу дръвчето.

— Стой, дядо! Какво правиш! Ще ни изтърсиш от гнездото! — писнаха в хор трите пиленца.

— Кой бръмчи там горе? — попита слонът и дигна хобот към гнездото.

Като видя малките намокрени птиченца, той се засмя и пръхна. От силното духане едното колибри изхвърча навън, тупна на земята и рече:

— Хопла!

Слонът отмина. Подир малко се върна старата птичка. Тя грабна рожбата ей от земята, дигна я в гнездото и попита:

— Какво се е случило?

— Ах, майчице, ти не знаеш какво страшно нещо мина оттук! — забръмчаха пиленцата.

— Голямо ли беше?

— Много голямо, с две опашки: една отпред и една отзад.

— Колко беше голямо, като мене ли?

— Много по-голямо!

Тогава птичката се накокошини и почна да се надува:

— Кажете, деца, толкова ли беше?

— Още по-голямо!

— Какво, още по-голямо ли? Ох, смешни, глупави пиленца! — Тогава трябва да е било ей такова! — И тя се наду още повече.

— Не, майко, още, още по-голямо!

— Ох, деца, вие ще ме накарате да се пукна от смях. Има ли нещо по-голямо от мене? Гледайте сега, като разперя криле, цялото гнездо покривам. Когато мине втори път, искам да ми го покажете.

— Защо, майко?

— Ще го клъвна!

Птиченцата започнаха да се смеят, но за да не оскърбят майка си, закриха човки с крилцата си.

ИЖО-МИЖО И КЛАН-КЛАН

Клан-Клан слезе от планината. В една дълбока пещера великанът беше спал цели петстотин години и когато се пробуди, усети, че е гладен като вълк. Нарами ръждивото си копие, високо колкото една топола, препаса меча си, който беше толкова тежък, че трима души мъже не можеха заедно да то дигнат, потърка с длан сънените си очи и тръгна. На големия му пръст светна един златен пръстен, голям колкото обръч на малко буре. Като слезе от планината, Клан-Клан се спря под един стар тристагодишен дъб, измъкна меча си и замахна да го опита — може ли да сече тъй, както някога е сякъл. Удари стария дънер. Вековното дърво рухна след първия удар. В клоните на дъба бяха свили гнезда двеста рошави врабчета. Когато дъбът падна, те се пръснаха с писък и проклятие. Едно врабче със счупено краче подхвръкна от клонче на клонче, от камък на камък и замина към село Мъхов дол, В село Мъхов дол живееше едно юначно момче на име Ижо-Мижо. То беше невръстно, а носеше мустаци две педи дълги. До седмата си година Ижо-Мижо нямаше още мустаци, но когато постъпи в първи клас и научи буквите, учителката рече: „Деца, скоро на сцената ще представим пиесата «Чудният мустакан», кому да залепим тия дълги мустаци?“ „На мене!“. — отвърна Ижо-Мижо. Залепиха му мустаците. Вечерта след представлението Ижо-Мижо не ги отлепи и не изми лицето си, а се мушна под юргана и заспа с тях. И не щеш ли — през нощта мустаците му пуснаха корени. На сутринта нашият герой се огледа на огледалото и като видя, че залепените мустаци са се превърнали в истински, махна с ръка: кой ще ходи сега на бръснар, дълга и широка работа!

Врабчето от съборения дъб знаеше за Ижо-Мижовите мустаци. То летеше с всички сили към Мъхов дол. В човката си носеше една тъжба, в която пишеше: „Бате Ижо, ела по-скоро в нашата околия. Там е слязъл великанът Клан-Клан. Беззащитните врабчета те молят да отскубнеш един косъм от мустаците си и да обесиш злодея Клан-Клан на първия телеграфен стълб.“

Нека сега да оставим врабчето със счупеното крило да подскача към Мъхов дол и да се върнем отново при великана Клан-Клан. Какво направи той, след като отсече дъба? Ето какво. Най-напред съзря един овчар със сто седемдесет и пет овце.

— Тъкмо ще ми стигнат за закуска — си рече гладният великан и почна да лапа. Изяде овцете, овните, агнетата и най-сетне глътна овчаря. Към обед Клан-Клан слезе в село Стражица, Горнооряховска околия. Почна да яде наред, Най-напред изяде кмета, сетне глътна бирника, схруска учителките, помете децата в училището и си засоли с попа. Като свърши с хората, почна да яде къщи, дървета, градини, магарета, самари и др. Напълни си хубаво търбуха Клан-Клан, слезе към реката, наведе се, изпи всичката вода, тъй че рибите останаха на сухо и почнаха да хортуват: „Ако имахме криле като птиците, щяхме да литнем към Черно море, където има много вода, ама нали сме без криле — спукана ни е работата!“

— Спукана му е работата! — викна Ижо-Мижо, като прочете тъжбата на врабчето. — На великана Клан-Клан. Къде е той?

— Спусна се към Стражица.

Яхна нашият юначен Ижо-Мижо едно куцо магаре и се понесе като вихър към Стражица. Завари великана легнал в една ливада, спи и пъшка.

— Къде има наблизо телеграфен стълб? — провикна се Ижо-Мижо.

— Защо ти е телеграфен стълб? — надигна се великанът.

— Да те обеся, разбойнико.!

— Тъй ли? — скочи Клан-Клан и измъкна стария си меч. Замахна и разсече Ижа-Мижа на две. Но не щеш ли, от двете Ижо-Мижови половини се получиха две нови мустакати момчета.

— Къде има телеграфни стълбове? — викнаха те в хор.

Великанът съсече и тях. Но от половините им се получиха четири нови мустакати юнаци. И колкото повече Клан-Клан ги сечеше, толкова повече се умножаваха. Ливадите почерняха от мустакати момчета. Те се втурнаха като чер вятър върху чудовището, почнаха да се катерят по краката му, по джобовете му, нагоре по раменете му. Едно смело момче дори влезе в ухото му и викна:

— Предай се!

Клан-Клан се предаде, защото видя, че няма какво да прави. Ижовците отскубнаха по един косъм от мустаците си, усукаха вже и го обесиха на един голям стълб. След това го смъкнаха, претърсиха джобовете му и намериха цяла кесия стари пари. Снеха от ръката му златния пръстен, натовариха меча и копието му на една биволска кола и заминаха за София. Предадоха старите монети, драгоценния пръстен, меча и копието на Народния музей. С получените пари си купиха по една хубава детска книжка и се върнаха предоволни в село Мъхов дол.

А рибата, която остана на сухо — ще попитате, — какво прави сега. — Какво прави ли? — Изядоха я котките.

ПРОСЕНОТО ЗЪРНО И БИВОЛЪТ

Повя тих топъл вятър. Залюля нивата, в която зрееха класовете на късно есенно просо. От един клас, набъбнал и превит надолу, се отрони мъничко жълто зрънце. То тупна долу, изпъшка, намести се в дълбокия коловоз и рече на земята:

— Ударих ли те? Прощавай! Вятърът е виновен. Духна и ме свали.

— Нищо — отвърна земята, — върху мен са падали и бомби през общия бой.

Просеното зърно постоя, постоя, па въздъхна дълбоко, от все сърце.

— Защо въздишаш тъй? — попита го земята.

— Въздишам, защото си нямам крилца.

— Че какво ще правиш с тях?

— Ще се дигна нагоре и ще се махна оттук. Не искам да ти тежа.

Земята прихна… Почна да се смее.

— Какво се смееш? — попита обидено просеното зърно.

— Смея се на ума ти. Мене оня бивол — видиш ли го? — дето иде насам, не ми тежи, че ти ли? Ох, глупаво зрънце! Разсмя ме на стари години.

Зърното се понадигна и видя бивола. Той беше едър, чер, с грамадни рога и едвам пристъпваше.

— Тоя бивол не ми изглежда да е по-тежък от мен! — рече важно зърното.

— Не е по-тежък ли? — избухна още по-силно земята и се залюля от смях. — Ох, на баба мъничкото!

— Какво се смееш мари? Ще ме събориш — викна биволът на земята.

— Смея се на едно просено зрънце. Седнало да се мери по тежина с тебе.

— Де го туй зрънце? — попита биволът. — Искам да го видя.

— Ей го хе, там в коловоза.

Биволът наведе глава, протегна дебелия си врат и почна да търси зрънцето.

— Къде си, зрънце? — измуча той и доближи носа си до земята.

— Тук съм — отвърна зрънцето с тънко гласче, по-тънко от комарова песен, — сляп ли си, та не виждаш? Аз съм зърно като планина!

Биволът изви око и то светна с черна светлина. После духна с нос. Зрънцето изхвърча от коловоза, подхванато от биволското дишане и падна в една мравешка пукнатина. Там притихна и почна да си мисли:

„Добре, че духна силен вятър и ме отвея, инак щях да кипна, щях да се търкулна и щях да премажа като валяк оня надут бивол.“

ЮНАЧНОТО ПЕТЛЕ

Яхнал дребното си магаре, дядо Пешо се връщал от пазар. Клатушкал се и нещо си тананикал. Като стигнал до дървения мост над крайселската река, той смахмузил магарето да мине по-бързо и го подканил:

— Дий, Марко-о!

Засилило се дядовото Пешове магаре, но додето претопурка през моста, подковата на левия му заден крак се закачила на един чеп и се откъртила. Залъщяла върху моста като сребърен полумесец.

Тъкмо в туй време откъм летния царски дворец се задала една позлатена колесница, теглена от два черни коня с червени звезди на челата и опашки до земята.

— Царската колесница минава! — рекъл старецът и отбил магарето си да стори път.

Конете пефучали покрай него. Искри изскачали изпод копитата им. Старецът извърнал глава и се загледал подир конниците, които препускали подир колесницата.

Не щеш ли, позлатената колесница спряла изведнъж на самия мост. Нейната вратичка се отворила, отвътре се подала една глава с корона и нещо заповядала на най-близкия конник. Конникът скочил на земята, навел се, взел нещо и го подал на протегнатата навън ръка. Подир малко и колесницата, и конниците кривнали на завоя и изчезнали от очите на стареца.

— Какво ли намериха на моста? — проговорил озадачен дядо Пешо и подкарал магарето си. Но то се олюляло и закуцало.

Дядо Пешо слязъл от самара, прегледал краката на магарето и като разбрал, че едната подкова я няма, поклатил глава, натъжил се и повел Марка към къщи. Като стигнал в тясното дворче на къщурката си, той извадил от пазвата си едно вързопче с дребни пари, преброил ги, видял, че няма да стигнат за нова магарешка подкова, и тежко въздъхнал:

— Къде ще се дяна с този окуцял Марко?

Дядо Пешо имал едно юначно петле с жълти ботушки и с оскубана опашка. То се изправило пред своя стопанин и рекло:

— Защо въздишаш, дядо Пешо? Горе главата! Аз видях кой отнесе подковата на нашия Марко. Да не ми е името Петлю Пешев, ако не ти я донеса!

И напереното петле тръгнало към царския дворец. Вървяло, вървяло, стигнало до една река без брод и без мост. Спряло се на брега и се замислило: как да мине отвъд? Мислило, чудило се, най-сетне си рекло:

— Абе аз защо ли се чудя?

И като се навело петлето с оскубаната опашка, проточило шията си, отворило гърлото си и захванало да пие. Цялата река пресушило и минало на другия бряг.

Продължило по-нататък. Навлязло в една зашумена гора. Изведнъж напреде му изскочил един лъв и се озъбил:

— Хей ти, дето ходиш на два крака, кой ти позволи да влизаш в моята гора? Връщай се или ще те изям!

— Ще ми изядеш опашката! — отвърнало петлето. — Я се махай от пътя ми!

Лъвът разтворил устата си.

— Абе ти — кипнало петлето — няма ли да се махаш? И като проточило шия, то клъвнало лъва и го глътнало. Късно вечерта петлето с оскубаната опашка стигнало до царския дворец, прехвръкнало в градината, кацнало върху един клон тъкмо пред отворения прозорец, където спял царят. На стъклената масичка до царската глава лъщяла подковата на дядовото Пешово магаре.

— Кукуригууу! — изкукуригало петлето и запляскало с криле.

Царят се стреснал и облещил очи.

— Кой смее да нарушава царския ми сън? — грозно изревал той.

— Аз — отвърнало петлето.

— Какво искаш?

— Подковата!

— Не я давам! Тя ми е късмет! — отвърнал царят, грабнал я от масичката и я мушнал в пазвата си.

Тогава петлето повторно и още по-силно изкукуригало.

— Докога смяташ да кукуригаш? — попитал царят.

— Цяла нощ ще пея и няма да те оставя да спиш, ако не ми дадеш подковата.

— Тъй ли? — заканил се царят и плеснал три пъти с ръце.

Мигом в покоите му нахълтали деветима царедворци и паднали на колене.

— Какво ще заповядаш, господарю?

— Първо: заповядвам да напалите голямата пещ, дето печете хлебове за цялата ми войска! Второ: заповядвам да хванете онова петле и да го хвърлите живо в пещта!

Както заповядал царят, тъй направили царедворците. Опалили голямата пещ и когато жарта станала до колене — хвърлили дядовото Пешово петле вътре.

Но петлето не се уплашило. Щом стъпило върху въглените, то запяло и рекло:

— Водолей, водолей, всичката вода разлей, въглените угаси и петленцето спаси!

Додето изрече тези думи, цялата река рукнала навън и заляла пещта. Угасила въглените.

На сутринта петлето изскочило живо и здраво и цял ден се разхождало в градината под прозореца на разлютения цар. А вечерта, щом владетелят заспал, то повторно закукуригало.

— Пак ли? — скокнал царят. — Ще те науча аз тебе! И заповядал на царедворците си да го хвърлят в зверилницата, където било пълно е гладни вълци и постали лисици.

Щом се намерило в зверилницата, петлето, наместо да си глътне езика от страх, отворило клъвката си и викнало:

— Лъвчо, лъвчо мил и драг, покажи, че си юнак!

Лъвът изскочил навън и на бърза ръка издушил всичките вълци и лисици.

На третата нощ петлето пак закукуригало пред отворения прозорец на двореца. И царят се предал, защото никой не можел да излезе наглава с такова юначно петле. Извадил подковата от пазвата си, надянал я върху шията на петлето и креснал:

— На ти подковата, па се махай от главата ми!

Петлето си тръгнало към село да зарадва натъжения дядо Пешо, а лъвът останал в зверилницата.

СВЕТУЛКАТА И БУХАЛЪТ

Дядо Златан прибра стадото в кошарата, натири Марка, старото магаре, на полето да пасе и заключи вратнята. От сухи клонки накладе огън пред кошарата и си опече три картофа. Навечеря се, легна на тревата край огъня, загърна се в закърпения вехти кожух и заспа дълбоко. От близката лешникова горица излезе една светулка с угаснало фенерче. Литна тихичко над заспалите овце, завъртя се край огъня и когато една главня изпращя и разсипа наоколо искри, малката крилата душица грабна една искра и си запали фенерчето. Почна да мъждука над кошарата, прехвръкна трънения плет и пое през тъмното поле. Насред полето с наострени уши седеше Марко, старото магаре, и гледаше към гората.

Светулката трепна напреде му като росна капчица, озарена от ясно утринно слънце и попита:

— Защо не лягаш да спиш? Какво гледаш към гората?

— Ах, сестро светулке, много съм разтревожен! — отвърна Марко. — Всяка вечер, преди да си легна, аз опирам ухо до земята и слушам какво става по света. Ако всичко е в ред и работният свят мирно почива, аз лягам на тревата, спокойно заспивам и се усмихвам насън. Ала тая нощ за мене няма сън. Като си опрях ухото (то е моето радио) до земята, чух далечен вик. Един пътник вика за помощ от дълбочината на гората. Той е сбъркал пътя и не знае накъде да върви. Вълци го дебнат със зъби като тесли. Мечки стръвници реват подире му. А напреде му бучи една черна река, пълна с крокодили. Той не знае, че под столетните дървета се вие една бяла пътечка, която води надолу към мирните села. Няма кой да му покаже тази пътечка. Ти знаеш ли я?

— Как да не я зная! — отвърна светулката. — Когато минавам през старата гора, все над тази пътечка летя.

— Тогава, сестро светулке, бързай да светнеш на загубения пътник. Ако му помогнеш, ще сториш едно добро дело.

— Ей сега ще ида! — рече светулката и се упъти към гората.

Навлезе под клонестите дървета, обрасли с вековен мъх, затрепка над Мечите поляни, над храстите, в които спяха мустакати зайчета. Спря се до едно сухо дърво, ударено от гръм, и се ослуша. Ала наместо гласа на загубения пътник чу наблизо зловещо бухане:

— Бух! Бух! Бух! Аз съм злият дух!

— Ах, колко е страшно! — прошепна малката светулка, спусна се надолу, кацна в чашката на едно диво горско цвете и му се помоли:

— Скрий ме, защото много ме е страх от онова тъмно нещо, дето буха.

— Няма място в чашката ми, нали виждаш колко е мъничка!

— Тогава прибери ми само фенерчето, а пък аз ще се потуля под един сух листец, додето отмине тъмното нещо.

Дивото цвете пое фенерчето в чашката си и тя светна като бисерно зърно. Светулката се сви под един сух листец и притаи дъх. Появи се бухалът. Размаха над цветето две големи крила и викна със страшен глас:

— Кой запали тази светлина?

— Аз я запалих! — с премаляло гласче отговори светулката.

— Защо я запали? Не знаеш ли, че гората нощем трябва да бъде тъмна? Ти потъпка закона за нощния мрак. Затова те осъждам на смърт!

— Помощ! — изпищя светулката под сухия листец, но додето свърши, тъмната птица я удари със студеното си крило.

Далеч някъде в полето Марко, старото магаре, изправи ухото си и долови писъка на светулката. Вирна глава нагоре и почна да реве в нощния час. Размърдаха се хората, заспалите гадини, притихналите птици в гнездата, раците в подмолите. Верчето се стресна, сънено почна да трие очите си и погледна през прозореца към звездите. Пробуденият свят запита магарето:

— Защо ревеш, тръбачо? Какво се е случило?

Марко тъжно почна да разказва за злата участ на светулката с фенерчето. Като чуха разказа на магарето, хората и гадините се дигнаха и се втурнаха към полето. Събраха се:

200 юначета с бели калпачета,

200 рачета-кривокрачета,

200 баби с дървени саби,

200 врабци напети — все на самолети,

200 котаци с дълги мустаци,
200 папагали като хали,
200 петли стари
и едно магаре (Марко).

Потеглиха към гората да нападнат тъмната птица. Най-напред вървеше Марко и тръбеше. Намериха я тъкмо когато се гласеше да отключи черния нощен дъжд, за да угаси светлината на малкото фенерче в чашката на дивото цвете. Замахнаха бабите със сабите, мръднаха си котаците мустаците, втурнаха се като хали двеста папагали върху чудовището, полетяха юнаците след раците, взеха да кукуригат двеста петли стари, ревна дъртото магаре. Уплаши се нощният разбойник и размаха криле. Побягна вдън горите Тилилейски и кацна на един клон надолу с главата. От мъка почна да се надува, стана голям като бъчва, мукна и се пукна.

А фенерчето? Фенерчето ще го вдигне Верчето. То ще иде в гората. Ще прибере фенерчето от чашката на дивото цвете и ще озари пътечката, по която загубеният пътник ще слезе към светлините на мирните села.

ЕСЕННА ПРИКАЗКА

— Славенце — рече болната птичка, като се надигна от гнездото и погледна със светлото си око надоле към пилето, което шумолеше в тревата й миеше с росни капки перцата на крилата си, — иди, маминото, в лозята да ми намериш едно зрънце от жълт грозд, че ми е изгоряла душицата за сладко нещо!

— Отивам, мамо. Додето се дигне росата от жълтите листа на брезовата горичка, ще си дойда. Ти лежи в гнездото и чакай.

Славейчето пъргаво разпери своите малки криле и се упъти право към дядовото Радойково лозе, където под лозите зрееха най-едрите жълти гроздове. Седнал под една праскова, дядо Радойко плетеше кошница от лозина. От време на време посягаше нагоре с ръка, откъсваше някоя мека праскова, раз-хапваше я и пак се навеждаше над кошниците. До гърба му лежеше гътната празна газена тенекия. От време на време старецът удряше с тоягата си и плашеше косовете да не кълват гроздето. Тя му беше барабан.

Славейчето кацна на едно клонче над дядовата Радойнова глава и почна тънко да чурулика.

— Дядо Радойко — думаше то, — ще ми позволиш ли да откъсна едно зрънце грозде за болната си майка? Тя лежи в гняздото и чака. Може ли?

Но старецът не му отвърна нищо, защото не разбираше славеев език. Молбата на славейчето му се стори песен.

— Брей, че хубаво пее крилатичкото! — въздъхна той, бутна си калпака на темето и посегна да откъсне още една праскова.

Птичето пръпна нагоре, побягна към долния край на лозето и реши да открадне едно зърно. Слезе под една кичеста лоза с бяло грозде и устата му се наляха, като погледна натегналите надоле кехлибарени гроздове. Но то не посмя да клъвне от гроздето, ами се огледа да види няма ли на земята някое отронено зърно — него да вземе. Под нея лозя нямаше. Славейчето подскокна под друга и там намери едно. Туй зърно беше паднало отвисоко и тъй силно се

ударило, че се беше пукнало. Протегна шия нашето пиле и разтвори човка. Но щом докосна плода за кожицата, над главата му изгърмя дядо Радойко с празната тенекия. Разтреперано от ужас, славейчето остави зърното и хвръкна да бяга с всички сили. Върна се при болната си майка и почна да й разправя премеждието си.

— Нищо — въздъхна майка му и почна да го милва нежно с крилото си по главата, — нищо, пиленце, друг път ще ми донесеш грозде. Когато дядо Радойко обере лозето си, там няма да има никого. Ти ще идеш, ще претърсиш всичките лози и ако имаме късмет, ще намериш някое забравено зърно. Нищо, чедо — хортуваше тя и очите й потъваха във влага.

Славейчето се нажали, хвръкна навътре в гората и кацна на една лешникова вейка над горския път. Въздъхна. Мъката, която се беше натрупала в душата му, натежа и почна да напира навън. То отвори уста и запя, но песента му беше толкова жална, че разплака белия камък, който стоеше забит край пътя с едно черно число на челото. Едри каменни сълзи, затупкаха в праха и без малко щяха да удавят една тънконога мравка, която случайно минаваше край камъка.

Мравката побягна настрана и погледна учудено с големите, си очи.

— Защо плачеш, камъко? — попита тя.

— Славейчето ме разплака. Песента му е тъй жална, че не мога да сдържам сълзите си. Питай него.

— Хей, песнопоецо — провикна се тя, — защо разплакваш камъните? Ела тука да ми разкажеш!

Славейчето слезе, кацна на пътя до мравката и всичко и разказа.

— Само за едно гроздово зърно ли ти е мъката, нямаш ли друга грижа? — попита мравката.

— Нямам — отвърна птичето.

— Тръгвай тогава на кладенчето с мъхнатата коруба, дето е под синора на дядовото Радойково лозе. На пътеката под самото кладенче ще намериш не едно, а две жълти гроздови зърна. От дядовото Радойково лозе са. Всеки ден на пладне дядо Радойко слиза на кладенчето да си налее вода в кратунката. Вчера той донесе един голям грозд и го потопи в кладенчето да изстине. Когато си тръгна и дясната му ръка почна да трепери — нали ръцете на старите хора винаги треперят — от грозда се отрониха двете най-сладки зърна и паднаха на

земята. Аз като ги видях, очите ми останаха в тях. Помислих си: „Ех, да мога някак да търкулна едното към дома!“ Но няма как. Зърното е тежко, пък аз съм слаба. Не мога да го мръдна. Иди поне ти. Клъвни едното, а другото занеси в гняздото на майка си.

Славейчето се втурна към кладенчето и намери гроздовите зърна, зарадва се, пръпна с криле, грабна ги лакомо с човка и литна назад. Когато мина край жилището на мравката, то пусна пред вратата й едното зърно, а другото отнесе на болната си майка.

ПРИКАЗКА ЗА БОСТАНСКОТО ПЛАШИЛО

Дядо Мърморан натовари на каручката си най-узрелите любеници и поръча на бостанското плашило:

— Хей, Иванчо, добре да пазиш бостана! Останаха още десетина дини и един пъпеш-коравец. Утре ще пристигна за тях. Ще обера бостана и ще запаля колибата. А ти ще дойдеш с мене в къщи. Туй лято ти беше добър пазач. Решил съм да те оженя за една хубавица. Тя е с един крак, но е младичка, на девет месеца е. Нарича се Зелка Градинарска. На сватбата ти ще заколя угоена свиня. Туй съм го решил. Съгласен ли си?

Иванчо Страшника се ухили до уши. Размаха от радост разперените си ръце. Парцалите на ръкавите му се развяха:

— Съгласен съм, дядо Мърморане.

Заскърца дядовата Мърморанова каручка и се изгуби между царевиците. Беше рано и тихо. Слънцето го нямаше още. Цветовете спяха със затворени чашки. От близката лешникова горица изскочи едно зайче със златисто кожухче, втренчи очи към плашилото, разтрепера се и мигом се върна назад. Мина каквото мина, зайчето отново се престраши и навлезе в бостана. Този път то беше потулило с лапичка очите си — да не гледа страшния Иванчо.

— Стой! — извика плашилото.

Зайчето замръзна на мястото си.

— Какво търсиш тука?

— Търся някоя динена коричка.

— Защо ти е?

— Ще я нося на майка си. Тя е болна и лежи скрита в лешниковата горица. От жажда й се напукаха устните. Позволи ми да взема една коричка, най-малката, моля ти се!

— Не може! — отговори Иванчо.

— Защо да не може? Динените кори не са потребни.

— Как да не са потребни? С динени кори дядо Мърморан охранва свинята, която ще заколи на моята сватба. Хайде сега, махвай

се или ще те изям!

И бостанското плашило се наклони към зайчето. Горкото зайче сви уши и се стрелна в съседната царевична нива. Запъхтяно се мушна под един голям тиквен лист и затрепера от страх и мъка. Сълзи рукнаха от очите му. От жалба подир зайчето сякаш почна да плаче и крушата, всичките й листа се намокриха. Ревнаха царевиците, без глас захълцаха тиквите. Слънцето се показа. Цялата нива светна, обляна в сълзи.

— Кой разплака нивата? — попита лисицата, която беше клекнала до синора пред едно парче счупено огледало и си червеше устните с къпини.

— Зайчето я разплака — отвърна крушата.

— Защо?

— Защото Иванчо Страшника не му позволи да вземе от бостана една динена коричка. Брей, че лошо бостанско плашило!

— Иванчо ли? Аз този Иванчо ей сега ще го науча! — закани се лисицата, захапа огледалото и се спусна към бостана. Като стигна, тя се провикна отдалеч: — Слушай, Иванчо, или ще дадеш на зайчето динена коричка, или ще отсека единия ти крак, на който стоиш, изправен!

И лисицата замахнала с опашката към Иванчовия крак, тъй както дядо Мърморан замахва със секирата.

— Тия на мене не минават — усмихна се Иванчо. — Аз съм чел оная приказка, в която се разказва как ти си подмамила косенцето да пусне едно след друго пиленцата си от гнездото на земята. Лъгала си го, че ще отсечеш дървото му с опашката си. Мене не можеш измами!

— Ти си едно безобразно плашило! — ядоса се лисицата.

— Не е вярно, аз съм хубавец. Дядо Мърморан е решил да ме ожени и да заколи свинята.

— Тебе ли ще ожени бре, грознико! Главата ти е направена от пукната кратуна, ръкавите на палтото ти са от парцали, а гащи нямаш. Ти си най-грозното плашило на света. Я се погледни!

И лисицата дигна с лапа нагоре счупеното парче огледало. Иванчо се наведе и като се огледа — примря от страх. Затракаха зъбите му, нарисувани с въглен. Горкият Иванчо — той се уплаши от себе си. Заклати се като пън, отскубна тоягата, която му служеше за крак и —

подскок, подскок — търти да бяга, но се спъна в диненото върже и падна по очите си.

Зайчето, което беше свидетел на тая разправия, грабна една динена коричка и прибягна към лешниковата горичка.

Надвечер минаха яйчари. Те караха магарета, натоварени с празни сандъци. Отиваха да събират яйца по селата. Щом разбраха, че никой не пази бостана, нахълтаха като хуни, обраха всичките дини, откъснаха напукания коравец и заминаха.

На другия ден пристигна дядо Мърморан с каручката си. Поозърна се и като видя, че крадци са обрали дините, целият почервеня от гняв. Ритна Иванча и се развика:

— Разбойнико, ти ми опропасти хубавия бостан, но аз ще те накажа жестоко!

И като изкара кибрита си от джоба, разлютеният дядо Мърморан драсна една клечка, запали напръхналата колиба, грабна Ивана и го хвърли в пламъците. Така завърши своя живот Иванчо Страшника, безстрашното бостанско плашило.

СИНЬОТО ЦВЕТЕ

Над чешмата до високия плет, който огражда дядовия Медарков пчелин, през пролетта падна едно мъничко семенце. Довеяно от незнаен край, то се намести в рохкавата пръст зад един камък, пукна се и поникна. Две зеленикави листенца, като крилца на пеперудка, трепнаха под сянката на камъка. На същото място се беше вече източила една дългостеблена тиква. Нейното дебело вже пълзеше нагоре по плета и разтваряше големи зелени листа като дъждобрани. Веднъж, като се обърна назад, тиквата съзря до корена си слабо растение и кипна. Зашумоля гневно с листата си.

— Що щеш тука? — викна тя. — Не знаеш ли, че аз съм господарка на тай земя? Кой ти позволи да смучеш сока на моята пръст?

Малкото стръкче се дръпна уплашено:

— Аз бях семенце. Вятърът ме донесе тука. Без да ща паднах до твоя корен и поникнах.

— По-скоро да се махаш или ще те покрия с най-големия си лист и ще те държана тъмно, докато загинеш!

Като чу тая закана, стръкчето се опита да се отскубне и избяга, но коренчето го държеше здраво там, където се беше родило. И нали стръкчето беше боязливо, то се потули зад големия камък — да не го вижда тиквата.

Преваляха пролетните дъждове. Слънчевите лъчи подсушиха намокрените гнезда на птиците. Дигнаха нагоре глави дядовите Медаркови слънчогледи. Пчелите тръгнаха за мед. Тиквата се разклони и покри целия плет. Най-горе върху трънето се появи един зелен плод като краставица. Той бързо порасна. Стана голям и почна да жълтее. Тиквеното вже се радваше:

— Ох, на мама хубавицата! Де родих най-голямата тиква на света!

А стръкчето се гушеше под сянката на камъка и не смееше да порасне.

Веднъж върху камъка кацна едно птиче-чуруличе и се залови да си точи човката.

— Ай, стръкче недорасло! — извика птичето. — Защо се криеш в сянката на студения камък? Ти ще загинеш, ако не се покажеш на слънцето. Дигни се нагоре към светлината.

— Страх ме е — отвърна стръкчето.

— От кого?

— От тиквата. Тя не може да ме понася.

— Не се бой от тиквата. Тя не гледа вече надоле. Такива като нея, покачат ли се на високо място, забравят ония, които са долу.

В туй време край плета мина едно магаре и захвана да се дръгне.

— Хей — викна му тиквеното въже. — Я погледни моята дъщеря! Не е ли по-хубава от слънцето, а?

— Не е — отвърна равнодушно магарето.

— Осел! — презрително рече тиквата. — Няма ли кой да ти одере кожата и да направи от нея тъпан.

— Ти да мълчиш — изви око нагоре магарето, — защото, когато огладнея, ще дойда да изям дъщеря ти!

— Черна чума да те изяде! — почна да го кълне тиквата и целият дядов Медарков плет са разтресе.

Отиде си лятото. Малкото стръкче, насърчено от крилатата гадинка, се дигна нагоре, разпери листенцата си й потъна в есенната позлата. Три дни го милва кроткото слънце. На връхчето му се появи една пъпка, наедря и се пукна. Едно мъничко синьо цвете се усмихна като око на дете.

Слънчогледовите пити станаха като трапези. Пчелите напълниха кошерите с мед! Веднъж на чешмата спря задъхан и ожаднял пътник с разтворена риза на гърдите, леко бяло палто и сребърна коса. Подире му дотърча мургаво девойче с червена панделка на главата.

— Татко! — развика се девойчето. — Да не пиеш студена вода…

— Защо? — попита бащата.

— Защото си уморен бе, татко!

Бащата седна на тревата да отдъхне, а момичето надникна през плета на пчелина:

— Колко много кошери? Татко, ще ми купиш ли мед?

— Ще ти купя, но ти днес нищо не си ми подарила.

— Какво да ти подаря? — замисли се девойчето и залута поглед наоколо. Щом съзря синьото цвете под камъка, то ахна, наведе се и го откъсна. Сетне коленичи пред баща си и го бодна на палтото му, точно там, където тупкаше бащиното сърце.

— Хубавинко ли е, татко? — попита момичето.

— Чудно хубаво.

Сърцето на човека с бялата коса полека тупкаше.

— Кое си ти, дето тупкаш вътре? — попита цветето.

— Аз съм сърцето на този човек.

— Какво работи той?

— Пише денем и нощем книги за деца. Много е уморен. Той умее да разказва смешни истории. Затуй портретът му е окачен в училищните стаи, а народната власт окачи на гърдите му Червеното знаме на труда. Да видиш колко обича малките!

— Ами такива цветчета като мене обича ли? — плахо попита цветенцето.

— С цялата си душа.

— Какво ли ще ме прави?

— Ще те натопи довечера в една чаша с вода и докато пише — все тебе ще гледа.

— Аз съм най-щастливото нещо на земята! — промълви синьото цвете.

Изведнъж човекът извърна главата си и се загледа към пчелина. Цветето също премигна с листенцата си и що да види, магарето, което се беше заканило, че ще изяде тиквата, дърпаше разклоненото вече надоле и го свличаше. Пъпчивата тиква тупна на земята, удари се върху камъка и се пукна. Магарето я захапа.

— Олеле! — развика се отчаяно омаломощеното тиквено вже. — Този осел яде дъщеря ми. Тя е най-хубавата тиква на света!

— Най-хубавата тиква ще нахрани най-умната глава! — философски проговори магарето и повлече тиквата.

Човекът със синьото цвете, който разбираше от магарешки език, се усмихна и тръгна по пътеката нагоре към дома си. Мургавото девойче го хвана подръка и закрачи редом с него.

МЪРЗЕЛИВИЯТ ДЯДО СЛАВ

Накрай гората в една вехта къщурка с много светли прозорчета и покрив от зеленясали плочи живееха дядо Слав и баба Славка. Баба Славка денем и нощем се трудеше: шеташе в къщи, мъкнеше вода с менците от кладенеца, предеше вълна и плетеше топли ръкавици за дърварите. Пред къщурката имаше градинка, в която беше разперила клони една стара ябълка къснозрейка. Старата стопанка пазеше плодното дърво като очите си: копаеше земята край него, варосваше му дънера, чистеше гъсениците от клоните му. А когато ябълките узрееха, тя ги обираше с голяма предпазливост, нареждаше ги в зимника и чакаше да подухне пролетният развигор. Тогава от долните села пристигаха купувачи и разменяха ябълките с жито. А дядо Слав от сутрин до вечер се търкаляше по тревата под най-дебелите сенки и мислеше, че този свят е добре нареден: едни да работят, а други да ядат готовото.

Веднъж, когато хладният есенен вятър почна да рони зачервените листа на ябълката и да ги пръска по опустялото и посърнало поле, баба Славка каза на стареца си:

— Дядо Славе, иди да отсечеш от гората едно дърво, че да наръшкам огън в къщи. Помръзнаха ми ръцете, не мога да плета ръкавици за дърварите — куката пада от ръцете ми. Хайде, моля ти се!

Дядо Слав се дигна, почеса се по тила и рече:

— За мене ли е то работа — дърва да сека, че да ги нося на гръб… Не е ли по-добре да отсечем ябълката…

— Млък! — кресна бабичката. — Сега те чувам, друг път да не съм те чула да казваш такива приказки, защото ще те натиря в гората да те изядат вълците. Без ябълката ние сме загубени. Тръгвай! За пет пари работа не си ми свършил тая година!

Нарами секирата ленивият старец и тръгна между дърветата. Дълго се лута по опадалата шума, озърта се да види няма ли в старата гора някое по-тънко дръвце — лесно за сечене и леко за носене и най-сетне въздъхна:

— Брей, цялата гора обиколих, додето те намеря! — И спря пред една тънка, стройна ела с крехки клончета, права като свещ.

— Какво искаш от мене? — обърна се дръвчето към човека със секирата.

— Ще те отсека — проговори дядо Слав.

— Как тъй ще ме сечеш? — разтрепера се елата и от клонките й закапаха нежни жълти листа. — Какво съм ти сторила?

— Нищо не си ми сторила, но ми трябваш за огъня.

— Баща да си ми, дядо Славе, не ме сечи, гледай колко съм младичка! Само на две години съм. Не съм се още наситила на чудния сок, който смучат корените ми от земята, на утринната бистра роса, която ме къпе като, майка, на птичите песни, които ме будят от сън, на пъстрите цветя, които никнат под моята лека синя сенчица. — Защо ще ме сечеш? Ами че аз още не съм видяла слънцето! Когато порасна и се издигна над върховете на старите дървета, ще протегна клони към него, ще погълна неговата топлина и светлина и когато разгледам наоколо безкрайния хубав свят и наситя очите си и душата си, тогава ела ме отсечи.

— Хей, стара кратуно — обади се зад гърба на дядо Слав един пронизан от гръмотевица дъб, — не посягай на младото, а ела мене да отсечеш! Лятос ме улучи гръмотевицата с огнена стрела. От оня злочест ден, когато ме удари облакът, аз почнах да бера душа. Щом дойде зимата и стисне големият студ, аз ще издъхна… По-добре е да прибереш мене, отколкото да вземеш живота на елицата.

Дядо Слав се обърна и погледна разбитото дърво. То беше грамадно и черно. Поклати глава.

— Не си за мене — измърмори той, — първо, не ща да се залавям с тебе, защото си дебело и кораво, второ, нямам гръб да те нося. Моят гръб е изнежен. Все под сянка съм го държал. Не е научен да мъкне дебели дънери.

Пощади какичката, а откъсни нас — обадиха се две малки червени гъби, пораснали до корена на елата. — Добрата баба Славка ще ни изпече на огъня. Ние сме много сладки, когато сме изпечени на въглен и посолени.

Дядо Слав ги погледна и махна с ръка пренебрежително:

— Кой ще се навежда сега чак до земята за две нищо и никакви гъбки.

И като замахна със секирата си, той удари младата еличка.

— Олеле, майчице! — изпищя дръвчето, олюля се и падна върху земята.

Дядо Слав се понаведе, стисна отсечената елица и я повлече към къщи. Но когато вървеше през шубраките, клончетата й се заплетоха между бодлите на една трънка. Старецът се ядоса. Размаха секирата и окастри всичките й вейки. В ръцете му остана само една гладка тояга — стъблото на младата ела. С тоягата и секирата дядо Слав влезе тържествено в своята къщурка.

На прага го посрещна баба Славка.

— Кам ти дървото? — попита тя.

— Ей го дървото — отвърна дядо Слав и подаде тоягата на старата си другарка.

Баба Славка пое тоягата, разтрепера се от гняв и викна:

— Тази ли тояга си ми донесъл да наклада с нея огъня и да затопля къщата? Аз се ТРУДЯ денем и нощем, за да те храня, а ти една моя молба не рачи да изпълниш. Не те ли е срам?

Причерня й пред очите. Дигна суровата тояга и почна да налага ленивия си съпруг по гърба.

Дядо Слав изскочи навън и търти да бяга между дърветата, където му видят очите.

„Брей — мислеше си той, — тежки времена настанаха за добрите хора като мене…“

ЗАЩО ЩУРЧЕТО ХОДИ НЕОЖЕНЕНО

Тръгнало щурчето, веселото гъдуларче, с една малка орехова гъдулка по Божия свят да ниже песни и да радва душите на черните буболечки. Девет години ходило по нивята и се катерило по крушите нависоко, че като засвири, меденият глас на жичката да се чуе далеко по широкото поле. Омаяло де що буболечка има. Веднъж, като редяло ръченица, кацнало на един клон, откъснало се копчето на елечето му и паднало. И нали никой не взел да го пришие, докривяло на младото гъдуларче, напълнили се със сълзи очите му. И решило тогава да се ожени, една работна невеста да си намери и тя да му пришие копчето. Окачило гъдулката си на крушата и отишло при кладенеца да чака. Седнало на един бял камък. И когато вечерта звездите се потопили в бистрия кладенец, захлопали котли хубавите буболечки, дошли за вода. Загледало ги то, изглеждало ги и харесало най-черната. Погледнало я в очите и тя него в очите, то се засмяло и тя поронила смях като бисер. Тогава щурчето й взело китката от челото и спуснало майчиния си пръстен в медния котел. Сдумали се двете души да се вземат.

Станало оттам щурчето и тръгнало да обади на майка си, че си е избрало едно момиче за невеста.

Като вървяло по пътя към родното село, срещнала го една гарга с черни катранени криле:

— Къде бързаш?

— Сватба ще вдигам.

— Ти ли ще се жениш?

— Аз ами.

— За кого?

— За буболечката, дето живее под белия камък при кладенчето.

— Нея ли намери! Тя е черна като чума. По-скоро да се връщаш или ще те клъвна.

Замолило й се щурчето:

— Недей! Когато напролет измътиш пиленца, всяка нощ ще идвам до гнездото да им свиря, додето заспят.

Гаргата си помислила, че ще бъде добре, ако нейните гарджета си лягат да спят под звуците на гъдулката и не го клъвнала.

Отишло си. Намерило майчицата си пред вратнята. Целунало й ръката.

— Изгледаха ми се очите, защо не си дойде по-рано, синко? Ти тръгна на другите радост да носиш, а мене забрави.

— Прощавай, майко — рекло щурчето, седнало и взело да й разправя за черната буболечка.

— Какво, сватба ще ми правиш? Не видиш ли, че в хамбара няма зърно! Там мишките играят на гоненица. Като поканиш сватовете, те ще искат девет пещи хляб, кам ти го житото?

Скокнало синчето й.

— Лесна работа! — рекло то.

Отишло, намерило бабазунека, дало му една писана бъклица и го проводило да калеса всичките щурци и всичките буболечки. Впрегнало щурчето биволите и поело към нивята. Било късна есен. Хората пожънали храната и овършали снопето. Жълтеели се само голи стърнища. Лутало се, лутало се щурчето, едвам намерило един житен клас неожънат, забравен от сърпа. Покатерило се на класа и отърсило зърното. Един кош напълнило, покачило го на колата и тръгнало назад. Насред пътя го срещнала мравката, ядосана — искри изскачали от очите й.

— Защо не заръча на твоя калесник бабазунека и мене да калеса за сватбата, ай? Кой ще ти играе най-ситното хоро?

Щурчето не знаело какво да й каже.

Тогава лютата мравка легнала напреки и когато колелото се покачило на гърба й, понадигнала се и прекатурила колата. Изсипало се житото. Дошли гладни птичета и го изкълвали. Горкото щурче заплакало. Не се върнало вече при старата си майка, ами отишло да вземе гъдулката си от крушата.

И до ден днешен ходи по света неоженено, без копче на елечето и свири с гъдулката, но вече свирнята му не е весела, а жална. Излезте някоя лятна вечер на полето и го послушайте!

НАЙ-ТЕЖКОТО

Щъркелът разказваше. Магарето го слушаше с широко отворени очи и клюмнали уши.

— Има оттогава три години. Беше по вършитба. И аз помагах. Цял ден стоях в гнездото си на плевника и гледах отвисоко към Балкана. Щом се закъртеше някое бяло облаче над сините върхове, подканях харманджиите да сколасват бърже. Дъжд да не накваси хармана. И когато големите житни купни се загубиха и свършихме вършитбата, дюлите в градината бяха пожълтели и капеха. Аз обиколих посърналите стърнища, простих се с жабите, простих се с гуговицата, дето ми гукаше всяко утро на ставане, и тръгнах за другата земя.

— Коя е тя?. — попита магарето.

— Земята, от която иде крилатият бял вятър. Там живеят най-черните хора.

— Магарета има ли там?

— Няма магарета.

— Вятър я вее, щом няма магарета — рече с дълбоко съжаление дългоухият.

— Когато тръгвах — продължи щъркелът, — доде ми наум, че негрите, като поемах насам, ми поръчаха за армагани. Чудех се какво да им занеса. Имаше много хубави работи, ала аз не знаех как да ги занеса. Тежки армагани не мога да нося…

— Защо не си повикал мене? Аз мога юнашки да нося, гърбът ми е здрав — похвали се магарето.

— Ами тебе кой ще те носи през морето? Мислех тъй, кроих инак, нищо не можах да реша. Най-сетне се дигнах и отидох при дяда Матея, воденичарина. Заварих го пред воденицата, дими с ореховата си лула и плете мрежа, й той е рибар като мене, само че жабите не харесва. Кацнах на един стар търкулнат воденичарски камък, пропъдих с крило дима от лулата му, за да не сълзят очите ми и го попитах:

— Като си стар и всичко знаеш, можеш ли ми каза какъв армаган да занеса на оная земя, където черни хора живеят в сиромашки колиби?

Замисли се дядо Матей. Сложи мрежата на тревата, сне от уста лулата и очите му тръгнаха по далечните пожънати ниви.

— Чувай — рече той, — да им занесеш най-тежкото.

— Кое е то? — попитах го аз.

— Житеното зърно. То е най-тежкото имане на хората. Без него няма да има хляб, а без хляб нямаше да има хора. Дребно е като мушица, но струва много. Занеси им едно зърно!

Магарето се засмя. Големите му зъби се лъснаха.

— Че защо им е едно зърно? Кого ще нахрани то? Да си им занесъл магарешки бодили. По-леко и по-сладко нещо от магарешкия бодил надали има по света. Право ти казвам. Защо не си дошел при мене, аз да те науча на ум и разум?

— Сложих аз зърното под езика си и полетях над селата, над градовете, през синьото море, към страната на белия вятър. Моята родина. Бързах да зарадвам бедните души на черните. Отминах много кораби с бели платна, прелетях над цветущи острови, където зрееха жълти като кехлибар порто кали, прехвърлих широкото море. Една сутрин спрях над нашето село и кацнах насред мегдана. Като ме видяха черните, наизскачаха от колибите, развикаха се, наобиколиха ме и попитаха:

— Носиш ли армаган?

— Нося.

— Дай да го видиме.

Аз изплюх зърното на земята. Тъкмо в туй време една крадлива гарга се спусна между наведените къдрави глави на моите съотечественици, клъвна зърното и литна.

— Дръжте я! — закрещяха черните.

Един старец опъна своя тежък лък и пусна стрела подир птицата. Пронизаната гарга се преметна във въздуха и падна върху една колиба. Извадиха от устата й житеното зърно. Тя още не беше сварила да го глътне. Тогава аз разправих на тъмнокожите селяни как и къде да посеят зърното. Те го посяха в една градина и през първото лято ожънаха седем класа. Стриха узрелите класове и ги посяха отново. На другата година поникна леха жито, а на третата — цяла нива. Научих

ги да мелят брашното и пекат хляб. Сега те имат воденица, по-хубава от дядовата Матеева. Като построиха воденицата и опекоха първата пещ хляб, направиха голямо угощение. Аз бях най-скъпият им гост на трапезата. Бяха ми наловили цяла кофа змии и жаби. Попитаха ме тогава кой ме е научил да им занеса най-хубавия дар. Отговорих им — старият българин, дето има воденица във Витското ливаде.

— Помоли го да дойде догодина, цар да ни стане. От мермер дворец ще му направиме. Златен комин ще гудиме на двореца му, в златни паници чорба ще му сипваме.

— Добре — рекох им.

Тръгнах да се върна пак тука. Минах отново над моретата. Летях пак над цветущи острови с лимонови и портокалови градини. По пътя настигнах един рибарски кораб и както бях огладнял, изкълвах цяло каче с прясна риба.

Когато се върнах тука и разправих на дядо Матей за молбата на черните, той смукна три пъти от лулицата си и поклати глава:

— Няма да мога да царувам вече, защото остарях.

Магарето наостри уши.

— Цар ли нямат? Слушай, ако си ми приятел, занеси ме там на гърба си! Аз мога да им стана цар. Много съм млад и много съм умен — бива ме за тая работа. Гласът ми е чудо! Като стана цар — ще ти се отплатя по магарешки.

Щъркелът погледна магарето, усмихна се и размаха криле.

КРАДЦИ

— Иди, Петърчо, иди, чедо, на дядовия Медарков пчелин, занеси му тая топла пита и му речи: „Много здраве от баба Ценка. Тя ти провожда тая питка, пък ти да й капнеш малко медец в една паничка, защото цял ден нещо й горчи на душата.“ Хайде, бабиното момче, като се върнеш, ще пусна от кошарата бялото агънце да поиграеш с него.

Петърчо пое вълнената торбичка с топлата питка и тръгна. Когато излезе вън от селото, той откърши една суха лескова тояжка, закачи торбата на нея и си я преметна през рамо. Кривна покрай циганските катуни, спусна се надоле към реката. От крайния катун изскочи едно голямо куче. То подуши миризмата на топлия хляб и мълком се навърви подир Петърча. Настигна го без да лавне, подскочи нагоре, захапа торбичката и я повлече по широката поляна. Петърчо поклати глава.

— Ако го имаше — рече той — някогашния закон да режат ръцете на крадците, ти, куче, нямаше да ми крадеш питката.

И тръгна да занесе на дяда Медарка много здраве, което кучето не можа да открадне.

В туй време кучето бягаше, сякаш бяха му вързали тенекия за опашката. Стигна една долчина. Остави на земята торбата й се озърна наоколо. Нямаше никой. Само една суха върба и една шарена гарга на върбата.

— Какво донесе? — попита гаргата.

— Една топла пита — отвърна кучето, — подариха ми я селяните, защото пазя селото от вълци.

— Хубаво си направило, само че едно време баща ти не правеше тъй.

— Ами какво правеше?

— Когато му подаряха някое парче крехко агънце или някоя питка, той слизаше хе там надолу където е воденичният камък, да си наточи зъбите върху камъка, а на мене казваше: „Ти, гарго, стой тука, да ми пазиш агънцето и питката!“

Глупавото куче реши да постъпи, както баща си, спусна се към воденицата да си наточи зъбите, а гаргата бърже грабна торбичката, литна към малките си гарджета в гнездото, което беше свито сред клоните на едно дръвче, и рече:

— Мои сладки пиленца, донесох ви топла питка, гладни ли сте? Я отворете човките си да видя!

Гарджетата зяпнаха.

Тъкмо в туй време мина хитроумната лисица.

— Мирише ми — рече тя — на топъл хляб. Какво има в торбичката? Я спусни, сестро шарена гарго, торбичката да си похапна. Нещо ми е прегладнялооо!

— Да има да вземаш! — отвърна гаргата.

— Тъй ли? — разсърди се лисицата и замахна с дългата си опашка, сякаш искаше да отсече дървото.

— Какво правиш? — попитаха гарджетата.

— Сека крушата.

— Майчице, отиде ни животецът, дай й питката! — записукаха уплашените гарджета.

— Спри! — разтревожи се гаргата и пусна торбичката. Лисицата я захапа и се мушна в гъсталака.

„Брей, че съм хитра! — помисли си тя. — Дали съм толкова хубава, колкото съм хитра?“ И като надяна торбата на шията си, тя тръгна към реката да се огледа в дълбокия вир. Клекна на брега, протегна шия. Торбичката увисна над водата.

— Ах — въздъхна лисицата, — каква красота!

И още повече се наведе към водата, но в този миг торбата с питката се изхлузи и цамбурна в дълбокия вир. Един грамаден мустакат сом налапа подаръка на лисицата, глътна го и тръгна да си направи вечерната разходка към дядовия Медарков пчелин.

Дядо Медарко с въдица на брега чакаше сома.

— Много здраве, дядо Медарко, ти провожда баба Ценка — провикна се отдалеч Петърчо.

— Ш-ш-ш-т! — сложи пръст на устата старият рибар. — Тихо, да не ми изплашиш рибата! Стой настрана!

Тъкмо в туй време лакомият сом захапа въдицата и дядо, Медарко го измъкна внимателно на пясъка.

— Ех, че голям сом — като овен! — зарадва се старецът и се обърна към Петърча: — Друго нещо да ми е проводила баба ти Ценка?

— Проводи ти, дядо, една топла питка, но то… кучето на катунарите я грабна от ръцете ми.

— Да не ме лъжеш! Ти си я изял! Сега пък аз няма да ти дам нито една капка мед. Иди в колибата и ми донеси ножа да разпоря този сом.

Петърчо се завтече между кошерите към колибата и донесе ножа. Дядо Медарко разтвори корема на сома и какво да види: вътре стоеше вълнестата торбичка на баба Ценка с питката.

— Я! — рече той и опули очи от учудване. — Гледай я тази баба Ценка по кого ми проводила питката. Тъй е то, кога няма вяра на внучето си. Чакай сега аз да й се отплатя.

Старецът мръдна към пчелина, влезе вътре и изнесе цяло гърненце с мед…

— Хайде сега тръгвай, Петърчо, защото слънцето клони на залез. Носи туй медено гърненце на баба си Ценка, защото нали я знаеш, горчи й нещо на душата.

ИСТОРИЯТА НА ЕДНА ЯБЪЛКА

Тая история се случи през ония мрачни години, когато румените ябълки блещукаха по господарските трапези и рядко стигаха до трапезите на сиромасите.

Малката ябълка се роди през една ясна пролетна утрин.

Рой пчели пееха на синора, когато слънцето напече пъпката върху най-горното клонче на ябълката. Пъпката се затопли и се пукна.

— Какъв хубав свят — въздъхна розовото цветче в чашката и погълна с жадно око зелената нива, зашумените синори и тихата небесна синевина.

Полъхна кротък вятър. Залюля клончето. Новороденият цвят се наведе надолу. Една пчела от синора го зърна и литна към него. Кацна разтреперана, навря си косматата главица между цветните листа и почна да смуче мед. Ябълковото цветче примря от страх и болка. Пчелата се насмука до насита, отърси върху гърба си златния прашец от тичинките, забръмча с прозрачните си криле и отлетя.

— Какво прави с мене туй крилато нещо, майчице? — попита цветчето.

Старата ябълка се обади:

— Не бой се, чедо! Туй крилатото нещо е пчела. Тя дойде, да се насмуче с мед от твоето сърце. Мед за хората.

— Кои хора?

— Ония, дето живеят долу в стария град.

Цветчето погледна с копнеж към далечния град.

Мина една неделя време. Розовите листа на цветчето окапаха и се оголи едно малко зелено зрънце. Туй зрънце почна да расте, поено от хладната роса и хранено от живия сок, който старата ябълка смучеше от земните недра. Наедря. Когато нивата се жлътна и житните класове се огънаха надолу, нежна руменина покри кожицата на най-горната ябълка. Тя се къпеше в знойния дъх на слънцето и слушаше песента на чучулигите. Сгушен някъде в долчината, денем летният

вятър дремеше, а нощем налягаше силно клоните и всичките листа шумоляха.

— Кой ходи по нивите? — попита една нощ ябълката.

— Аз ходя — обади се невидим глас.

— Кой си ти?

— Вятърът.

— Ах, вятърът ли? Спри, братко ветре, под майчините ми клони и ми разкажи за оня далечен град, където нощем трептят хиляди светулки.

— Те не са светулки, ами са електрически лампи.

— Майчице — прошепна ябълката, — дали ще видя някога този град?

— Защо ти трябва да го гледаш. Той е стар град. Стените на къщите му са пропукани. Немотия и тъга лъха от тях. Улиците — криви и прашни. Край града се вие една мътна река. Цял ден в нея се къпят деца и юрдечки. А пък вечер, когато надникнах през прозореца на една вехта къщурка, видях едно болно момиче. Лежи на креватчето си, а челото му гори. До креватчето — маса. На масата гори лоена свещ. А над масата, приведена, плете чорап една жена с прошарени коси и сухо лице — майката. Детето изохка:

— Маменце, много ми е горещо. Устата ми засъхнала. Яде ми се нещо.

— Трай, чедо — извърна очи майката, — тая нощ аз ще изплета един чифт чорапи. Утре ще ги продам на пазара. Като взема пари, ще ти купя ябълки петровки. Да видиш какви са хубави!

Домъчня ми за болното девойче и раздвижих криле да разхладя челото му. Но в туй време пламъкът на лоената свещ се огъна и угасна. Когато настана тъмнина, детето промълви:

— Маменце, запали пак свещта! Страшно е!

— Кибритената кутийка е празна, чедо. Няма клечки.

— Защо няма?

— Защото нямам пари да купя.

— Сърцето ми се сви — продължи вятърът, — излязох навън, дигнах цял облак прах по улиците и напуснах тоя град, където има толкова бедни хора и страдание.

Вятърът млъкна. Ябълката наклони глава. Налегна я тежка мисъл. Задряма в зори. Когато се събуди, цялото й лице беше мокро.

— Залюлей ме, братко ветре — помоли се тя на вятъра, — духни да ми изсъхне румената риза!

Вятърът я люшна.

— По-силно!

Вятърът избухна, залюля я, клончето се приведе и узрялата ябълка се отрони. Падна в коловоза на отъпкания път. Търкулна се надолу и викна:

— Сбогом, майчице! Прощавай, ниво златокласа! Аз вече заминавам!

— На добър час, дъще! — проговори старата ябълка, а житните класове се поклониха.

— Тикай ме, ветре!

— Накъде?

— Надолу! Към града!

Вятърът подхвана румената ябълка и я понесе пъргаво надолу. Подир един час тя стигна в града. Както се беше засилила — влезе под пътната порта право в един двор, пълен със свине. Свинете, щом я зърнаха, втурнаха се с навирени опашки да я схрускат. Сборичкаха се над нея, бутнаха я със зурлите си и тя се търкулна назад — излезе пак навън. Вятърът я подхвана отново и я засили насреща към брега на реката. Ябълката падна във водата и запищя:

— Помощ! Олеле, удавих се!

Ала водата не можа да навлезе в гърлото й, защото нямаше гърло, и тя плувна по течението между сивите смешни юрдечки, които ловяха рибки с вдигнати нагоре крака като лопатки. Един рибар хвърли мрежа и замрежи ябълката с десетина рибки. Изтегли лова си на брега, прибра рибките в една кофа, а ябълката хвърли на пясъка. Отмина. Ябълката изсъхна и червената й кожа заблещука. Подир пладне на реката пристигна една суха жена с вехта черна забрадка — да пере. Щом се наведе и натопи прането, тя съзря ябълката и очите й светнаха.

— Слава Богу! — проговори сиротинята и прибра ябълката в пазвата си. Когато се върна вкъщи, викна отдалеч на болното си момиче, което лежеше в постелята:

— Познай какво ти донесох!

— Мидена черупка, маменце.

— Не е черупка, червена ябълка ти нося.

Детето пое с жълтата си ръка ябълката, допря я до горещите си устни и я целуна. Ябълката погледна лоената свещ на масата, празната кибритена кутийка и позна, че е дошла в къщата, за която снощи разказваше вятърът. Взря се в напуканите от огън устни на детето и закопня да ги намокри с влагата си. Дълго се радва болното девойче на сочния плод и не смееше да го разхапе. Но надвечер, когато горещ лъх нахлу от улицата, то впи жадно зъбките си в ябълката. ТЯ усети белите му зъбчета и изтръпна. Сладкия сок напълни устата му. Много сладка му се стори ябълката.

Подир малко в шепата на малкото момиче останаха само четири кафяви семки. То протегна ръка и ги хвърли навън през прозореца в градината.

На другата пролет пред прозореца на сиромашката къщица поникна крехко ябълково дръвце. То порасна бърже, защото една грижовна млада ръка го поливаше всяка вечер с пръстена стомничка.

ДЯДОВОТО БОЖИЛОВО ИМАНЕ

Четиримата братя — на дяда Божила синовете — влязоха в къщи, изправиха се пред одъра, на който лежеше болният им баща, и снеха калпаците от главите си. Дядо Божил ги изгледа с овлажнени очи и продума с немощен глас:

— Чеда мои, повиках ви да се простя с вас. Напущам вече този свят и сърцето ми се свива от мъка, че не смогнах да се погрижа, както трябва, за вас. Нищо не ви оставям на ръка, но се радвам много, като ви гледам какви яки мъже израстохте. Камъка да стиснете — вода ще пусне. Както знаете, аз имам само едно старо лозе. То ми е бащино наследство. В туй лозе е заровено имането, което съм обрекъл на вас. Като си отида, вие се потрудете братски и задружно, докато намерите съкровището. А сега прощавайте!

До вечерта дядо Божил почина.

На третия ден след неговото погребение четиримата братя нарамиха търнокопите и отидоха на старото лозе да търсят имането. Заловиха се да обръщат земята. До гърди потънаха. Изсякоха вехтите лози, които бяха прогнили и нищо не раждаха. Прочистиха камънаците. Педя след педя прехвърлиха всичката земя, но делва с имане не намериха. Изтърколи се зимата. Децата тръгнаха да берат кокичета в гората и теменужки под трънките.

— Нищо не намерихме. Излъга ни старецът на смъртния си час! — въздъхна най-старият брат.

— И тъй се трепахме през цялата зима. Добре обработихме земята на старото лозе. Защо да не го подновим? — рече най-младият.

Намериха добри калеми, облагородиха дивите подложки и подир едно лято засадиха младото лозе. На третата година под лозите нависнаха едрозърнести гроздове, жълти като кехлибарени броеници…

Когато дядовите Божилови синове изнесоха първите кошници на пазара, хората се изпотрепаха кой първи да си купи от гроздето. Заредиха се плодовити години. Корабите не побираха гроздето и бъчвите не стигаха за искрящото вино.

— Прав беше нашият баща, когато ни поръча да търсим имането в лозето, но за какво имане ставаше дума, по-късно разбрахме! — продумаха си братята и смъкнаха от главите си калпаците — за да почетат, неговата памет.

МЪРМОРАН И МЪРМОРАНКА

В една къщурка с провалена стряха и кривнат комин живееха двамина стари хора — дядо Мърморан и баба Мърморанка. Те бяха клети сиромаси. Имаха само една козица с дълга брадица и едно криво пате, дето тъй се клати. Дядо Мърморан всеки ден изкарваше козичката от кошарата и тръгваше подире й. Козицата си мяташе брадицата под клоните на старите дървета, катереше се по скалите, търчеше нагоре-надоле по хълмовете. Дядо Мърморан тичаше от сутрин до вечер след нея и я молеше:

— Поспри малко, козице, и аз да си поема дъх. Много се уморих. Нали, знаеш, че съм много стар човек.

Ала козицата се преструваше на глуха.

Вечерно време дядо Мърморан се прибираше капнал от умора. Най-напред стъкваше огъня. Сетне почваше да дои козицата и подваряваше прясното мляко в менчето. В една голяма паница той дробеше сух хляб и го заливаше с топличко мляко. Тогава в къщи се прибираше баба Мърморанка. Тя по цял ден скитореше из село, надничаше през плетищата, събираше новини и ги развяваше от единия край на другия. Щом се дигнеше на попарата фанарата, дядо Мърморан викаше на баба Мърморанка:

— Скоро взимай лъжицата, бабо Мърморанке, че на попарата отиде фанарата!

— Дръж я, Мърморане! — се обаждаше гладната баба, грабваше от лъжичника една голяма лъжица и начеваше лакомо да сърба. Дядо Мърморан чакаше да го покани, ала наместо да го покани, баба Мърморанка почваше да му вика:

— Бре, Мърморане, ти пак забрави патето! Трябва да е пукнало от глад горкото пате! Никой не мисли за него.

Дядо Мърморан бързо снемаше от веслото една суха царевица, почваше да рони зърна в калпака си и ги-отнасяше на патето. В туй време баба. Мърморанка омиташе попарата.

Тъй живееха.

Една вечер дядо Мърморан надроби попарата и като се дигна фанарата, викна към баба Мърморанка, която лежеше сред двора на очите си и риташе нещо сърдита.

— Тичай, бабо Мърморанке, че отиде на попарата фанарата!

— Не ти ща аз тебе попарата!

— Защо?

— Мъчно ми е…

— Моля ти се кажи какво има! — разтревожи се дядо Мърморан и нежно почна да я глади по главата.

— Няма какво да ми се молиш. Аз съм решила тази вечер да не слагам хапка в устата си, пък утре отивам да се хвърля в дълбокия вир.

Дядо Мърморан изтръпна от страх.

— Не думай! — уплашено каза той. — Какво ти е толкоз докривяло?

— Как да не ми е криво, Мърморане? Нашата съседка Митра, тая квачка хитра, се е пременила с ново кожухче, а пък аз ходя цялата в дрипи! И аз искам кожухче!

— Искаш, ама няма. Нали знаеш, че Късия ни дърпа.

— Митриния мъж, и той си няма пари, ама е ловец. Тръгне ли на лов — в гората има-няма, за него все ще се намери една лисица.

— Имаш право. Само че аз какво мога да сторя?

— Убий една лисица!

— Нямам пушка.

— Ще купиш!

— С какво да я купя?

— Продай козицата!

— Ами сетне?

— Сетне е лесно. Като порасне патето, ще снесе девет яйца. От тях ще се измътят девет нови патета. Кога почнат да носят и те, на ден ще събираме по една кошница пачи яйца. Тогава ще видиш какъв живот ще заживеем!

— Ела сега да ядеш, че изстина попарата.

— Няма да сложа къшей в устата си, додето не ми донесеш лисичка.

И баба Мърморанка легна пак на очи. Отново започна сърдита да рита.

На другия ден дядо Мърморан подкара козичката да я продаде. Като стигна на пазара, старецът рече на козицата:

— Прощавай, душице! Ти беше една млечна бъчвица без дъно. Много ще ми бъде мъка за твоето топло мляко, ала няма що да сторя. Да ти кажа истината: не ме е страх толкоз от баба Мърморанка, колкото ме е страх от сянката й.

— Прощавай! — отвърна козицата тъжно и тръгна след новия си стопанин.

Дядо Мърморан с получените пари си купи една вехта пушка. Върна се в къщи. Изправи се на прага и се почеса по тила.

— Не зная как да помамя лисичката, че да я гръмна…

— И туй ще те науча! — викна баба Мърморанка. — Ти вземи патето и го вържи с конец за крака. Като идеш в гората, набий едно колче и вържи другия край на конеца за колчето. След това се скрий в някоя шубрака и чакай. Патето ще вземе да кряка, лисицата ще го чуе и ще пристигне. Щом посегне да го лапне, ти я гръмни! Хем да не я оставиш да го налапа!

Каквото го научи баба Мърморанка, това стори дядо Мърморан. Замина към гората. Като наближи и видя, че под дърветата е тъмно, рече си на ума:

— Не влиза дядо Мърморан навътре в гората да го изядат мечките. Не е дядо Мърморан вчерашен. Лисицата, ако е човек, ще ми влезе в положението и ще дойде тук на полянката да я гръмна.

Върза патето за едно колче и то, нали е глупаче — започна да граче. Чу го лисицата и пристигна. Дядо Мърморан нагласи пушката, прицели се и рече:

— Добре дошло, кожухче!

— Бум! — гръмва пушката.

Облак дим закри патето и лисицата от очите на добрия старец. Когато пушекът се дигна, дядо Мърморан отиде да прибере лисицата, но що да види — от лисицата няма следа, а до колчето лежи горкото пате — простреляно. Наместо лисицата дядо Мърморан улучил патето.

Зарони сълзи добрият старец и си тръгна с наведена глава.

Тъй останаха дядо Мърморан и баба Мърморанка без козица с брадица и без криво пате, дето тъй се клати. И наместо попара сега гълтат фанара.

ЕДНА ЗАБРАВЕНА ДУША

Небето се намръщи. Ниско над хълмовете по разораните черни угари падна гъста мъгла. Зароси тих и дребен есенен дъжд. Светнаха изведнъж черните къпини по синорите, жлътнаха се намокрените узрели круши. С щръкнали уши от близката лешникова горица изскочи един заек, втурна се надолу към ниско покосената ливада, мушна се в сухото сено на една купа и там остана на топло.

Щом първите дъждовни капки забарабаниха по накапалите листи на крайпътната слива повторно цъфнала през есента, старата пчела, която мудно пълзеше от цвят на цвят и пъшкаше, трепна и се озърна. Бърже разтвори двете свои старешки набръчкани криле. Дигна се неспокойно нагоре и почна да върти глава. Някъде в далечината съзря тополите на дядовата Подюва воденица и тръгна. Провираше се между капките, слизаше ниско над самия път, издигаше се високо над голите върхари на сините тръпчиви трънки и бягаше бърже към пчелина в градината на воденицата. Морна и задъхана, тя си мърмореше.

— Ох, Боже миличък, дали ще мога да стигна! Много съм стара и немощна. Крилете ми цели овлажняха, крачката ми се намокриха, тежат ми. Ох, една капка ме удари по главата! То сякаш не беше капка, а камък, паднал от небето!

Под една зашумена круша тя се спря на сушина да си поеме дъх. Погледна назад. Нивите потъваха във влажен мрак. Есенният дъжд ромолеше в листака. Подир малко в коловозите ще рукнат поточета. Един черен гарван стоеше насреща, обхванал с ноктите си най-горния сух клон на поваления от лятошната гръмотевица орех. Дъждът го квасеше, а той стоеше, без да мръдне, потънал в тъжна мисъл. Бистри едри капки се втичаха надоле и капеха от крайчеца на клюна му, от върховете на ноктите му.

„Горкият гарван, стои като сирак на дъжда. Няма за него подслон — помисли пчелата и въздъхна. — Навярно очите му недовиждат и не може да намери гнездото си. Милият гарван, колко ми е мъчно за него!“

По пътя надоле загърмоля тежка биволска кола с дъсчени ритли, пълни догоре с черни пъпчиви тикви. Мокрите дебели рога на биволите лъщяха, сякаш бяха насмолени. Шините на колелата се въртяха, отрупани с кал. Сънно подрънкваха синджирите. На колата, седнал върху тиквите с остен в ръка, подкарваше добичетата един стар човек с дълги мустаци, увиснали надоле като мокра коса на царевица. Той беше накачулен с чувал и зъзнеше.

Пчелата също започна да трепери.

— Колко студено стана изведнъж! — продума тя и си спомни за топлия кошер, където сега, прибрани в клетките, кротуват и почиват работните й другарки-пчели. Малките са вече задрямали, сладко залюлени от шума на първия есенен дъжд. Вътре е топло и тъмно. Старите тихо разговарят. Думите им минават от клетка в клетка и гаснат. Те си приказват сега за сиромашкото лято, което тая година разтвори с горещия си дъх повторно пъпките на сливите по припеците, за лятошната гръмотевица, дето събори ореха, за недобраното грозде, което ще се напука от дъждовете.

— Чип-чип-чип! — пее воденичният капчук в котлето. Котлето посреща капките и ги разпитва къде са били, какво са видели от високото небе и защо са толкова студени. А навън в дъждовните бари се подуват като кореми на търтеи водни мехури, лутат се насам-нататък и се пукат…

Напрегна всичките си сили и отново полетя към пчелина на дяда Подя воденичаря. Стои дядо Подю на прага пред воденицата, взира се в дъжда и се тревожи за нея:

— Защо закъсня пустата му Дъртушка?

— Закъснях ами, като исках да напълня гърнето си! — оправдава се пчелата.

Додето стигне, гъста тъма, смесена с дъжд, удави света. Едвам налучка кошера и взе да пипа за вратата. Будните пчели я угадиха.

— Ти ли си, Дъртушке? — попита от кошера един глас.

— Аз съм. Нося есенен мед, ала не мога да намеря вратата. Тука е толкова тъмно, че ако някой бръкне с пръст в окото ми, няма да го видя.

— Много закъсня — рече вътрешният глас, — тая вечер, щом заваля, дядо Подю запуши вратата на кошера с една стиска сено.

Дъртушка прехапа устни. Сърцето й се сви, крачката й затрепераха. Прошепна е угаснал глас:

— Лека ви нощ!

И като запълзя по мократа пръст между разронените буци, тя се намърда на сухо под един ябълков лист.

„Ох — мина й през ума, — колко е хубаво, дето есенно време летят листата от дърветата! Каква мъдра наредба.“

ЕДНО МАЛКО ПАТЕ

Тази година старата патка измъти още три патета. Първото нарекоха Пухена възглавничка, защото беше покрито с мек пух, второто нарекоха Пати-клати, а третото, най-малкото, получи име Жълтия ламтурник. Ще попиташ, мое малко момче, защо му сложиха такова оскърбително име. Ще ти кажа защо. Още през първия ден, когато баба Тодора спусна трите жълтурчета и почна да им рони трохички, най-мъничкото разтвори голямата си човка и залапа дажбата на Пухената възглавничка и на Клатенцето. Тогава баба Тодора се ядоса и го нарече Жълт ламтурник. Глупавото патенце, наместо да се засрами, отиде, че се похвали на брадатия пуяк. Както знаеш, пуякът е най-големият клюкар в птичия дом, защото постоянно вика: клю-клю-клю! Щом научи как са нарекли патенцето, той тръгна между птиците и разказа на всички.

Когато патенцата станаха на седем дни, старата патка ги поведе към реката.

— Къде отиваме, майко? — попита Пухената възглавничка.

— На реката, чедо. Какво искате да похапнете? Сребърни рибки или попови лъжички?

— Аз искам сребърна рибка — проговори Пухената възглавничка.

— Аз пък искам попова лъжичка — обади се Клатенцето.

— А ти? — попита патката Жълтия ламтурник.

— Аз искам кит, кит! — провикна се Жълтият ламтурник.

— Искаш кит, но ще бъдеш бит! — закани се патката. — Твоята лакомия ще те погуби.

Стигнаха на речния бряг. Майката поръча на своите патенца:

— Мои жълтурчета, вие сте още много мънички и не знаете да плувате, затуй ще останете тук под върбата, докато ви наловя сребърни рибки и попови лъжички. Ще ме чакате, няма да мърдате оттука.

И като натопи широките си лопати, старата патка плувна към дълбокия вир. Подгони една попова лъжичка и се загуби в

крайбрежния коренак.

Жълтият ламтурник постоя малко и се раздвижи неспокойно…

— Няма да чакам за една попова лъжичка до края на годината. Не съм толкова глупаво пате.

И тръгна към водата. Стъпи върху една бучка, но бучката се отрони и патето се търкулна. Цамбурна във водата. Бързите води го грабнаха и понесоха надолу към тъмната гора. Ти си чувало, мое малко момче, че в гората живее Хитрата лисица. Тъкмо в туй време, когато Жълтият ламтурник падна във водата, Хитрата лисица се измъкна от своята дупка. Подире й се завтекоха две палави лисичета.

— Мамо — заскимтяха лисичетата, — довечера да ни донесеш за ядене нещо живо. Не щем жилаво кокоше месо.

— Добре, маминте зверчета, ще ви донеса нещо крехко и живо. Бъдете ми само умни и не излизайте от дупката!

И като им прати една въздушна целувка с лапичката си, лисицата безшумно потъна в горския гъсталак.

Там, където крайбрежните върби мокрят сребърните си листа във водата, има една хралупа. Ти знаеш какво е хралупа — кухо дърво.

В тая хралупа се потули Хитрата лисица и там дочака патенцето с очи, втренчени към реката. Жълтият ламтурник се беше научил вече да плува свободно, когато наближи хралупата.

— Стой! — изскочи лисицата и замаха застрашително опашката си.

Патенцето спря.

— Кой си ти? — попита лисицата.

— Аз съм Жълтият ламтурник.

— Олеле, колко си страшен! — учуди се лисицата.

— Не съм страшен, а съм безстрашен.

— Бре — усмихна се лисицата, — ами къде отиваш?

— Отивам да си хвана един кит.

— Какво ще го правиш?

— Ще го изям, защото съм страшно гладен.

— Ти си едно глупаво пате. Китове в реката няма. Китовете живеят в гората. Ела с мене да те заведа на едно място, където се въдят най-големите китове. Ще кълвеш, докато си напълниш гушата.

— Коя си ти? — попита подозрително патенцето.

— Аз съм горската сестра-спасителка. Помагам на загубените патенца. Най-напред им намирам храна, а сетне ги водя при майките им.

— Ти имаш добро сърце — зарадва се Жълтият ламтурник и заплава към брега.

Но щом доближи, лисицата протегна лапата си, пое го, захапа му едното краче и го метна на гърба си. Бързо се завтече към хралупата си.

— Сиротното патенце! — въздъхна една жаба. — Ще го глътне като муха тая хищница!

— Милата душичка! — зашумяха с клони крайбрежните върби и пророниха росни капки като сълзи.

Хитрата лисица тичаше слепешката по заешката пътека. Сърцето й силно тупкаше: колко ли ще се радват нейните лисичета, когато получат за вечеря това живо патенце! Хитрата лисица беше много възбудена и забрави, че ловецът дядо Тодоран е заложил капан за лисици насред заешката пътека под една шумка. Наместо да прескочи шумката, лисицата я блъсна с предния си крак, но в този миг скритият капан рече:

— Щрак! — и захапа Хитрата лисица за десния крак. Лисицата се препъна и изтърва патенцето.

Жълтият ламтурник се търкулна в тревата и като видя, че за живота му няма никаква опасност, изгледа лисицата с унищожителен поглед и затепа назад по пътечката. Тича до реката, без да се обърне. Плува като ладийка нагоре срещу течението, упъти се към ония върби, където го чакаха разтревожени майка му, Пухената възглавничка и Клатенцето.

— А бре, разбойнико — провикна се отдалече старата патка, — къде беше, ума ми изкара.

— В гората бях, майко. За кит тръгнах, а хванах една лисица.

— Лисица ли? Какво, ще я правиш?

— Ще подаря на баба Тодора едно кожухче, за да ми дава повече трохи и зрънца. Много съм гладен, майко.

И като отвори човката си, Жълтия ламтурник налапа две попови лъжички наведнъж и ги погълна с наслада.

СНЕЖНОТО МОМИЧЕ

Надвечер снегът беше мек и нежен. Покривите на къщите блещукаха, капчуците тихо сълзяха. От премреженото око на зимното слънце идеха топли лъчи. Те се промъкваха между чистите оснежени вишнови клончета и къпеха шарената възглавничка на прозореца. Върху възглавничката дремеше черната затлъстяла котка и броеше врабчетата, накацали пред керемидената клопка, поставена на плета. В затоплената стая мирно стояха две дечица: Петърчо и Марийка. Петърчо шареше пода с тебешир, а Марийка нижеше герданче от сини мънистени зърна.

— Како — обърна се Петърчо към момичето, — искаш ли да излезем на снега?

— Искам — отвърна Марийка, — ама хайде по-напред да попитаме баба може ли.

Отидоха в кухнята. Баба им режеше лук край огъня. Двете дечица се изправиха до гърба й, почнаха да се молят.

— Излезте, врабчета, гушнете се в снега, ама хубаво се облечете и като ви помръзнат ръцете, бърже да дойдете и да ги напечете на огъня — рече баба им.

Марийка нахлузи кожухчето си облече Петърча, даде му ръкавиците и загърна шията му с вълнен шал. Изскочиха навън. Най-напред направиха снежни топки, почнаха да замерят врабчетата и малките топчести пилета отлетяха над градината зад заснежените върхари…

— Ох, че мек сняг! — викаше Марийка, затънала до колене под вишната.

— Како, искаш ли? — попита Петърчо.

— Какво?

— Да направим едно снежно човече.

— Хайде! — плесна ръце Марийка.

Заловиха се на работа. Почнаха да гребат и да трупат сняг. За половин час направиха едно хубаво снежно момиченце. Сложиха му

косица от бяла вълна, за да бъде русо, закрепиха му под челото две сини мънистени зърна и снежното момиченце срамежливо погледна надолу. Петърчо се завтече в къщи, донесе едно вехто шалче, надупчено от молците, и загърна шията на бялото човече. Снегът стана пръхкав. Някъде закукуригаха петли. Излаяха кучета. Зимната вечер трепна над селото. Баба Пена се подаде на вратата и повика внучетата си. Те влязоха със зачервени носове и с посинели ръце. Наведоха се над златната жарава под камината, ала щом нагряха ръцете си, пръстчетата им пламнаха от болка. Влязоха в стаята. Изправиха се до прозореца и се загледаха, навън. Духаше вечерен зимен вятър и люлееше клоните над снежното момиче. То сякаш потъваше надолу в дълбокия сняг и се клатеше напред-назад. Ето че край него мина едно едро черно куче и почна да го души. Петърчо и Марийка скочиха: това е тяхното куче. Дошло си е заедно с колата от пазар. Излязоха да видят какво е донесъл баща им. Прибра се и майка им от съседите. Седнаха да вечерят. На софрата бащата започна да разказва:

— Задухал е един вятър откъм Балкана, реже и бръсне. Нощес ще вие фъртуна. Който замръкне навън, жив няма да остане.

Подир вечеря всички се прибраха в топлата стая. Бащата дълго чете един вестник и както четеше, вестникът падна от ръцете му. Уморен и намръзнал, той легна и завчас заспа. Майката зави децата си хубавичко и угаси лампата. Леглото на Петърча и Марийка беше тъкмо до прозореца. Когато в стаята стана тъмно, двете деца си пододоха главите, впиха очи навън и почнаха да търсят снежното момиче.

— Петьо, видиш ли го? — прошепна Марийка.

— Няма го, какичко, къде ли е?

— Там е, под вишната, аз го виждам.

— Ами то дали мръзне сега?

— Мръзне, горкото!

Дълго стояха опулени и мълчаха. Зимният вятър свиреше жаловито като майка на гробище.

— Како — попита Петърчо, — онуй момиче, нашето, дали ще умре от студ?

— Ще умре, милото, не чу ли какво рече татко, когато вечеряхме.

— Хайде тогава да го приберем на топло!

— Вие какво току шепнете? Защо не спите? — обади се майка им в тъмнината.

— Добре, мамо — отвърна Петърчо.

— Почакай още малко, да заспи и мама. Тогава ще приберем нашето човече — проговори Марийка на Петърчовото ухо.

Млъкнаха. Когато майка им притихна в леглото, те станаха безшумно, наметнаха си дрешките и излязоха навън. Брулна ги леденият вятър. Едвам напипаха в тъмнината снежното момиче. Обхванаха го с ръце, откъртиха го от снега и внимателно го вмъкнаха в къщи. Сложиха го под камината. Постлаха му меко, положиха го в леглото, завиха го с едно одеяло и успокоени легнаха да спят.

На заранта, като станаха, първата им работа беше да събудят снежното момиче. Завтекоха се към огнището и що да видят: под одеялото наместо синеокото снежно човече имаше само една локва бистра вода!

Разказаха на баба си. Баба им прихна да се смее, а те горчиво заплакаха за стопеното синеоко момиче.

ЗАВЕТЪТ НА ХАН КУБРАТ

Когато хан Кубрат усети, че е дошъл смъртният му час, повдигна се върху одъра и с трескави очи се озърна наоколо. Глуха тишина и безмълвие.

— Къде са — попита с немощен глас старият господар — синовете ми?

— Тука сме всички — отвърна най-старият Батбаян, който беше седнал на прага, опрян на късия си меч и потънал в тежка мисъл. Зад него се бяха изправили другите четирима по-млади Кубратови синове. През отворената врата се виждаше слънцето как трепти ниско над равнината и шлемовете на петимата мъже лъщяха, обгорени с червен пламък. Денят захождаше някъде далеч в дълбочината на равната притихнала степ.

— Елате по-близо до мене, соколи мои, да ви погледна още веднъж, преди да склопя очи.

Едрите мъже, с лица почернели и обрулени от степния вятър, набраздени с белези от някогашни зарасли рани, и с очи, в които блещукаше дива смелост, се приближиха до болния баща и коленичиха. Тежко звъннаха мечовете им върху мраморните плочи, а конските опашки — знамената на старите българи — паднаха и се разпиляха като коприна върху огледалния бял мрамор.

Старият хан протегна сухите си ръце към тях и почна да ги милва по очите, по главите, по раменете.

— Ти ли си, Батбаян? Моят мъдър най-голям син, който винаги е залягал за родната си земя… Дръж братята си, когато започнат да ламтят по чужди земи, защото вълци обикалят край кошарата и щом агнето се покаже вън — ще го разкъсат. Ти ли си, Котгар? Ела насам, Алцек, колко си почернял! Ти идеш от северната граница. Готов ли е царят на хазарите, остри ли си меча? Чака ли да се гътна? Кувер, страшилище за дивите зверове, ти по цели дни бродиш в дълбоките лесове и дебнеш глиганите и мечките. Време е, синко, да обърнеш стрелите си към глиганите, които ръмжат край границата на държавата

ни. Колко си грамаден и силен! Пред тебе враговете ще се пръскат като пилета, когато отгоре им налети стръвна птица. А ти, Исперих, какво ме гледаш с нажалени очи? Ела да те целуна по челото. Талтошът, първият ми жрец, ми каза, че ти ще завладееш една нова земя. Коя ще бъде тя? Аз напущам с радост тленния свят, като виждам в ръцете на какви здрави мъже оставям земята. Отворете прозореца да я видя още веднъж! Алцек, занеси ме до прозореца!

Алцек се наведе, сграби болния като агне и го занесе до отворения прозорец. Вечерният вятър лъхна жълтото чело на хана и разроши бялата му коса. Разведриха се и хлътналите очи на умиращия.

— Каква равнина! Каква безгранична степ! Градете градове, издигайте крепости, развъждайте коне, ковете оръжия! Какво исках още да ви кажа? Алцек, отнеси ме на леглото и тичай навън да донесеш десетина копия! Донеси копията на войниците, които вардят портите на аула!…

Алцек изскочи навън и бързо се върна със сноп копия от дряново дърво с железни остри върхове.

— Алцек — каза хан Кубрат, — вземи сега само едно копие и опитай да видим можеш ли го счупи.

Младият ханski син се усмихна, грабна едно копие, огъна го и то изпращя.

— Вземи сега всичките на сноп и опитай да видиш можеш ли ги строши, когато са заедно?

Алцек грабна всичките копия, опря ги до коляното си, напъна мускулестите си ръце, огъна се цял, пот като град рукна от челото му, ала не можа да ги строши.

— Видите ли — дигна се със светнали очи хан Кубрат, — ако разделите България на пет, всеки от вас ще бъде силен, колкото беше силно едното копие. Ако бъдете заедно, никой враг не ще може да ви съкруши.

Мъдрият хан полека затвори очи. Слънцето потъна някъде зад равнината. Смъртта слезе невидима, докосна с меките си черни крила шлемовете на петимата коленичили мъже и се наведе за хан Кубратовата душа.

СТАРИЯТ БРЯСТ НА ЦАРЕВЕЦ

Който не е ходил във Велико Търново на Царевец, той не знае за големия бряст, разперил своите могъщи клони над развалините на старите дворци, болярски къщи, черкви и кули. От голямата непристъпна крепост на древната българска столица, която е опасвала като камен колан града, сега са останали само голи полусрутени стени, обрасли с тръни и коприва и разхвърляни камъни, по които лятно време се приличат зелени гущери. И никой не помни славата на отминалото време. Само старият бряст, който иде от пет века далечина, е останалият жив свидетел от времето на цар Иван Шишмана. Той помни навярно трепета на горещата царска ръка, която се е докосвала до него. Помни и последния сън на последните защитници на великата столица. И може би нощем, когато градът долу заспи и кротък вятър полюшне клоните, брястът почва да разказва. Но кой разбира шепота на листата?

Между народа ходи стара легенда за стария бряст…

Анадолските турци, поведени от Челеби Сюлеймана, яхнали на черни коне, с бели чалми, боздугани и криви ятагани, след като потъпкали родната земя, се появили пред желязната врата на Царевец и там спрели. Поискали ключа на българското царство. Но цар Иван не им го дал. Тогава Челеби Сюлейман побил червен байрак със сребърен полумесец на Гаргабаир, седнал пред осипания със звезди шатър и казал на пашите:

— Довечера искам този байрак да се ветрее над най-високата кула на крепостта!

Пашите повели черния мравуняк. Пламнал страшен бой. Били се като зверове нападателите, но отстъпили поразени, когато паднала нощ. На другия ден боят отново пламнал.

Войниците от крепостта хвърляли камъни, огън, стрели и копия. Денем земята около крепостните стени натежавала от трупове, които падали като обрулени плодове. А нощем, когато стотина бели рогове от малоазийски бикове огласяли изтръпналата околност и обаждали на

османските турци, че боят свършва, те бърже нарамвали труповете и очиствали бойното поле, за да налетят с нова стръв, когато зора зазори.

Три месеца време траяла обсадата. Шишмановият град не се давал. Челеби Сюлейман повикал своя син една вечер и го попитал:

— Кажи, Исмаиле, как да превземем този град?

— Господарю — отвърнал младият му син, — да разбием стените на крепостта с топ, да съборим кулите и позлатените черковни кубета. Да поискаме топ от падишаха.

— Погледни, Исмаиле, колко е хубав градът! Високи дворци и черкви, нечувано имане, можем да го разрушим само за един ден. Можем да изравним със земята този град, но знаеш ли колко векове са го градили българите? Не искам да разрушавам туй юнашко гнездо. Ще го взема цяло. Тук ще спра и тук ще прекарам стариите си. Погледни каква благословена земя! Виж гората, тъмна вековна гора, виж сините скали, над които се вият орли, виж реката — опасала града като сребърен колан. Тука е рай, Исмаиле. Иди кажи на арабина да удари барабана под стените на крепостта. Нека обади на обсадените, че давам пет магарета, натоварени със злато. Пет магарета, натоварени със сухо злато, ще дам на оня, който ми донесе ключа от Желязната врата!

Същата нощ, когато станало тъмно като в рог, един предател скочил от Балдуиновата кула и се завтекъл към шатрата на Челеби Сюлеймана. Тогава един таен пратеник се вестил в двореца пред цар Иван Шишмана и му казал:

— Бягай на юг! Ключът на Желязната врата е в ръцете на турчина. Бягай на юг! Там ще намериш верни боляри и войници.

Царят излязъл от двореца. На върха на Царевец горял един голям огън. Натъркаляни край огъня, хвърлили на земята щитовете си, в ризници, със стиснати в ръце ножове, спели страшно уморените войници. Била тъмна нощ, нямало жива душа наоколо, а само шумът на Янтра тревожел техния последен сън.

Царят минал между заспалите, отишъл при огъня, взел една горяща главня и я вдигнал нагоре. Жълточервен пламък огрял лицата на бранниците, блеснали ризниците и щитовете им, целунали ги огнени целувки по челата.

Очите на цар Иван подирили Бога в близкото небе и устните му зашепнали:

— Чуй ме, Господи! Ако си решил да загине моят град, нека да бъде волята ти! Но стори тъй, че в тази главня да остане семката на моя народ. И когато донякога главнята се разлисти и покарат от нея млади клончета, нека този ден бъде първият ден на свободата над моята земя! И той побил горящата главня в земята, погледнал с бащина болка войниците, които трябвало да напусне завинаги и с твърда стъпка тръгнал. Яхнал белия си кон, подкован наопаки със сребърни подкови, излязъл вън от крепостта през тайното подземие и препуснал по хълма към Светата гора.

На другия ден Царевец останал без цар, а ключът на крепостта бил в ръцете на Челеби Сюлеймана.

Нахлули страшните анадолски турци и подгонили като дивеч защитниците.

Подирили царя Иван Шишман. Пуснали подире му най-бързата конница, по Драгижевския път, гдето двама пътници го срещнали яхнал на бял кон.

Сутринта още цар Иван Шишман стигнал до един бостан, където стопанинът, наведен, сеел дини.

— Какво сееш, дядо? — попитал царят.

— Дини — отвърнал бостанджията и като познал царя, изтръпнал.

— Да даде Бог — благословил царят нивата — до пладне милините плод да вържат, а довечера да има узрели дини!

И отминал.

Надвечер турската потеря стигнала до бостана. Единият от конниците обърнал коня си, нагазил към колибата на стареца и го попитал:

— Дядо, мина ли оттука вашият цар?

— Мина ами.

— Кога мина?

— Отколе, синко, когато сях диниte. — И старецът откъснал две големи узрели дини, срязал ги и подал, по един резен на гонителите. Те яли и се върнали назад.

Стои сега над развалините на Царевец старият бряст, който е израснал от побитата главня през оня ден, когато московският цар напоил коня си на Дунава. От някаква зла буря са откършени два

здрави негови клона, а долу, край каменните стени на крепостта, се вие Янтра и шуми и пее.

КАМБАНАТА НА СВОБОДАТА ВЕЛИКОТЪРНОВСКА, ЛЕГЕНДА

Ако някой от нашите малки читатели отиде в стария престолен град Велико Търново, нека мине по равното сенчесто шосе през Света гора. По една стръмна пътека той ще слезе към легендарната река Янтра, ще прехвърли Турския мост и ще завие нагоре към Царевец. Още нестигнал някогашната крепост, малкият гостенин ще спре учуден пред големия каменен лъв, легнал до входа на Царевец като верен страж. Зад гърба на лъва е Сечената скала. Доскоро над тоя стръмен прорез е имало дървен средновековен подвижен мост. Жителите на Царевец всяка вечер са го вдигали със синджири и крепостта е ставала недостъпна. Хълмът, където са били някога дворците, сега израства към облаците, опасан с живописни пътеки и зашумени с гъста зеленина. Ето и бялата хижа, където нощуват лятно време хиляди туристи. Над нея пълзи нагоре една пътека. Тя се вие под борови дръвчета, между бодливи шипки и потъва в дълбоката до пояс трева. По тая пътека гостенинът ще стигне на самия връх, наречен Камбанен хълм.

Чуден свят се разкрива наоколо. В морна мараня потъват горите, където са потулени манастири от Второто българско царство. Сини орлови скали се спущат и падат в пропастта, издълбана от водите на Янтра. Янтра лъкатуши, чурулика и водите й горят като разтопено злато. А градът не може да бъде описан с перо. Много векове гигантската ръка на времето е трупала къща върху къща и е създала това чудо за очите, за което патриархът на българската книжовност Иван Вазов пише, че нощем прилича на полилей със запалени кандила.

Върху Камбанния хълм има една полузарината яма. Край ямата — дебели каменни зидове. Някога, преди, пет столетия, тука е имало една вехта черковка, с опушени икони и стройна висока камбанария. Тежка чугунена камбана е бучала над Царевец, а долу в черковката се е чувал шепотът на последния български патриарх. Когато османските турци, поведени от Челеби Сюлеймана, заградили Търново, великият

старец Евтимий разбрал, че на българското царство е дошел краят. Дълго мислил каква надежда да остави на поколенията, които са обречени на робство, и най-сетне решил. Една вечер той слязъл в Асенова махала, където сега са кожарите. През времето на Евтимия там са живели ковачите на старинни оръжия и леярите на черковни камбани. Евтимий влязъл в леярницата на най-сръчния майстор и му поръчал да излее една камбана с глас на млада жена, която пее по жътва, и да влее душа в разтопения метал.

— Коя душа? — попитал майсторът.

— Душата на българската история.

Майсторът разбрал. Щом разтопил в един огромен казан метала за камбаната, той отишъл при патриарха. Евтимий измъкнал изпод възглавницата си една ръкописна книга с листове от кожа. В нея мъдрият старец бил разказал цялата история на българите. Той целунал книгата и я подал на леяря. Леярят слязъл в работилницата си и пуснал историята на Евтимия в казана с разтопения метал. Книгата изгоряла, ала нейната душа останала навеки включена в новата камбана. За пръв път камбаната забучала през оная страховита нощ, когато ордите на Челеби Сюлеймана нахълтали в крепостта и почнали да секат де когото срещнат.

Разярен се изкачил на Царевец турският военачалник и на кон влязъл в черковния двор. Евтимий дърпал въжето и камбаната плачела.

— Защо биеш тая камбана? — попитал турчинът.

— За да обадя на българския народ, че слънцето на неговата свобода залязва. Пада вековен мрак. Но ще дойде ден, когато камбаната пак ще забучи и свободата пак ще изгрее над нашата земя!

— Изгорете черквата! — провикнал се Челеби Сюлейман и заповядал да оковат във вериги беловласия патриарх.

Турците стръвно налетели в черковката и я запалили. Огънят запращял и пламъци обхванали камбанарията. Когато дървените греди изгорели, чугунената камбана рухнала с трясък и потънала в земята.

— Изкопайте я и направете от нея секири! — заповядал Челебията.

Запретнали се турците да копаят, но колкото повече копали, толкова по-дълбоко в земята потъвала камбаната и те не могли да я намерят.

Минали векове като черни птици над българската земя.

Народът много теглила претеглил, ала той знаел, че някъде в земята стои камбаната на свободата и чака да дойде хубавият ден.

… И разказват старите тръновчани, че през 1876 година, когато пламнало Средногорското въстание, всяка нощ те чували изпод земята да ехти една камбана и гласът й бил като глас на млада жена, която пее по жътва.

МАДАРСКА ЛЕГЕНДА

Обадиха се тихи щурци. Зашепна топлата полегнала трева, зашътаха светулки в клонака край малките мадарски воденици. Над тях потрепваха върбите и разкършиха бели клони. Гъстият листак задавено зашумоля. Големите търкулнати надоле, дялани преди векове камъни потънаха в мрачината. Горе, над върховете, трепна една жълта звезда и пое над синьото Дунавско поле. Подире й тръгнаха други две, като помамени пилета. Техните гласове са заглъхнали високо някъде в златистия прах на Млечния път. По-силно запяха щурците, тревата и листите зашумоляха, затрепера бистрият ручей, в долчината — окъпа ги лунна светлина. Над стръмните скали се търкулна месечината и учудено спря до крайчеца на един камък. Сякаш се чудеше да плувне ли надоле над житната равнина в синевината, или да се търкулне на меката трева под люляците и заспи ведър летен сън. Загледа се ясноликата месечина към широките нивя, които бърже обличаха сребърна нощна риза, наведе се през камъка и плисна като из ведро светлина връз малките, изровени от земята стени на древни жилища, заля разбутания камънак, помилва надгробните кръстове, побити преди хиляда години…

Забърза над Мадарската крепост, където отколе са рукнали високите каменни стени с островърхи кули, дълбоки кръгли прозорчета и тесни бойници. Мина над задрямалата тъмна горица и нежно докосна вейките на люляците, натежали от цветове и птици.

Каква върволица от векове е видяла тая жълта глава!

Къде е сега оная земя, къде са сега ония хора, които преди девет столетия са препускали през Дунавското поле, гонили са глигани в делиорманските гори, пили са медовина от ешмедеметата и са развявали наместо знамена черни конски опашки? Къде са ордите, облечени в тежки железни ризници, с тънки копия, като градоносен облак устремени на юг? Къде са дворците, пред които чужденецът се е спирал омагьосан? Къде са варварите, които са вярвали в орлите, къде са първите християни?

Голямо, чудно небесно око, когато преди хиляда години се показваше над оня същия камък, където беше преди малко, ти огряваше най-силната българска крепост. Ти се носеше над заспали тихи кули, над дълбоки гори — пълни със зверове и самодиви и ръсеше жълт пламък над някогашния белокаменен престолен град. Срещаше ли по улиците млади влюбени сърца, упоени от нощна радост? Ловеше ли думите им? Разкажи за ония корави и жестоки полудиви мъже със засъхнала кръв по кожените дрехи, които нощем, облегнати на копията си, тъгуваха за далечната прародина, останала някъде в степите край Волга като сън, като приказка.

Разкажи една приказка!

Налягали в гъстата копринена трева ние слушаме твоя глас. Щурците ще онемеят, а горе просънен нощен ветрец ще полюшва люляковите клони, натежали от цвят и птици.

Конникът, издълбан в скалите, ще оживее, ще смахмузи напукания корем на коня си и тежко ще затропат четири каменни копита по градините и покривите на Мадара. Ще затрепери цялото Дунавско поле. Додето плесне криле и нададе вик първият петел, каменният кон ще засмуче жадно вода от белия Дунав, а конникът ще потърси с очи образа на някоя русалка, излязла от дълбочината на тихата река.

Помниш ли оня голям майстор, който издяла в канарата този трепнал кон и неговия ездач? Помниш ли неговия чук и неговата дарена ръка?

Той беше млад момък, славянин, с жълта като слама коса, паднала на кичури над челото му и две загадъчни очи, окъпани от голям творчески пламък. В крепостта, където ечаха бойни рогове, цвилеха коне и се чуваха викове на мъже, жадни за плячка, за жени, медовина и за бой, този човек беше чужденец. Той носеше белега и на други времена. Нямаше роднина и никой не го знаеше откъде е дошъл в Плиска. Цял ден удряше длетото с един тежък чук и когато отмалееше, отпущаше десницата си и извръщаше очи надоле, към прегорилото пшенично поле, където мирни жътвари бързаха да приберат хляба си, докато не са връхлетели вражи пълчища — да го потъпчат и запалят. Той гледаше жътварите, които мърдукаха между кръстците, и песните им вълнуваха кръвта му.

Надвечер в двуколесница със сребърни шини и славеи-звънчета откъм Плиска се задаваше царската дъщеря, на хан Омуртага дъщерята — тънко черно момиче с малки корави гърди като тракийски ябълки. То спираше потъналите в пяна едри коне и дълго гледаше широкия гръб на майстора и неговите здрави мургави ръце, които разсичаха камъка. Когато усетеше, че ханската дъщеря е зад гърба му, момъкът изтръпваше. Сладък сок тръгваше по жилите му. С разтуптяно сърце той удряше, чукът пееше в ръцете му, а камъкът омекваше като почва, напоена от пролетен дъжд.

Черното момиче го замеряше със ситни камъчета и смехът му се носеше наоколо — млад и волен.

Една вечер, когато княгинята дойде и спря зад него, той изведнъж се обърна назад и девойката потъна в кротките му тъжни сини очи. Почна да маха с ръце и да вика за помощ. Обърна двуколесницата и шибна коня. До полунощ майсторът не можа да заспи, а ходеше по стърнищата, между кръстците и пееше, тъй както пеят щурците. Мъждукаха далечни аули. Никога звездите, не са пламтели с такъв огън. След полунощ той легна на тревата. Чу как тупти сърцето на земята, усмихна се, затвори очи и протегна ръце към звездите. Тогава му се яви насън дъщерята на ювиги хан Омуртаг — тънка и черна, и мила. Попита го:

— Чух глас насън. Някой ме викаше. Ти ли беше? Защо ме повика?

— Защото ти грееш над мене като юлска звезда, защото твоите очи са две череши, мокри от утринна роса, а гласът ти — глас на чучулига.

— Ще кажа на хана.

— Кажи му.

— Ти посягаш да откъснеш най-хубавия плод от градината на хана. Той ще ти отреже главата, ще я хвърли върху скалите — за да изкълве бог Икуш очите ти. Тези очи! Остави ме да ги погледам! Ах, колко си хубав! Тая вечер ти видя ли как потъвах в тях, почнах да се давя и извиках за помощ. Аз съм удавница! Ето ме, лежа мокра на пясъка. Помилвай ме! Наведи се над мене и ме съживи с топлия дъх на устните си! Не си ли царски син?

— Не съм.

— А какъв си?

— Син съм на един каменар от най-будния аул в държавата на хан Омуртаг.

— Лъжеш.

— Защо да те лъжа?

— Ти си пратеник на боговете. Ти можеш да вдъхваш душа на мъртвия камък. Когато твоят чук заповяда — от канарата излизат живи хора. Ти имаш сила да покоряваш. Ти ме омагьоса. Ще ме отведеш ли?

— Къде?

— Където искаш. Светът е широк.

Майсторът я прегърна. Такава жена той не беше срещал никога през живота си…

Когато гроздето наля зърно и потъмня, когато златни листа закапаха от дърветата, и делото на майстора узря. Току-що се беше върнал Омуртаг от дълъг поход и беше събрал всичките си големци в крепостта на веселба.

Мадарската крепост се люлееше, пияна от преславско вино и загорска медовина.

Последния ден. Слънцето бърже залязваше. Майсторът захвърли чука и длетото, и бавно слезе по ремъчните стъпала от скалата. Позлатена от спокойната длан на есенното слънце, се зададе ханската колесница. От лявата страна на Омуртага стоеше черното тънко момиче. Хан Омуртаг го беше прегърнал с тежката си ръка и викаше:

— Гледай какво чудо е направил на скалата. Ще му по-златя ръката. Де го майстора?

Двамата боили, които препускаха подир колесницата, скочиха от конете и догониха майстора, който кракеше полека към Мадара.

— Ти ли си — попита ханът — майсторът?

— Аз съм.

— Каква награда искаш да ти дам?

— Нищо не искам, господарю!

— Искай! — гневно заповяда ханът. — За твоето незнайно дело искай царски дар!

Тогава майсторът го погледна смело в очите и заговори:

— В десницата си, господарю, ти държиш един меч, което е страшило за враговете, а с лявата прегръщаш едно момиче, по-скъпо от всички земни съкровища. Дари ме с лявата!

Сам се върна хан Омуртаг в Плиска, сам влезе в двореца и не знаеше къде да седне от мъка. Когато вечерта пристигнаха старите боили Да целуват ръка на своя хан и да се веселят на трапезата му, те попитаха къде е дъщеря му — да им подаде златните чаши.

С помътен поглед ханът се дигна, потърси с очи бързоходеца и му пошепна:

— Иди да върнеш дъщеря ми! Донеси ми главата на майстора!

В полунощ проточено запяха първи петли. Със сухи очи дъщерята на хан Омуртаг наливаше и черпеше беловласите военачалници. Сърцето й беше угаснало в гърдите и не трепваше. Сърцето и беше мъртва птица.

А на утрото, преди да заблести росата по крайчеца на листата, преди да се търкулнат колите между кръстците на дунавските ниви, едно момиче в бяла одежда, поръсена със зелени звезди, се качваше по стъпалата, що се виеха между скалите към крепостта.

Излезе девойчето горе, обърна се към слънцето, прошепна нещо и се хвърли.

Когато падна, скалата сякаш се пропука, от долу до горе, а ездачът изтърва копието си…

ЗНАМЕТО НА СРЕДНОГОРСКОТО ВЪСТАНИЕ

Там, където стои паметникът на младия момък, направен от желязо, с очи на орел и гола сабя в десницата, някога имаше една градина. Тиха градина, потънала в зелена шума и дъх на цветя. Над градинския плет хвърляше прошарена сянка стара круша с разперени черни клони. Сред градината — едно до друго две черешови дървена като млади невести се повдигаха и сякаш гледаха навън. Те виждаха насреща огъня в Неновата ковачница. Ковачът Нено денем клепаше сърпове и мотики, а нощем точеше саби, правеше обръчи за черешови топове и лееше куршуми. Неговият чук кънтеше като камбана.

Нено имаше малък брат хайдутин. Той водеше една хвърковата дружина в Балкана, нападаше турците, закриляше поробения народ и разгаряше пламък в младите сърца. Поробителите го дебнеха по стъпките като вълци. Когато един ден войниците на Омар бей донесоха главата на младия войвода набучена на върлина, цялото градче изтръпна от ужас. Децата запищяха, мъжете настръхнаха, улиците опустяха. От Неновата ковачница излезе една прегърбена жена. Тя дигна светлите си очи към набучената глава, затрепера, побеля като платно и протегна ръце. Поробителят наведе върлината с главата към нея. От шията на отсечената глава се отрони една капка кръв и падна в праха. С викове и диви песни отмина ордата, която беше погубила войводата. Прегърбената жена дълго стоя на улицата с широко отворени безумни очи. Когато гласовете на войниците заглъхнаха, тя се наведе и нагреба с шепа праха, който беше попил кръвта, паднала от главата на нейния син. Влезе в градината, зарови тая шепа пръст под вейките на току-що разцъфтялата праскова. Почна да плаче. Нено ковачът направи паметник от камък и го поби под прасковата, а над празния гроб, редом с прасковата, посади едно тънко дръвце яворово да расте за спомен. Дръвцето пое сока на капката юнашка кръв, пусна дълбоко в земята корен и почна бърже да се дига нагоре. Стъблото му се издигна стройно като свещ.

Веднъж ковачът влезе в градината със секира. Разтрепераната круша попита секирата:

— Кого ще сечеш, сестро?

— Черешите — отвърна секирата.

— Защо?

— Защото моят стопанин Нено е решил да направи два черешови топа и да ги опълчи срещу народните душмани.

Като издума тези думи, секирата заигра по дънерите на черешите. Рукнала жилавите дървета на земята и преди да издъхнат, проговориха:

— Нашата смърт е сладка, защото паднахме за свободата на българския народ. Ние ще бъдем най-тежкото оръжие. Земята ще затрепери, когато почнем да гърмим.

Минаха три дена. Една сутрин секирата заблъска дънера на крушата.

— А мене защо сечеш? — попита крушата.

— И ти трябваш — отвърна секирата. — От тебе моят стопанин ще направи колесница за топовете.

Крушата разтърси радостно черните си клони и политна надоле.

Градината опустя. Останаха само недъгавата праскова и яворовото дръвче.

— Всички заминаха — въздъхна дръвчето, — а мене оставиха, никому не съм нужно!

— Потрай, чедо, и за тебе ще дойде ред — рече прасковата.

Ала дръвчето клюмна като попарено, душата му се напълни с мъка, цяла нощ стоя, без да мръдне, и когато на другия ден огря слънцето, листата му бяха мокри, сякаш беше плакало.

— Ох, на кака яворчето, то е съкрушено от мъка! Бъди юнак! — почна да го милва с клоните си прасковата.

Дръвчето мълчеше, слънцето се дигна нагоре и мокрите листа изсъхнаха. Към пладне екна черковната камбана. Забуча клисурата. От всички страни на градчето рукна народ към Неновата ковачница. Появиха се мъже с иглянки пушки, с тънки саби, с черни калпаци и златни лъвчета на калпаците.

— Какво е туй? — надникна яворовото дръвче и попита Неновия кон, който цвилеше високо на улицата.

— Въстание — отговори конят. — Българският народ се вдигна срещу своите петвековни душмани. Той е готов да умре за своята свобода.

— Братя! — извика един висок снажен мъж с два реда патрони на гърдите. — Дайте знамето! Къде е знамето!

От съседната къща изскочи едно момиче с китка на челото. То разгърна пред въстаниците широко зелен плат. Върху плата светнаха две думи, извезани със сребро: „Свобода или смърт!“

— Ето знамето — развя плата момичето.

— Нено, донеси върлината! — викна повторно високият мъж.

Ковачът Нено грабна секирата си, влезе в градината, огледа я и закрачи направо към яворовото дръвце. С един замах го отсече. Окърши клончетата му, отнесе го в ковачницата и върху младото стъбло, което беше поело в жилите си капката кръв на загиналия войвода, ковачът прикова знамето на Средногорското въстание.

Снажният мъж го пое от ръката на ковача и го дигна високо над главите на въстаниците. Всички отправиха очи към него с надежда и с вяра…

Там, гдето стои паметникът на войводата, Неновия брат, някога имаше градина, а в градината — яворово дръвце…

САМАРСКОТО ЗНАМЕ

Музейният пазител се обърна назад и погледът му обходи широкия салон — наредените опълченци, направени от восък, черешовия топ, насочен към прозореца, ятаганите, окачени по стената, железните ризници, колесниците, старите знамена, боздуганите и като разбра, че всяко нещо си е на мястото, притвори бавно вратата и завъртя два пъти ключа. Беше късно, шумовете на големия град затихнаха, пълната месечина се показа между разкъсаните облаци и почна да наднича през прозорците. Един лунен лъч се плъзна по рамото на някаква голяма каменна статуя без глава, изправена в музейния двор, позлати грапавия камък и прониза стъклото на прозореца. Влезе в салона, устреми се право към старото знаме, самотно разперено сред една малка горица от овехтели и забравени свити знамена и озари платното. Очерта се черният кръст на знамето, окръжен със златошита украса, светна позлатеният връх на дървената дръжка. Восъчните опълченци насреща погледнаха знамето, напрегнаха своята стара памет, спомниха си нещо далечно, спогледаха се, поклатиха глава, въздъхнаха и задрямаха.

Знамето попита огненото небесно око:

— Ти, като гледаш по цялата земя, виждаш ли оня балкански връх с големия бял паметник от гранит, който разговаря с облаците?

— Виждам го — отговори луната. — Там пристигнаха тази вечер цяла дружина млади хора с шлемове от желязо и накладоха огромен лагерен огън. Планинският връх пламти.

Тъй пламтяха сърцата на поборниците за народна свобода. Техните кости почиват под камъните на паметника. Те легнаха редом с братята, които дойдоха от север, за да освободят поробения народ. Погледни навсякъде и ми кажи: има ли още живи старци от ония, които се биха за свободата, когато аз се развявах над главите им?

Ала месечината в тоя миг потъна зад един облак и в музейния салон настана мрак. Един от восъчните старци се отпусна и почна да хърка.

— Всички заспаха. Само аз не мога да мигна. По цели нощи се измъчвам в тая стъклена кутийка и няма кому да изкажа страданията си — обади се с тихо скърцане звънливото гласче на едно овехтяло орлово перо, сложено пред разтворения пергамент, ситно изписан с чернило.

— Кой си ти, дето скърцаш в нощната тъмнина? — попита знамето.

— Аз съм едно обикновено орлово перо и гасна от мъка, защото никой не знае какво съм сторило за пробуждането на българския народ. Мъка разяжда сърцето ми.

— Че какво пък си сторило?

— Аз ли? Ще ти кажа. Двеста и седемдесет години стоях върху крилото на един могъщ орел, който летеше над целия Балкан и гнездото му се намираше под канарите, дето се издига големият гранитен паметник. Орелът беше силна птица. С голям размах движеше крилете си. Обикаляше Дунавската равнина. Неговата сянка пълзеше по високите поляни на стария Балкан. Вода пиеше от най-дълбоките планински езера. Зверовете горски трепереха, щом го зърнеха и бързаха да се потулят в шумаците. Аз бях перо, което се носеше на шеметна височина, но се отроних и паднах в Атонската гора. Един монах с горящи очи и високо чело ме намери между кипарисите, отнесе ме в мрачната си килия, издяла от мене писалка, потопи ме в една чернилница и почна да пише с мене. Много дни и нощи монахът не дигна главата си от бялата хартия. Написа една книга, която носи заглавие „История славяноболгарская“. Тая книга е светиня за новите поколения, а мен никой не ме знае. Разбра ли моята трагедия? Затуй не ме лови сън. А ти кое си?

— Аз ли, аз съм знамето, което донесе свободата на поробения народ. Някога аз имах три цвята и треперех, щом полъхнеше вятърът. Пламтяха изписаните върху мене златни слова, чудно грееше главичката на дръвцето ми. Изтъка ме една девойка с руси коси и сини очи, извезаха ме пръстите на едно даровито славянско чедо и докато ме бодеше с игла, то ми изпя най-хубавите песни на своя роден край. А дръвцето ми растеше в една градинка на стария руски град Самара. Когато беше живо, птичките кацаха по клончетата му, листата му шумоляха и то все навън гледаше. А през ония дни по улицата се точеше голям народ. Маршируваха полкове, търкаляха се колелата на

оръдия, излети от майсторите на оръжие в Тула, искри изскачаха изпод копитата на златогриви коне.

— Къде отиват тия въоръжени мъже? — попита дръвцето птичките, които летяха навсякъде и виждаха всичко.

— Те отиват да се бият за свободата на един братски народ, поробен от векове. Вериги ще трошат.

— Ах, защо не вземат и мен! — въздишаше дръвцето и листата му капеха от копнеж.

И ето че секирата изпълни желанието му. Един ден тя го отсече, окастри клоните му и направи дръжка за знаме…

— Тъй ли беше? — попита знамето дръвцето си. Дръвцето изпращя, но не можа нищо да каже, защото сухите дървета нямат памет.

— Двамина мъже — продължи знамето — ме отнесоха в белокаменна Москва. Там пренощувахме с дръвцето в една стара църква. Хиляда уста ни целунаха. На 6 май 1877 година аз видях за първи път български войници, които бяха тръгнали редом с братята руси да се бият за свободата. Бяхме в Плоещ. Седем хиляди опълченци стояха в строили редици, замръзнали пред палатките си. Там главнокомандващият, командирите на дружините и трима опълченци забиха с чукче гвоздеите и ме прикрепиха към дръвцето, с което вече никога не се разделихме. Когато знаменосецът ме издигна и аз се развълнувах във въздуха, един глас извика:

— Гледайте, гледайте! Нещастна България излиза от гроба?

Сълзи потекоха по страните на суровите мъже. Те снеха калпаците си, набучиха ги върху щиковете, дигнаха ги нагоре и ревнаха: „Ура!“ Едри майски дъждовни капки разхладиха главите им.

Знамето млъкна. В салона настана тишина, само восъчният старец хъркаше.

— Кажи какво стана по-нататък! — помоли се орловото перо.

— По-нататък аз почернях и погрознях от пламъците на боевете. Вражи куршуми превърнаха платното ми на решето, разкъсаха ми златните букви, един ятаган разсече дръвцето ми.

— Не съм аз — обади се от стената окаченият назъбен ръждив ятаган и гузно се укроти в мрака. Той беше извършил големи и черни престъпления през своя век. Той можеше да разкаже за клането на

невинни мъже, жени и деца в Батак, но висеше над черешовия топ — мрачен, ръждив и мълчалив. Боеше се от съда на правдата.

— Макар че съм избеляло — продължи знамето, — в паметта ми пари като въглен споменът за оня страшен ден, когато пламна битката за Стара Загора. Само четири дружини български доброволци се опълчиха срещу огромната войска на Сюлеймана, която се зададе от юг като буря и затъмни небосвода. Страшен грохот на оръдия и рев на настървени хора оглуши равнината. Опълченците бяха решили да победят или да умрат достойно за своя народ и ме издигнаха високо. Сюлейманови табори пристигаха на вълни, като облаци от гарвани връхлитаха и опълченските дружини бързо оредяваха. Един след друг падаха поборниците. Тогава аз чух гласа на едно момче, на име Стоян Станишев, дошло от Парижкия университет да се бие за свободата на своя роден край.

— Да умрем, братя! Тук да паднем за отечеството! Нашата кръв ще спаси България!

Но един куршум прониза челото му, повали го на земята й прекъсна пламенните му думи.

Три пъти враговете ме отнемаха от ръцете на българите. Първия път ме отърва незабравимият полковник Калитин, но докато ме издигне, враговете го намушкаха с щикове, пронизаха го с куршуми и слабата му десница ме изтърва. Повторно ме освободи от плен силният и снажен опълченец Начо Иванов, но и той рухна, улучен от оловен отомански куршум. Падна отгоре ми, затисна ме. Българите ме изтеглиха изпод трупа на своя другар, но още веднъж ме изтърваха и когато най-сетне ме освободиха и понесоха назад, от опълченските дружини бяха останали само шепа грохнали бойци. Те отстъпиха в Балкана, спряха се запъхтени на един връх и с тъга гледаха пламъците на отново поробения и запален град…

А на Шипка моите опълченци бяха останали само две хиляди и четиристотин души. Сюлейман паша пъплеше към върха с петдесет батальона. През оня горещ ден, когато нашите оръдия спряха своя тътнеж, защото нямаха снаряди, и пушките бяха останали без патрони, опълченците събаряха камъните върху главите на настъпващите врагове и хвърляха върху им телата на мъртвите си другари. Тогава аз се веех на същото място, където сега се издига паметникът, и треперех:

генерал Столетов беше заповядал да ме изгорят, ако врагът заобиколи отвсякъде нашата дружина.

Знамето млъкна. Лунният лъч повторно прониза стъклото. Ръждивият ятаган се озъби.

— Свърши ли? — попита орловото перо.

— Свърших — отвърна Самарското знаме.

— Твоята история е необикновена. Тя трябва да бъде разказана на поколенията. Щом се покаже месечината, аз ще потопя острието си в чернилницата на музейния пазител и ще запиша историята върху последната свободна страница на голямата разтворена книга с листове от пергамент. Ще я запиша точно така, както ми я разказа. Когато пазителят я прочете, ще разбере какво перо съм аз и ще ме сочи с гордост на посетителите. Лека нощ, старо знаме!

Знамето кимна леко с главицата на дръвцето си и заспа дълбоко.

ТОПЛАТА РЪКАВИЧКА

За Нова година мама подари на Тошката две жълти вълнени ръкавички. Те имаха само по едно пръстче, но бяха леки пухкави и топлички. За ръкавичките мама разплете какината фланела, защото такава хубава прежда никъде не се намира. Пустата мама! Отгоре на ръкавичките извезала две кученца от червени конци. Те не са живи, но досущ приличат на Страхилча. Ще попитате: кой е този Страхилчо? Той е истинско куче. Живее в дървената колибка под ябълката и варди къщата. От нищо не се бои. Само нощем го е страх от тъмното и лае, без да има защо. А е много хитър. Толкова е хитър, че не може повече. Ако си хвърлиш шапката на улицата, за един миг ще изтича, ще я захапе и ще ти я донесе. И не я пуска на земята, а застава на задните си крака и ти я подава в ръцете.

— Дръж, сине — рече мама и подаде ръкавичките на Тошката, — да ти топлят ръцете, когато идеш на пързалката, но гледай да не ги загубиш, защото ти ги подарявам от сърце.

Сякаш не рече тъй мама, а му поръча:

— Тръгвай, Тоше, на пързалката да си загубиш ръкавичките!

И Тошката свърши тая работа. Повлече шейничката си към Заешка могила, където е пързалката, спусна се три пъти като вихър надолу, но на четвъртия път шейната му се прекатури и той заби главата си в снега. Измъкна се побелял от сняг, запъхтян, поотърси дрехите си и тъй като му стана студено, подири в джоба маминте ръкавички. Извади едната, но другата я нямаше. Захвана да я търси по цялата пързалка. Никъде не можа да я намери. Сякаш беше потънала в земята. Буца заседна на гърлото му, когато повлече шейната си към дома. През цялата вечер ходеше нацупен. И новогодишната баница с късметите не му се услади. Като си легна, дълго се въртя в леглото и не можа да заспи. Мама нощес до втори петли си вади очите над тия ръкавички, а той изгуби едната още при първото си излизане!

Сега да видим къде е ръкавичката.

Тя се изтърси от джоба на Тошката, когато той обърна шейната и си заби главата в снега. Леката ръкавичка хвръкна като птиченце и падна зад една трънка. Потули се, затуй Тошката не можа да я намери. Щом децата се разотидоха и пързалката опустя, от съседната горица изскочи Зайо Мустаков. С пет-шест юнашки скока той се изкачи на могилката, погледна отвисоко към селото, където трептяха много светлини като звезди, нападали на земята, и въздъхна:

— Тая нощ всичките послушни деца ще получат подаръци, само за мене няма нищичко!

И Зайко вдигна предната си лапичка, за да си избърше окото. Като го избърса, той се втренчи към трънката и видя, че там върху снега нещо се жълтее. Заешкото му сърце радостно затупка. Дали не е круша? Бързо се втурна към ръкавичката. Побутна я боязливо с крачето си, дори я обърна, но щом съзря извезаното кученце, отскочи три крачки назад. Уплаши се, горкият, от кученцето, но то си кротуваше върху ръкавичката.

— Добро кученце! — тихо си рече Зайко Мустаков. — Ще си го взема да ми варди къщурката.

И приближи пак към ръкавичката. Но тъкмо когато посегна да я вземе, изневиделица изскочи Кума Лиса Кокошарска.

— Не я пипай! — викна тя.

— Защо? — обърна се слисан Зайко.

— Защото само на мене прилича да нося ръкавички. Най-напред ще си я надяна на едното краче, сетне на другото, сетне на третото… Чудесна ръкавичка!

— Я па тая! — накриво я изгледа Зайко Мустаков. — Махай се или ще насъскам кученцето да ти скъса кожухчето!

Лиса Кокошарска се ядоса и се озъби на Зайка, но той не беше от страхливите.

— Кра! Кра! Крадци! — размаха крила над трънката един гарван. — Тази ръкавичка е на Тошката! Вие сте я откраднали. Ей сега ще повикам Страхилча!

И гарванът хвръкна към село.

Откъм гората се зададе и глупавият Вълкан Вълканов. Почна да ломоти:

— Какво вие таковате тука? А-а-а-а, ръкавичка сте намерили! Тя ще бъде моя. Защото съм най-силният звяр в гората. Който посегне

към нея, ще го разкъсам.

И Вълкан затрака със зъби, защото той можеше да работи само със зъбите си.

— Моля ви се — довтаса и Катеринка Пухлева, — продайте ми тая ръкавичка! Давам за нея два жълъда!

— Я бягай оттука, че като река ам — само на катерички ще ми станеш! Какво таковаш и се навираш тука? — изръмжа Вълкан Вълканов и зина.

Тогава Катеринка изврещя, Кума Лиса Кокошарска затявка, Зайо Мустаков се засили и направи такъв скок, че прескочи цялата могила, но пак се върна.

Отдън гората затрополя самият Медун Мецанов.

— Каква е тази дандания? — ревна той. — Защо ме събудихте посред нощ от зимния ми сън? Кой от вас предизвика свадата?

Зверовете мълчаха с наведени глави.

Тъкмо в туй време откъм село дотърча Страхилчо. Той не беше виждал горски зверове, затуй безстрашно се приближи до тях.

— Защо се карате? — изджафка той.

— За ръкавичката! — отвърна Лиса Кокошарска. — Ние намерихме една ръкавичка и не можем да я разделим.

Хитрият Страхилчо хвърли едно око към ръкавичката на Тошката, позна я и рече:

— То е най-лесна работа. Я се наредете един до друг с очи към могилката. Щом река „ав“ — всички тичайте нагоре! Който стигне най-напред на върха — негова ще бъде ръкавичката!

Зверовете се наредиха: най-отдясно — Медун, до него — Вълкан, до Вълкана — Лиса, до нея — Зайко, а до Зайка — Катеринка.

— Ав! — изджафка Страхилчо и зверовете се втурнаха нагоре.

А Страхилчо захапа ръкавичката на Тошката и — дим да го няма. Изчезна към селото:

На другата сутрин, когато Тошката се показа на прага със сурвакница в ръка, от кучешката колибка изскочи Страхилчо, захапал изгубената ръкавичка.

— Хей, къде си я намерил? — весело извика Тошката, грабна я от устата му и за награда му даде един краищник от новогодишната баница.

НАРОДЕН ЗАКРИЛНИК

Водил бе Чавдар дружина
тъкмо до двайсет години
и страшен беше хайдутин
за чорбаджии и турци;
ала за клети сюрмаси
крило бе Чавдар войвода.

Христо Ботев

Влакът беше пълен с войници отпускари, които отиваха на юг, към завоя на Черна и Каймакчалан, където черната жътва не спираше. Там синовете на българския народ гаснеха като мухи, разкъсани от снарядите, простреляни от куршумите на англо-френците, пометени от пристъпите на епидемиите и на глада. Ноември 1917 година. Повечето вагони бяха открити. По крайпътните дървета стояха омърлушени гарвани с мокри крила. Войниците, наблъскани като добитъци в товарните вагони, сгушени под платнищата, гледаха запустелия кър и мълчаливо се прощаваха с нивите, където посърнали невести хвърляха семена и невръстни деца натискаха ралата с немощните си ръце. Там, където спираше ешелонът, в надпревара към вагоните се втурваха по десетина задянати войници с раници. Те сякаш бързаха да отидат час по-скоро на огнената мелница, за да не изтърват реда си. Разплакани жени тичаха подире им и се спъваха, малки деца подсмърчаха и гледаха ококорени почернелите мъже, закърпените шинели, провесените от вратите надолу към колелата на вагоните подковани ботуши. Целият влак имаше само един вагон за пътници. Той беше определен за офицери и войнишкият ботуш нямаше право да влиза там.

На една гаричка с липови дървета, от които капеше жълта шума, машинистът удари спирачката и вагоните се сблъскаха с грохот. От чакалнята изскочи един тежко натоварен войник и закуца мъчително

към първия товарен вагон. Подире му объркана тепаше състарена млада жена с шарена престилка, черна забрадка, спуснати до кръста заплетени коси и хубави хлътнали разплакани очи. Тя мъкнеше две големи бели торбички, догоре натъпкани.

— Има ли при вас едно местенце и за мене? — попита войникът ония, дето бяха седнали най-отпред — с провесените крака.

— Няма, брате, къде си тръгнал с този куц крак? Бягай назад!

— Абе бягай назад, ти казвам, там е празно!

Войникът закуца бързо, колкото можеше. Невястата го сподиряше като сянка. Тя спираше пред всеки вагон и се молеше:

— Защо не му сторите мъничко място? Той е куц. Вижте го какъв е. Ах, Божичко, ще остане!

— Бягай назад в пътнишките! Едвам се влачиш! Ако те подгонят англичаните, като заек ще хвърчиш. По-бързо! — обади се бродяга с лула.

Кондукторът даде сигнал за тръгване. Локомотивът изпищя. Жената почна да вика:

— Тичай, Венко! Тичай!

Раненият напрегна последните свои сили, повлече куция си крак и когато стъпи върху стъпалото на пътнишкия вагон, ешелонът се беше вече откъртил. Женицата с хлътналите очи дълго тича редом с вагона, докато му подаде торбичките. Тя не намери време дори да заплаче. Но щом последният вагон изтрещя покрай нея, сякаш я перна с желязна ръка по лицето, запъхтяната жена дигна престилката си към очите и се затресе.

Войникът влезе в коридора, спря се до прозореца на първото купе и смъкна раницата от раменете си. Пусна я на земята, намести торбите до нея и погледна навън. Едри дъждовни капки замрежваха прозореца. Едвам се мержелееха нивите, които беше орал и жънал. Дърветата бягаха назад, сякаш му махаха с голи клони и викаха: сбогом! Буца заседна на гърлото му. Обърна се назад и погледна в купето. Там седеше само един човек — хубав млад мъж, с черна къдрава коса и брада като смола, големи блестящи очи. Цивилен.

Щом очите на двамата се срещнаха, оня отвътре протегна ръка, отвори вратата на купето и викна:

— Другарю, влез вътре, не стой в коридора, защото ще те сгазят.

„Чуден човек — помисли си войникът, — вика ми «другарю»“ И помъкна торбите си вътре. Домакинът му помогна, додето се настани.

— Видях те от прозореца — рече той, — зле куцаш. Защо не остана в болницата?

— Изписаха ме. Място нямало. Докараха тежко ранени, а нас, по-здравите, ни изритаха.

— Къде отиваш?

— Тръгнал съм да гоня Михаля към Завоя на Черна. Как ще се завлека дотам с един крак, не знам.

— Много нещо мъкнеш бе, брате!

— Не е мое. Ротата ми, кажи-речи, е цялата нашенска. Щом сляза, всички ще почнат да ме гледат в ръцете. Гладни хора, какво да ги правиш. Армаганец дадоха женорята им. Хей, умира от глад в окопите нашият брат.

— Нашият брат мре в окопите от глад, а управниците, обърнаха топа и срещу Русия. Малко им се видя един фронт…

В този миг по коридора мина един военен с гола глава, златни пагони на раменете, очила, намръщен. Той погледна втренчено през прозореца и отмина, като забави крачките си.

Войникът изтръпна: полковник!

— Ей сегинка ще ме прегази като луда крава… — проговори той и докато изрече думите си, полковникът се обърна, дръпна гневно ръчката на вратата и викна:

— Войник!

Раненият скочи на крак и отдаде чест.

— Аз, господин полковник!

— Знаеш ли, че този вагон не е за тебе?

— Тъй вярно, зная, господин полк…

— Тогава що щеш тука?

— Никъде нямаше място за мене, господин полковник!

— Той е ранен и едвам се влачи, а вагоните са претъпкани. Тук има място, нека остане — намеси се цивилният.

— Не е ваша работа! А ти ще очистиш вагона още на първата спирка. Веднага!

— Слушам, господин полковник!

И като затръшна вратата, полковникът закрачи към своето купе.

Щом влакът намали хода си, войникът задяна пак раницата, смъкна торбичките си и рече с горчива усмивка:

— Изгониха ме от рая. За тях ние не сме хора. Ако не изпълня заповедта му — поглеж, че ме изправил пред военен съд.

Цивилният се дигна да му помогне, докато се настани в празната спирачка на съседния вагон. Ръцете му трепереха от възмущение.

Когато влакът отново тръгна, полковникът се появи пак, да провери дали е изпълнена заповедта му. Тогава черноокият млад мъж се изправи срещу него и рече:

— Господин полковник, това, което направихте, е недостойно!

— Как? — извика полковникът.

— Повтарям: вашата постъпка е недостойна. Изхвърлихте един ранен български войник, когато целият вагон е почти празен.

— Знаете ли вие какво значи военен закон?

— Освен вашите военни закони има и други, човешки закони, които очевидно вие не познавате. Този нещастен куц войник е жертва на вашите безумия: наместо да засее нивата си или поне да остане, в болницата, докато зарасне раната му, той отново бърза за фронта, а вие не му позволявате да прекара няколко часа на топло и сухо. Изблъскахте го!

— Кой сте вие, господине, дето си позволявате да ми говорите с такъв език?

— Аз съм народен представител.

— Как се казвате?

— Казвам се Георги Димитров, от партията на тесните социалисти.

— Къде отивате?

— Не съм длъжен да ви докладвам.

— Вие сте тръгнал да бунтувате войниците. Но ще ви науча аз вас!

— Вие не можете да ме научите, защото нищо не знаете, но оня, когото изтласкахте, няма да ви забрави никога!

От околните купета пододоха главите си няколко души офицери. Полковникът се обърна изведнъж и зачервен като рак закрачи свирепо в коридора.

В този вагон, който пътуваше към Южния фронт през 1917 година, се срещнаха трима души. Единият — вдъхновител на ония,

които според думите на Антон Страшимиров по-късно щяха да „колят своя народ тъй, както турчин не го е клал“, другият — орач и работник, баща на момчетата, които след четвърт век щяха да поемат с оръжие в ръка хайдушката пътека на Ботев и Левски в Балкана, а третият — един от най-големите мъже на нашата епоха, неустрашимият борец за правда и за комунизъм. През този дъждовен ден той отиваше на Южния фронт да разкаже на българските войници за първите светкавици на Великата руска октомврийска революция и който за току-що разказаното застъпничество беше осъден на три години затвор.

Навън валеше ноемврийски дъжд! Вагоните се блъскаха като стадо овце, насметени от зъл овчар.

ВЕЛИКАНЪТ И ЛАМЯТА

В най-голямата морска дълбочина, където владее вековен мрак, живееше Старата Ламя. Тя имаше дворец, съграден от чер мрамор, и господстваше над всички живи твари в морето. Очите й бяха по-големи от прожектори. Когато се разлютеше, огньове излизаха от тях и водата започваше да ври. Опашката й беше толкова дълга, че когато замахваше и удряше с нея водата, морето разделяше надве. Огромни вълни плискаха бреговете. Гърбът й беше покрит с плочки от стомана, коремът й — с люспи от сребро. Ноктите й се забиваха стръвно и можеха да откъртят цели канари. Устата й зееше като пещера. От памтивек Ламята пасеше водорасли из безконечните морски ливади, играеше с китовете и акулите и често пъти гълташе ситен пясък, за да утоли вечния си глад.

Един ден Старата Ламя срещна цяло ято мънички сребърни рибки, които плуваха една до друга и си мятаха опашките. Трябва да ви кажа, че сребърните рибки са много любопитни. Като видя рибешката върволица, която се виеше като змия, Ламята зина от учудване. Водачът на рибките я попита с голяма почит:

— Позволяваш ли да влезем в устата ти и да разгледаме твоите зъби, които стърчат като кули от слонова кост?

— Позволявам! — изръмжа Ламята и зина още повече, но когато рибките навлязоха до една в устата й, тя затвори очи, бавно сключи двете си челюсти и с голяма наслада погълна невинните душички. В този ден Старата Ламя разбра колко са сладки рибките и подгони опашатите морски жители. Почна да яде наред: скариди, морска кончета, паламуди, попчета, акули, дракони, делфини, най-сетне намери и леговището на китовете…

Денем Ламята ядеше по ламски, докато коремът й се подуе като планина. Надвечер се прибираше към своя мраморен дворец, лягаше в градината сред водораслите, затваряше очи и започваше толкова силно да хърка, че в морето се надигаха огромни вълни и потопяваха корабите. Когато Ламята изяде всичките риби, глътна един потънал

кораб, но той не можа да насити глада й. Затуй тя излезе на морския бряг и дълго гледа към малкото рибарско село зад тръстиките.

— Там има нещо хубаво — си рече гладницата и запълзя към селото.

Лавнаха кучета. Най-напред изскочи кметът на селото и се разтрепера.

— Какво искаш от нас? — извика той към Ламята.

— Гладна съм! — изръмжа чудовищната гостенка. — Морето ми е много тясно, а коремът ми е много широк. Дайте ми да ям!

— Какво да ти дам? Ние сме последни сиромаси.

— Дайте ми нещо непотребно. Донесете ми старите баби и грохналите дядовци, които не могат вече да работят.

— Но те са наши майки и бащи, как ще се разделим с тях?

— Тогава ще изям вас! — ревна Ламята, надигна опашката си и раздвои морето.

Рибарите наведоха глави: такава е била съдбата на нашите старци. Нека ни простят. Ние не можем да ги отървем от Ламята.

До вечерта чудовището погълна осемдесет старци с бради и тридесет баби без зъби.

На втория ден ревна:

— Още!

Дадоха й малките деца — помете ги. Дадоха й девойките и момците — и тях излапа. Подгони мъжете и невестите. Цялото село погълна и пак не се насити.

На третия ден Старата Ламя запълзя навътре по земята. Всички радиопредаватели екнаха: „Ламята иде!“ Изтръпнаха селата, ужас обхвана градовете. Изкараха срещу нея най-голямото оръдие и почнаха да гърмят. Но Ламята се усмихна и започна да гълта снарядите като бонбони. През този ден тя изяде три села и един град. На четвъртия ден глътна една фабрика, където работеха автомобилни гуми — глътна я заедно с работниците. Коремът й стана още по-голям, очите й кръвясаха. На петия ден, след като изяде три града и девет села, Ламята пресуши водата на три реки и почива три дни и три нощи. Като се пробуди, тя изпълзя на една висока планина и погледна наоколо. И видя пътищата, почернели от бягащи хора. Всички хора бягаха от Ламята и устните им бяха напукани от страх. Те отстъпваха с железниците, с автомобили, с параходи по реките и самолети по

небето. Отстъпваха и се губеха в далечината към земята на Дяда Ивана.

— Ще изям целия свят! — изрева Ламята и гласът й беше, страхотен.

Земята потрепера. Горите се огънаха, птиците попадаха от гнездата си. Човеците закриха очите си и замръзнаха от ужас, но когато се свестиха, отново се втурнаха към спасителния край, където живееше Дядо Иван магьосникът. Дядо Иван беше хилядогодишен старец. Той беше най-мъдрият човек на света, защото, когато си допреше ухото до земята, чуваше всичко, което става под небето. В сърцето му бликаше любов към всички хора, които се трудят, които страдат и които се борят за свобода.

Когато видя, че милиони хора тичат към неговата земя, той се изправи и викна:

— Хей вие, милиони хора, от кого бягате?

— Ние бягаме от Ламята! — отговориха милиони гласове. — От тебе чакаме спасение, Дядо Иване! Ламята ни изяде децата, къщите и нивите. Тя ни погуби държавите. В тебе ни е надеждата.

— Добре — рече Дядо Иван и тръгна към своята ковачница.

Дядо Иван имаше най-чудната ковачница на света. Той можеше да кове оръжия, машини, самолети, но му прилягаше да създава и живи човеци. Когато бежанците наближиха вратата на неговата ковачница, той се обърна и рече:

— Да дойдат при мене един милион момци, които имат лъвски сърца. Те да ми докарат един милион коне с огнени гриви и всеки да стиска в десницата си по една сабя, направена от стомана.

Додето изрече тези думи, пред него се наредиха един милион момци на коне със стоманени саби.

Дядо Иван ги погледна, усмихна се и като разтвори широко вратите на ковачницата, викна:

— Влизайте вътре!

Един след друг конниците влязоха в ковачницата. А в туй време Ламята беше захапала земята на Дяда Ивана от единия край.

Като вкара юнаците в ковачницата си, Дядо Иван се запретна и почна да прави чудеса. От всички момци, които бяха милион на брой, той направи един Великан — безстрашен и страшен, какъвто не е имало, откакто свят светува. От всички коне той направи само един

кон, какъвто не е виждало човешкото око, От всички стоманени саби той изкова един меч.

Великанът грабна този меч, яхна коня, наведе се, целуна десницата на Дяда Ивана и потегли на бой срещу Ламята. Дядо Иван изпроводи Великана, благослови го и — нали беше магьосник — изпече в своята пещ само един хляб, разчупи го и нахрани с него всичките бежанци, които му бяха дошли на гости.

Когато Великанът наближи Ламята, тя се зарадва много и викна:

— Всичко опитах на този свят: риби, раци, хора, къщи, фабрики и държави. Само великан не съм яла — като изям и тебе, три години ще лежа на гръб и ще хъркам.

И за да уплаши конника, Ламята нададе рев, толкова страшен, че земята се напука.

Но Великанът не се уплаши. Той измъкна меча си. И да видите какво се случи: мечът светна на слънцето е такъв блясък, че очите на Ламята ослепяха. Конникът препусна към нея стремглаво, замахна със страшна сила и отсече огромната й глава. Ударът беше нечуван: главата на Ламята се търкулна в равнината и не спря три дни и, три нощи.

С острието на меча си Великият конник разпра корема на Ламята и оттам излязоха милиони хора които бяха прекарали в мрак, нечетен брой села, градове, фабрики и държави. Всички се поклониха на Дяда Ивана и си тръгнаха. Най-напред вървяха човеците, подир тях се точеха къщите, фабриките, цели села и градове затрополиха по пътищата. Всички се прибраха в своите родни кътища, на местата, където бяха живели, преди да се появи Ламята, и настана ден първи на техния нов и честит живот.

НАЙ-ХУБАВАТА ЗЕМЯ

Навън духаше студен вятър. Калинка и Крум хвърлиха още две дървета в пламтящото гърло на печката и се наместиха до прозореца. Погледнаха снежния път, кривия дървен мост, но минувачите ги нямаше, дърветата в градината бяха побягнали някъде, а високият комин на Книжната фабрика се беше разтопил в зимния вечерен мрак. Бели снежинки лепнеха по стъклата и шумоляха като крилца на птичета. Калинка грабна чорапа и куките заиграха сръчно между пръстите й. Крум направи от пластилин още едно колело и рече:

— Станаха четири. Моят автомобил е готов. Не зная само да му сложа ли комин… Какво ще кажеш, Калинке? Да му сложа ли един висок комин?

— Я ме остави на мира, че бързам. Последните бримки заплитам. Комин щял да слага. Къде си видял автомобил с комин?

Някой похлопа на пътната врата.

— Кой хлопа? — попита Крум с продрания си глас. (Никак не се пази туй момче, все простива и гласът му е като на стар дядо!) — Ако си мечка, иди в гората, ако си зайче, покажи си ухото на прозореца, ако си птиче, влез през ключовата дупка.

— Ах, Круме — ядосана го погледна Калинка, — не разбра ли, че мама хлопа? Аз я познах по стъпките. Само тя може да ходи тъй леко и бързо. По-скоро отключи!

И като мушна недовършения чорап в чекмеджето на масата, Калинка скочи да посрещне майка си.

Майката влезе, цялата напрашена от новогодишния сняг.

Клепачите й приличаха на големи бели пеперуди.

— Добър вечер, мамини пиленца! Колко е топло у нас! Краката ми са вкочанясали. Цял ден съм стояла на циментовия под. Днес получих месечната си заплата. Разплатих се навсякъде, където имах да давам. На връщане се отбих в магазина за играчки. За теб, Калинке, купих една червена панделка, а за Крум избрах едно автомобилче, но не можах да го купя, защото не ми стигнаха парите. Този месец се

поохарчих, но когато получа заплатата си през другия месец, Крум ще има автомобил. Много ми домъчня, когато излязох с празни ръце, но ти, Крумчо, ще потърпиш, маминото.

— Майко, не бери грижа, аз си измайсторих чудесен автомобил от пластилин, само не зная трябва ли да му сложа комин.

Майката разгледа Крумчовия автомобил, усмихна се и рече:

— Ти имаш златни ръце, сине. Донякога ще построиш големи работи! Комин няма да му слагаш, защото е автомобил, не е фабрика. Трябва да знаеш, че автомобилът си има мотор, а моторът върви, когато шофьорът му налее бензин.

— Мамичко — обади се Калинка, — аз пък ти доплитам вълнените чорапи от вехтата Крумчова фланелка, дето я постилахме на котенцата. Изпрах я, разплетох я и намотах цяло кълбо мека вълна. Виж какви чорапи изплетох от кълбото. Те са моят новогодишен подарък за милата ми майчица.

Майката пое чорапите, разгледа ги внимателно, целуна с благодарност Калинка по челото и си избърса очите с длан. Почна да нарежда масата за вечеря. Донесе чиниите, които светеха от чистота, защото Калинка ги беше измила със сапун. Почна да сипва яденето от димящата тенджера. То се знае, на Крум сипа най-много, за да порасне, Калинка довърши недоплетения чорап, а Крум набърже направи едно мъничко човече с малка червена островърха шапчица и дълга брада и го сложи зад кормилото на автомобила.

— Този е Педя човек. Той ще ми кара автомобила. Здравей, Педя човек! Доволен ли си от брадата си, или искаш да ти я направя още по-дълга? — викна Крум и загледа възторжено малкото човече.

— Хайде сядайте да ядем. Ах, Калинке, колко хубаво ядене си приготвила тази вечер! — викна майката и подаде на Крум една кърпа, защото той много обича да си капе дрехите.

След вечерята Крум съблече дрехите си, нахлу нощничката си и се мушна пръв в леглото. Разгърна една книжка с картинки, но като разглеждаше картинките, изведнъж ръцете му изтърваха книжката и тя го тупна по носа. Много, е смешен този Крум: щом си сложи главата на възглавницата, мигом заспива, без да каже лека нощ… Сънят го прегърна другарски и го залюля в златната си люлка. Нощта почерни с мастило стъклата на прозореца. Целият свят затихна. Шумоляха само снежинките — невидими и неспокойни като детски пръстчета …

Кой хлопа на вратата в този ранен час? Кой буди заспалото момче? Крум скочи. Облече се набързо и щом отвори, видя на прага едно малко човече е островърхо калпаче.

— Хайде бе, Круме! — извика човечето. — Докога ще спиш? Целият свят се пробуди. Аз вече налях сто литра бензин в резервоара и запалих мотора на твоя автомобил. Влизай вътре!

— Кой си ти? — попита Крум и почна да търка с длан сънените си очи.

— Не ме ли позна бе, Круме? Аз съм Педя човек. В личната ми карта пише: Педя Пластилинов, роден на 31 декември 1948 година. Дошъл съм да те взема с автомобила.

— Къде ще вървим? — попита Крум.

— Ще ти покажа най-хубавата земя на света.

— Най-хубавата ли? Коя е тя? — попита Крум.

— Ще я видиш. Малко търпение. Сядай вътре на мекото седалище.

Крум се намести в автомобила и впи очи в мъничкото знаменце, което се ветрееше, боднато върху челото на автомобила.

— Кой ти даде това знаменце? — попита Крум.

— Отрязах го от Калинкината панделка. Не вярвам да се разсърди, Калинка е добро момиче. Нали е много хубаво?

— Чудно! Но ако Калинка разбере, че си отрязал парче от новата к панделка, ще ти оскубе брадата. Тя умее да си пази вещите. Карай сега!

— Ако я оскубе, ще ми залепиш друга — рече Педя човек и включи мотора.

Моторът забуча, колелетата се завъртяха, тръбата свирна, автомобилът се търкулна леко, безшумно. Червеното знаменце заплющя. Родната къща остана назад. Най-напред моторната кола прехвърли един прекрасен мост, направен от желязо и бетон.

Педя човек се обърна назад, погледна Крума и рече:

— Този мост е направен за твоята кола. Някога тук имаше прогнил дървен мост, който се олюляваше, когато минеше натоварена кола, и пътниците трепереха от страх да не се провалят с моста в дълбоката вода.

Но защо го няма стария път под върбите, където през дъждовните дни колелетата затъваха до главините, а пътниците газеха

кал до колене? Наместо него покрай реката се виеше чисто шосе, засмолено, гладко като стъкло, а покрай шосето — млади дръвчета, наредени като строени войници.

— И пътят е прокаран за твоята моторна кола — повторно се обърна Педя човек. — Този път е толкова равен и безопасен, че мога да дигна скоростта на сто километра в час. Искаш ли?

— Искам — отвърна Крум и стисна юмручетата си. Автомобилът литна стремително. Всичко наоколо изчезна. Дървета, ниви, градини — нищо не се вижда. Изведнъж Педя човек удари спирачката. Автомобилът мигом спря. Една огромна върлина му беше преградила пътя.

— Какво има? — попита Крум.

— Електрическият влак минава. Кантонерът е затворил пътя.

Електрическият влак безшумно се плъзна по релсите. Той нямаше нито комин, нито почернял от сажди огняр. Прозорците му блестяха като мълния. Отмина като вихър към равнината. Крум го изгледа с отворена уста.

— И този влак е твой! — рече Педя човек. — Държавната работилница го построи, за да се возиш с него, когато пожелаеш.

Дървената преграда се вдигна нагоре, автомобилът потегли и червеното знаменце пак заплющя. Сега пътят зави покрай бреговете на едно огромно тихо езеро.

— Стой! — извика Крум. — Тук имаше една вехта воденичка, покрита със зеленясали плочки. Зад воденичната имаше една градинка с пчелни кошери, плетени от слама. Ние се отбихме тук с мама и Калинка, когато ходихме в балкана на излет. Воденичарят, дядо Медарко, сипа на мене и на Калинка малко мед в една пръстена паничка. Дядо Медарко имаше дълга брада като твоята, а воденичката му беше такава една смешна, с прогнило дървено колело. Къде е сега воденичната? Какво е станало с добрия воденичар дядо Медарко?

— Ще ти кажа. Най-напред тука дойдоха хиляди работници. Те изградиха оная висока каменна стена и спряха речната вода. За три години тая котловина се напълни с вода и се превърна на огромно езеро, което погълна воденичната. Наместо нея селяните издигнаха електрическа мелница.

— А дядо Медарко?

— Той е пазач на голямата мелница.

— Ами кому е нужна тая вода? — попита Крум.

— Тая вода, Крумчо, пои равнината, която ражда хляба на хората. Тя пои още зеленчуковите градини, ливадите, оризищата и градините, в които зреят жълти праскови, круши-масловки и румени ябълки.

— Карай към равнината! — викна Крум. — Искам да я видя!

Бързият автомобил, който Крум беше направил от пластилин, мина през много градове и села, които грееха от хубост, прехвърли планината, промъкна се през дълги прохладни тунели и нагази узрелите ниви на равнината. Нивите бяха родили класове, едри като дренки. Една жътварска машина бавно размахваше огромните си криле и мяташе снопите в стърнището. Крум стана прав в автомобила и погледна машината. Тогава тракторът, който я теглеше, се обърна и рече като човек:

— Здравей бе, Крумчо! Бух-бух-бух!

— Какво правиш? — провикна се Крум.

— Жъна снопи за тебе, бух-бух! Зърното на тия класове ще отиде, в народната мелница. Там ще го смелят на брашно, а от брашното електрическата хлебарница ще ти изпече хляб. По-бял от сняг, бух-бух!

— Ти си много добър трактор! — рече замислено Крум и погледна надолу.

Тихи водни канали кръстосваха равнината и пояха корените на овощните градини, които пращяха от плод. Една праскова изтърси своите дъхави мъхнати плодове в автомобила на Крум и проговори:

— Яж, Круме, тези плодове съм ги родила за тебе.

Крум напълни джобовете си с праскови, захапа най-румената и размаха шапката си, за да благодари на щедрото дърво.

— Кой е стопанинът на тая богата земя? — попита Крум.

— Народът! — отговори Педя човек. — Синорите, които разделяха брат от брата, изчезнаха. Тук няма твое и мое. Всичко е наше. Селяните задружно работят земята и събират храната в общите народни житници. Където и да идеш, ще срещнеш доволни и честити хора. Няма вече гладен човек в тая страна. А земята, братче, ражда три пъти повече, отколкото раждаше някога!

— Защо?

— Защото днес наместо старите воловци селяните впрегнаха трактора, който влачи по дванадесет плуга. Плуговете му порят дълбоко земната гръд. Освен това, Крумчо, има един град, където мощни заводи произвеждат хранителни торове за народната нива.

— Къде е този град?

— Далеко на юг. Разположен е върху двата бряга на река Марица.

— Моля ти се, откарай ме в този град. Искам да го видя.

Отново се търкулна Крумчовият автомобил по огледалното шосе с такава бързина, че крайпътните дървета хвърчаха назад. Някой зашепна на Крумовото ухо:

— Круме, искаш ли да се надбягваме?

— Кой си ти? — попита Крум и почна да се озърта и да мига. — Не те виждам.

— Аз съм крилатият вятър. Хайде да се надбягваме! Ако те надбягам, ще ми подариш знаменцето на автомобила. Много хубаво знаменце има твоят автомобил — червеничко. Очите ми останаха в него. Ако ме надбягаш, ще ти издигна хвърчилото по-високо от хвърчилата на другите момчета. Съгласен ли си?

— Добре! — отвърна Крум и бутна Педя човек по рамото. — Дай първа скорост!

Човечето с островърхото калпаче пусна автомобила стремглаво. Автомобилът сякаш се откъсна от земята и литна като стрела. Вятърът остана назад, потули се засрамен в една долчинка и там притихна. Крилатите птички, които бяха свидетели на надбягването, разнесоха вестта за Крумовата победа по четирите краища на земята.

— Крумовият автомобил надбяга вятъра! Де се е чуло и видяло такова нещо! — зачуруликаха лястовичките по телеграфните жици и жиците грабнаха думите им.

А Крум през това време се носеше покрай зелени поляни, където пасяха неброени стада и пееха трудови машини. Слизаше все по-надолу към чудния град, който произвежда храна за всяко земно коренче. Изведнъж гора от фабрични Комини израсна пред Крумовите очи.

— Пристигнахме! — обади се Педя човек.

На големия площад се издигаше огромен паметник от снежнобял мрамор. Педя човек сне островърхото си калпаче и посочи човека върху паметника…

— Този е великият водач на нашия народ!

Щом автомобилът спря, всички фабрични свирки засвириха. От фабриките излязоха хиляди работници и окръжиха автомобила. Почнаха ла викат ура и да си хвърлят шапките нагоре. Един беловлас работник се изправи пред Крума и произнесе такава реч:

— Круме, току-що узнахме от радиото, че ти си надбягал със своя автомобил вятъра. От името на всички работници аз ти казвам добре дошъл в нашия град и стискам десницата, която е изработила най-бързоходния автомобил на нашето време.

Работниците бурно заръкопляскаха, а хубавият мраморен мъж слезе от каменното стоило, закрачи бързо към автомобила, прегърна Крума и го целуна по челото. Крум се обърна и седна смутен на мястото си. Сърцето му се топеше от щастие. Педя човек затръби силно с автомобилната свирка, работниците сториха път на автомобила…

Някой почна да гъделичка сънливия Крум зад ухото:

— Ставай, сине! Фабриката свири. Честита Нова година! Крум потърка с юмрук сънените си очи и рече:

— Ах, мамо, да знаеш какъв чуден сън сънувах!

— Разкажи ми го, чедо!

Крум разказа съня си от началото до край. Майката го изслуша с вълнение и рече:

— Твоят сън е пророчески. Всичко, което си видял насън, започва да се сбъдва. Вие, мамини пиленца, ще живеете честит живот. А позна ли кой беше хубавият мраморен мъж, който те целуна по челото?

— Познах го, майко. Още гори на челото ми неговата целувка.

ПРИКАЗКА ЗА ЖИТНИТЕ ЗЪРНА

Отбраните за посев житни зърна лежаха в дълбоката кооперативна житница и си говореха тихичко.

— Тука е много тъмно, аз нищо не виждам — обади се едно зрънце с тъничко звънливо гласче.

— Тука е задушно! — рече друго зърно.

— Тук има една мишка с дълга опашка. Много ме е страх от мишката! — записука трето зрънце.

— Къде е тя? — скокна през прозореца в житницата котаракът Петър и очите му грозно светнаха.

— Скри се в дупката си. Тя схруска най-добрите ни другарчета.

— И нея ще схруска бачо ви Петър, щом като я затисне с лапите си. А сега кротувайте, защото скоро ще ви отнесат.

— Къде? — попитаха в хор зрънцата.

— На нивата! — отвърна котаракът Петър и тръгна безшумно към мишата дупка.

Беше тъмна есенна утрин. Духаше прохладен вятър и намиташе опадалите листа на дърветата. Мъглите забулиха планинските върхове и се понесоха към равнината. Вратата на житницата скръцна и се отвори. Влезе сеячът. Той носеше едно кринче и три празни чувала. Наведе се и почна да гребе житните зърна. Напълни завчас чувалите, завърза ги отгоре и ги натовари на каруцата. Шибна конете и откара чувалите на голямата общонародна нива, където един трактор пореше черномема с шест железни плуга. Сеячът стовари семето до дънера на една стара круша къснозрейка и почна да тъкми редосеялката.

— Какво ли ще правят с нас? — попитаха зърната.

— Ще ви заровят в земята — отвърна крушата, — в черната земя ще потънете.

— В земята ли? Как тъй в земята? Ние не искаме да ни заравят. Ние сме живи зрънца. В земята ще измрем до едно. Преди да ни заровят, трябва да ни попитат съгласни ли сме. Ние не сме съгласни!

— Не бойте се, няма да измрете. Бъдете търпеливи и чакайте да видите какво ще стане.

Когато сеячът започна да изсипва семето в редосеялката, всичките зърна се притиснаха едно до друго, дружно да влязат, само едно зрънце не рачи да върви с другарчетата си. То отскочи настрана и се търкулна по утъпкания коларски път.

— Къде отиваш? Защо се делиш от нас? — развикаха се зрънцата.

— Не искам да легна там, където лягате вие — отвърна самичкото зрънце.

— Защо?

— Защото не съм като вас — такива едни зърна — дребосъчета. Аз съм по-голямо и по-умно от вас. Аз ще мина отвъд коларския път. По-добре ще ми бъде, когато съм самичко.

И като се чукна върху едно бяло камъче, зърното подскокна, прескочи коларския път и попадна в една мравешка пукнатина.

Редосеялката подреди всичките зърна от чувалите едно до друго, намести ги в разораната нива и ги засипа с мека пръст.

Дълго лежаха заровените зърна в черноземa. Тихият есенен дъжд намокри нивата. Влагата проникна надоле и намокри ризниците им.

Те се изплашиха и прошепнаха:

— Свърши се, ще изгнием!

И почнаха да се подуват. Набъбнаха. Ризниците им захванаха да се пукат. Но щом напече слънцето на сиромашкото лято и цъфна кърпикожухът, зрънцата се превърнаха на нежнозелени стръкчета, източиха се нагоре, разбутаха меката пръст и си показаха връхчетата.

— Добро утро! — викнаха дружно на крушата със звънливи гласчета. Слънцето ги погали с меката си топла ръчица и те започнаха бързо да растат.

— Колко сме много — рекоха житните стръкчета, като се оглеждаха едно друго, — милиони! Ние сме повече от звездите на небето, ние сме повече от дърветата в гората.

— Ку-ку! — обади, се отвъд пътя едно самотно стръкче, пораснало насред голата поляна между камънаците и магарешките бодили.

— Що щеш там? — попитаха го другарчетата му. — Ела при нас!

— Не искам. Аз пуснах корени в мравешката пукнатина. Тука ми е широко. Ще расна, без да ме докосва някой. Ще изсмуча всичкия сок на поляната. Няма да оставя капчица на другите тревички. Ще порасна голямо-голямо и ще стана като топола. А вие там — дребосъчета!

— Прави каквото щеш — отвърнаха зрънцата и го забравиха.

Зимата пристигна разлютена, затъмни слънцето, обрули последните листа от клоните на крушата и почна да сипе сняг. Затрупа голямата нива. Метна бял юрган върху житните стръкчета, те се затоплиха, почнаха да се прозяват, казаха си лека нощ и заспаха. Когато се пробудиха след дългия сън, видяха, че белия сняг го няма, мътни ручеи се спускат надолу към голямата река, а от южните страни са пристигнали крилати гости. Житните стръкчета оживяха и се размърдаха. Слънцето ги напече хубаво, вятърът почна да ги люлее, а старата круша им се радваше като майка, шумеше с младите си листа и им разказваше приказката за непослушното агънце, което се отлъчило от стадото на овчаря, навлязло самичко в тъмната гора и вълкът го изял. Стръкчетата, макар че бяха още мънички, се досещаха за какво става дума и поглеждаха съжалително към самотното си другарче, което се беше отлъчило и сега се клатеше и надигаше високомерно отвъд големия път.

Една сутрин самотното стръкче се похвали:

— Хей, малчугани, знаете ли, че аз си имам вече едно коленце.

— Охо — отвърнаха стръкчетата в нивата, — ние си имаме по две коленца и скоро ще вържем класове!

Додето крушата налее плод, житните класове станаха високи до пояс и почнаха да класят. А когато месец юни пристигна със стоманен сърп на рамо, те се дигнаха над пояс, напълниха класовете си със зрънца, наежиха осилите си и почнаха да зреят.

Изрусяха осилчетата и на самотния житен клас.

— Моите зърна ще станат едри като лешници. Почакайте и ще видите — хвалеше се самотният стрък.

— И като орехи да станат, пак нищо няма да се получи — думаха му житните стръкове от нивата.

— Защо?

— Защото един клас хамбар не пълни.

През един горещ задушен ден от планината се закъртиха тъмни облаци. Слънцето изплашено се скри зад тях. Птичките се изпокриха в

гнездата си. Гръмотевица процепи небето. Излезе силен вятър, клоните на старата круша заскърцаха. Житните стръкове наведоха тежките си класове, притиснаха се един до друг плътно и задружно дадоха отпор на бурята. Стихийният вятър не можа да пречупи нито един клас, защото цялата нива се опълчи срещу него.

— Ние сме били голяма сила! — си рекоха житните класове, когато бурята отмина и почнаха да отърсват дъждовните капки от осилите си.

Те бяха окъпани, горди и радостни.

— Вие сте наистина голяма сила, защото сте много! — обади се крушата. — Но я погледнете какво стана с вашето самотно другарче, което не пожела да смуче сок заедно с вас в черноземната нива!

Класовете се обърнаха, погледнаха отвъд коларския път и що да видят: самотният житен клас лежеше пречупен от корен, затъпкан и зацапан с кал.

— С него се случи същото, което се случи с непослушното агънце — рече крушата и поклати тъжно глава.

Когато здравите житни класове узряха и зърното им се изпече, пристигна моторната жътварка. Тя обръсна зрялата нива за един ден, навърза стръковете на снопи. Коларите откараха снопите при вършачката и ги складоха на купни. Работливата вършачка отдели зърното от сламата и отново запращя общонародната нива.

Новите зърна не се страхуваха от мишката, защото котаракът Петър се беше разправил с нея.

Сеячът отдели най-здравите и чисти зърна за нов посев, а другите влязоха в чувалите и заминаха към мелницата. Те ще се превърнат на меко като памук брашно и от тях хлебарят ще изпече бели пшеничени хлябове за целия български трудов народ.

МРАМОРНОТО ГУЩЕРЧЕ

Ние с именития съветски писател Константин Паустовски посетихме рушевините на някогашния римски град Никополис ад Иструм.

Дядо Иван, пазачът на хилядолетния град, заразказва:

— …Римляните заробили нашите предходници, траките и се заловили да строят големи градове, където се събирали майстори каменоделци от цялата наша земя. Те са водили грозни войни, заробвали са покорените и най-големите им строежи са вършили робите, насметени по бойните поля и докарани с оковани ръце и крака.

През втория век от нашата ера е заселен този град, изграден от големи майстори, но той е разрушен само подир три столетият дивите хунски орди, които са прегазили Дунава и пристигнали тука за грабеж. Но животът в този разрушен град е мъждукал още много векове. Когато нахлули турците от Мала Азия в Тракия, тука още е имало хора и къщи. Дори когато рилските монаси прекарвали мощите на Иван Рилски в една ракла от Велико Търново до манастира през 1469 година, тъдява е живял боляринът Богдан, който е имал тука своя домашна църквица и в нея е положил свети Иван да пренощува. По-късно, не се знае кога, последните къщурки, в които са живели хора, са рухнали и настанала пустиня. Забрава покрила големия и шумен град. Пресъхнали кладенците. Пръст и шума затрупали някогашните улици. Нападали високите колони, дето са били наредени пред театъра и пред другите обществени сгради. Рухнали покривите, с трясък се съборили стените на каменните строителни работилници. Ветровете затрупали развалините с шума и пръст. Стотици години тука расла трева и дърветата пуснали корени. Преди Освобождението наблизо се заселили преселници, слезли от Балкана, и нарекли селото тъй, както се е наричал някогашният римски град. Но от нашето село в този стар град вие ще намерите само дялани камъни, вградени в някои сгради, мраморни колони, които някога са украсявали дворците, или мраморни саркофази, които по-рано нашенци бяха наредили и обърнали надолу с

покривите покрай голямата чешма, където служеха за корита, и там си пояха добитъка.

Аз съм тука пазач на старините от началото на сегашния век. Тука ми побеляха космите и ми изпопадаха зъбите. Цял живот прекарах в тези рушевини. Голямата ми надежда е да доживея ония години, когато новото поколение ще разкопае този съборен град и ще разрови изпод земята такива съкровища, пред които с голямо удивление стоят пътешествениците в разкопките на древния италиански град Помпей, загинал под лавата на избухналия вулкан Везувий. И там по-изнапреж е имало нахвърлени камъни, трева, гущерчета, а сега градът е отново съживен за хиляди посетители и поклонници от цял свят. Другарю Паустовски, погледнете горе върху напречния камък, който е подложен над колоните. Виждате ли нещо?

Старият руски писател засенчи очите си от слънцето. Втренчи поглед.

— Върху крайчеца на камъка не виждате ли нещо да пълзи?

— Виждам — отвърна Паустовски — едно гущерче, но то е неподвижно.

— Познахте — гущерче. Изглежда мъртво, но е по-живо от ония, които подскачат по камъните долу. Онова гущерче е вечно живо, защото е създадено от десницата на един забележителен майстор, дето се е трудил тука при изграждането на Никополис ад Иструм. Той е бил каменоделец и е издялал чудесните колони и статуите пред градския театър, в който са идвали стотици хиляди хора да гледат актьори, да слушат музикални инструменти и да наблюдават лични борци, дошли от всички краища на Балканския полуостров. А знаете ли защо майсторът е издялал от камък гущерчето? То седи отгоре, сякаш е залепено, а е изработено от същия мрамор, от който е издялана колоната. Затуй е непоклатимо.

— Защо, дядо Иване, според тебе е направено гущерчето? — попита другарят Паустовски.

— Това е подписът на каменоделеца. Той може би е бил неграмотен и по ония времена майсторите не са имали обичай да си издълбават имената върху паметниците, както правят сега. Те са оставяли белези, по които всеки от потомците може да ги познае. Такъв майстор е бил строителят на голямата театрална порта в градския театър. А сега, другари, ще ми позволите ли да разрежа една

диня, донесена от моето родно село Никюп и замразена в кладенеца, от който са вадили вода преди две хиляди години. Аз спуснах в дървената кофа и пет-шест домата, които откъснах от моята тукашна градинка. Вижте ги — те са червени като кръв. Има и сол, нея пък държа в дървени захлупци. Ако искате, мога да ви донеса и ралица. Много е дъхава. Бера я по развалините. Заповядайте, другари! — дружелюбно ни покани домакинът.

Насядахме на едно одеяло, постлано върху пожълтялата трева, натопихме в захлупците нарязаните студени домати, а като посегнахме да срежем динята, тя изпращя и се раздвои.

— Видя ли как се пръсна? — тържествуващ ме запита дядо Иван. — Семенцата й са дребни като ония мушички, дето кацат по винените бъчви. А сладостта й няма равна на себе си. Заповядай, другарю Паустовски! За тебе най-големият резен, защото си голям писател и твоята баба е била наша туркиня от Казанлък.

Похапнахме и загледани насреща към разкопаните старини, уморени от обиколката, полегнахме да отдъхнем. Аз се загледах насреща и мисълта ми се върна през ония векове, когато тука са нахълтали, варвари от север. Ей тъдява е била изправена в целия си ръст бронзовата статуя на император Гордиан III. С невъзмутимо спокойствие бронзовият император посрещнал нашествениците. Те разрушили всичките олтари и жертвеници. Изклали воловете, които теглели тежки коли с дълбоки шиносани колела и возели товари към Дунава, съборили работилниците, подгонили населението, бутнали някогашната статуя на император Гордиана, неговият труп паднал в издълбания път, а главата му се търкулнала и спряла в коловоза, където ветровете я затрупали с прахове и опазили през много векове. Там останал този бронзов император, додето преди петдесет години при първите разкопки археолозите са го намерили…

Загледах се насреща към изправените мраморни колони и потърсих с очи мраморното гущерче, което е надживяло хората, градовете и вековете, минали през тази равнина. И съм заспал хилядогодишен сън… Когато си отворих очите, видях, че се намирам в един хубав, многолюден град. Старите хора, които доживяваха последните си години в този град, ходеха с тоги, изтъкани от бял копринен плат, децата носеха дрешки, ушити от червени платове, а бащите им бяха стегнати в къси гащета и елеци без ръкави. В

хлебарниците имаше четвъртити изпечени пшенични хлябове. Кривнах по една улица, където чух звънтеж на железарска работилница. Там видях ковачи на земеделски сечива, подкови за добитък и майстори на оръжия за хора. И тъкмо когато надникнах в градската библиотека, където зачетох окачени обявления за продажба на нови книги от Овидий и Сенека, към мене се втурнаха безшумно двамина души. Те пристъпваха като сенки, хванаха ме мълчаливо отляво и отдясно и ме отвлякоха в една засенчена уличка, където ехтяха удари на метални длета върху камък. Стана ми ясно, че тука се намират каменоделските работилници на този град.

Жителите на каменарската махала, които бяха мъж и жена, са ме повикали да ми покажат нещо много важно. Те ме отведоха през една мъничка врата в някакво тясно мъничко дворче, където между две зашумени смокинови дръвчета се издигаше стройно паметниче само от две колони и гредичка, пречната отгоре. В подножието на паметничето грижливо беше скътана урна, издялана от розов мрамор. В нея имаше прах на покойник, а отгоре върху напречната греда пълзеше едно мраморно гущерче, също като онова, което музейният пазач ни показа върху ръба на входната театрална порта. Мъжът и жената, които ме доведоха тука, бяха с неостригани коси и дълги нокти. Те тъгуваха дълбоко, че са изгубили съществото, чийто прах са прибрали в урната. Потресен от сълзите и неясните им гласове, аз се събудих, потънал в студена пот.

Разказах на дяда Ивана чудния си сън. Той поклати глава и отсече: „При тебе са се явили бащата и майката на своята рано загубена рожба. Аз съм виждал насън много сенки от миналото на този град. И да ти кажа ли на тебе, детенцето е било мъничко и пъргаво като гущерче. Бащата е дялал камъни за украсата, а майката е ходела на Росица да пере дрехи. Там е паднало палавото детенце и се е удавило. За да остави бащата безсмъртен спомен за рожбицата си, най-напред е изрязал от бяло камъче гущерчето, което до ден днешен се намира под земята, заровено някъде. Аз смятам, че твоят сън е правилен. Ще дойде ден, когато археолозите ще разкопаят този град и ще намерят паметничето на малкото покойниче, където са те завели насън бащата и майката. А пък през по-късните години майсторът направил много гущерчета в памет на своята рожба и все с гущерчета слагал своя подпис. Едно от тях е онова, което одеве видяхме над колоните. По

такива белези днешните археолози — отсъди старият пазач на никюпските развалини — познават ръцете, които са строили и оглаждали мраморите, изкарани от планинските каменоломни.“

САМОТНАТА ЕЛХИЦА

Малката елхица стоеше самотна край големия път, който се спуща към града. Далеко зад нея се тъмнееше старата гора, където нощем виеха вълци, подскачаха катерички по оголените клонки, тичаха бързоноги зайци. Валеше. Хладните капки се оттичаха по иглиците на самотното дръвце като сълзи. Зайчето, което носеше име Лъв без опашка, спря пред елхицата и повдигна учудено нагоре очи.

— Защо плачеш? — попита то.

— Защото съм малка и самичка. Наоколо няма нито едно дръвце. Зимният вятър ме огъва до земята. Вълчият вой в гората ме плаши.

— Ти си едно глупаво дръвче — рече Лъв без опашка. — Защо не отидеш в гората? Там има вековни борове. Ще се подслониш под могъщите им клони, ще се потулиш на завет. Катеричките ще те замерят с шишарки. Те са много весели.

— Не мога — въздъхна елхицата.

— Защо?

— Защото съм закована на едно място. Имам корен. Много пъти съм се мъчила да се отскубна и да се махна оттука. Ще ми се да сляза долу в овчарската колиба и да видя агънцата, които блеят много сладко, а най ми се ще да видя децата, които живеят в топли стаички, спят на креватчета, пият мляко и дърпат опашките на котките. Чудни неща ми разказва вятърът за тях и за бащите им, които работели в една фабрика с комин, висок до облаците.

— Значи, ти искаш да отидеш при ония смешни човечета, които имат само два крака? Добре, ще уредя тая работа — поклати глава Лъв без опашка. — В овчарската кошара има едно бяло агънце. То ми е приятелче. Ще го помоля да каже утре на овчаря като тръгне за града, да те отсече и да те отнесе при децата.

— До края на живота си ще ти бъда благодарна, ако ми направиш тая добрина. Но ти не се ли боиш от овчарското куче?

— Мене не ме е страх, защото нося име Лъв, макар че съм без опашка.

Когато настана вечер и всички заспаха, Лъв без опашка слезе пред кошарата и почна да дращи вратата с лапичките си.

— Кой е? — обади се отвътре бялото агънце.

— Аз съм Лъв без опашка.

— Какво искаш?

— Слушай, ако си ми приятел, събуди овчаря в зори и му поръчай, като минава край самотната елхица, да я отсече и отнесе на децата!

— Добре — отвърна бялото агънце. — Друго?

— Друго няма. Лека нощ!

В зори то почна да блее толкова силно, че дигна на крак цялата кошара. Овцете се размърдаха, кучето залая, овчарят се пробуди, грабна ведрото и почна да дои мляко. Като напълни голямото ведро, той го натовари на каручката, впрегна кончето и потегли за града. На минаване край елхицата овчарят си спомни, че фабричният вратар му беше поръчал да занесе една елха за децата, затуй спря каручката, грабна секирата и отсече самотното дръвче с един замах и го хвърли върху ведрото.

Подир един час овчарят стигна във фабриката. Вратарят пое елхицата, усмихна се и я отнесе в един голям салон, където имаше много столове, а по стените окачени портрети.

„Ей сега ще ме насече на парчета и ще ме хвърли в печката, за да ме изгори“ — помисли си с ужас елхицата.

Но вратарят не я изгори. Той й направи кръстовидно стоило и я изправи насред салона. Цял ден елхицата стоя правичка. Надвечер дойдоха три девойки. Те донесоха свещички и най-чудни украшения: картинки, позлатени орехи, птичета. Почнаха да кичат елхицата и я накичиха тъй хубаво, че когато тя се погледна в насрещното огледало, цялата затрепери от вълнение. Под нея девойките наредиха чудесни подаръци за деца: обувки, чорапи, кукли, кончета, футболна топка и книги с картинки.

На Нова година подир пладне в големия светнал салон нахълтаха стотина деца. Те заобиколиха елхата и я загледаха очаровани. Свещичките пламтяха, по клончетата златните орехи грееха, птичетата се люлееха с разперени крилца. Тогава елхицата рече със своето дървено гласче:

— Мили деца, аз съм най-щастливото дръвце на света. Къде е моят приятел Лъв без опашка, да ме види?

— Тук съм! — изкрещя Лъв без опашка и раздвижи големите си уши зад големия прозорец. Той се беше покатерил върху купчината сгурия пред прозореца и наблюдаваше празника.

— Я вижте зайчето! — извика едно момиченце, което имаше на главата си качулка със заешки уши.

Всички погледнаха натам, но Лъв без опашка беше вече изчезнал.

— Ти си зайче! — весело се развикаха децата и се наредиха едно след друго, да си получат новогодишните подаръци.

МАГАРЕНЦЕТО РИЛЧО

Чичо Георги има едно младо магаренце на име Рилчо. То му тегли каручката до кооперативните ниви. Каручката е малка, но върши голяма работа. Много е хубава. Коларят Димо я измайстори. Издяла я от сухо дърво буково. Наплатите на колелата направи от ясен и ги шиноса с истинско желязо. Отзад на дъното майстор Димо нарисува едно петле със зелени разперени крила, червен гребен и жълти крачка. Петлето кукурига. Всичките текезесейци познават каручката на чичо Георги, когато затрака в зори по камъните. Жените събуждат децата си да тръгват на училище, като им думат: „Хайде, мами, ставайте, защото чичовото Георгево петле изкукурига. Бързайте да не окъснеете. Ей сегинка ще удари училищният звънец.“

— Вие къде ще работите днес? — питаха малките.

— Гръсти ще скубем, картофи ще вадим, узрели круши ще събираме. Нали нощес се изви буря и силният вятър е изпоначупил клоните и обрулил пожълтелия плод на земята.

— И ние искаме да събираме узрели круши и ако в лозята има узрели гроздове, искаме да ги наберем.

— Елате, щом свършите училище. Ние ще ви чакаме на нивата.

— Чакайте ни, майко, недейте пипа нападалите круши. Ние ще ги съберем всичките и ще отделим натъртените и почернелите от здравите.

Тъй поръчваха малчуганите и изпращаха с очи пъргавото магаренце, което тропаше пред каручката и копитата му затъваха в наквасените от нощния дъжд коловози на селския път. Кооператорките шляпаха боси и щом си измият изпонакаляните крака в каменните корита на голямата чешма, всичките ще си обуят гуменките да не им мръзнат краката в утринния росиляк.

Пъргаво магаренце беше Рилчо. Теглеше юнашки каручката. Всичките текезесейци от звеното товареха сутрин на Рилчовата каручка торбите с хлябовете и мотиките си, когато копаеха царевиците,

и сърповете си, когато жънеха житата. Рилчо теглеше, лъхтеше нагоре и никога не спираше, ако чичо Георги не му извикаше: „Стой, Рилчо!“

Понякога налиташе да надминава старите коне, с които возеха стока от зеленчуковата градина или смъкваха каци, пълни със зарзали за жълта кайсийка. Конете го отминаваха, без да си извърнат главите към него, но магаренцето тепаше усърдно подир каруците и дигаше пушилката.

Младите ламтяха за мотори. Те караха трактори между горичките на Белия камък, бучаха с комбайни през житата на Мержановия сърт, пращяха със скрепери, ровеха дълбок язовир под Гаганица и тревожеха славеите и гургулиците в дъхавите смрадликови горички. Щом чуеха бръмченето на машините, пойните птици се дигаха над върхарите и отлитаха.

Що щеше Рилчо между тоя народ, устремен към наука и задружен труд?

Една вечер, като се връщал от нивата и минавал покрай кантончето, насред пътя чичо Георги видял едно съвсем малко и рошаво магаренце. Към него тичал разлютен циганин с нож в ръката.

— Какво правиш, Ибрахиме? — спрял го чичо Георги.

— Ще му тегля ножа.

— Защо? — попитал звеноводът и погледнал клетото животинче.

— Нямам време да се разправям с него! Аз карам магарицата напред, а то спира и не мърда. Стои на едно място като заковано. Докога ще ме разиграва с този магарешки инат?

— Какъв инат! Не видиш ли, че е слънчасало горкинкото и цялото е мокро. Не може да си мърда крачетата. Остави го на мира! — викнал чичо Георги, но циганинът се разпалил.

— Тука — казал той — аз ли съм чорбаджията на магарето или ти? Кой ще го командари? Тръгвай — изблещил очите си към магаренцето циганинът — или ей сега ще ти тегля ножа!

Тогава чичо Георги хванал ръката на Ибрахима, тъй здраво я стиснал, че циганинът се изплашил и се дръпнал назад.

— Няма да пипаш магарето! — викнал разпоредникът на най-доброто звено в стопанството.

— Ами какво да го правя? — обърсал с длан изпотеното си чело Ибрахим.

— Продай ми го! — предложил му чичо Георги.

— Колко даваш. — захванал да мига циганинът. — Деветнайсет даваш ли?

— Двайсет ще ти дам — бръкнал в джоба си чичо Георги, — па се махай от главата ми!

И звеноводът начел двайсет лева.

— Малко ми даде ти на мене — разкаял се циганинът, но чичо Георги казал:

— Малко ли са! Дай ми парите назад!

Тогава циганинът се изплашил здравата и побегнал по пътеката след магаричката си. Същата вечер чичо Георги отнесъл в къщи магаренцето на ръце, като малко дете. Сложил го на сенчица. Донесъл му паничка млечице от млекарницата на стопанството. Захванал да си го гледа. Хранил го редовно. Сутрин и вечер — по една копанка млечице и по една паничка бистра водица. На два-три дена си го къпел с вода от чешмата, оставена на слънце — да не го простуди. Измислил му име. Пионерите от махалата захванали да му поднасят крехка тревица, но магаренцето само я помирисвало и не посягало към нея, а налитало към бодливите тръне в градината. Затуй пък белите зайчета в чичовия Георгев зайчарник хрупали крехката тревичка лакомо и с благодарност.

Такава е Рилчовата история.

За два-три месеца магаренцето се източи като мрянка. Стана чудно магаренце. Косъмът му залъщя, сребристокафяв. Коремът му — беличък. Ушите му все щръкнали. Отвътре сякаш звеноводът ги беше посипал с чисто бяло брашънце. Гривата му се изправи като гребен на наперено петле. Краката му станаха стройни и тънки, сякаш бяха изработени на струг.

Когато му направи каручката, чичо Георги не забрави да му окачи на челото един, голям червен божур от алена вълнена прежда. Всяка вечер, щом стигнеха до чешмата пред къщи, звеноводът викваше: „Тпрууу!“ — и Рилчо замръзваше на мястото си. Докато всеки кооператор прибереше нещата си от каручката — кой сечиво, кой манерка или бъкел, кой шарена празна торбичка или дрешка, чичо Георги влизаше в двора, навеждаше се в пещника, намираше калайдисаното менче, изнасяше го на чешмата, хубаво го изплакваше на стубела и наливаше бистра студена водица. Магаренцето го гледаше как пълни менчето, отпиваше с бавни глътки и не се дръпваше, не

тропаше с крака, нито показваше каквото и да било нетърпение. Приемаше милувките на кооператорките като нещо заслужено. А жените го гладеха по главата с коравите си длани и думаха:

— Да си жив и здрав, Рилчо! И тая вечер ни докара в къщи — да нахраним децата и пиленцата си и да се отморим.

А чичо Георги ги пъдеше:

— Ще ми го урочасате. Хайде, отивайте си у дома, че Рилчо ще пие още водичка. Искаш ли, чичовото?

Тъй си го беше научил чичо Георги — да търси само млади стръкчета под синорите и да пие бистра чешмяна водица, наточена в добре излъскано менче. Инак да умре от жажда, не смръкваше от размътената вода на реката или от вадичките, където подскачаха жаби. На пионерите, които ококорено гледаха какъв е чистичък Рилчо и с каква ревност тегли общата каручка, звеноводът думаше:

— Гледайте го и се поучете от него. То се е родило в циганско катун, не е раснало в попска градина, но по чистота може да служи за пример на всеки пионер. И работи за всички, служи на хората. Досега не е поискало никаква заплата. Щом като го пусна, тръгва да си дири прехраната. Оставил съм го на самоиздръжка. Не само за хората се грижи, вози им безплатно сечивата, но още мъкне всяка вечер зелена шума, млада ливадска трева и плодове за зайците ми. Голямо приятелство е завързал с белите зайчета. Щом го пусна на тревата пред градинката, започва вечерната игра със зайчетата, които тичат, минават под краката му и го гъделичкат с дългите си уши. Такива са игрите им — магарешки и заешки. Уморените зайчета се прибират в зайчарника, щом огрее месечината и се окъпе в коритото на чешмата, а Рилчо заспива прав пред яслата, в която мърка котката. Цяла нощ той си дреме, додето сутрин чуе стъпките ми и ушите му щръкнат нагоре.

— Истина ли е туй, дето ни го разказват, че циганинът Ибрахим искал да го заколи, когато било много мъничко, а, чичо Георге? Разкажи ни?

— Какво да ви разказвам. Истина е. Ибрахим беше посръбнал една вечер. Яхаше си магаричката, когато го настигнах при кантона, и често пъти се обръщаше да види какво прави магаренцето, скача ли подир майка си. А то, миличкото, от дълго ходене по селата беше слънчасало, спряло насред пътеката и не можеше да ходи. Тогава Ибрахим се завтече с ножа към магаренцето, но аз му хванах ръката и

го укротих. Купих го за нашето звено, отгледах си го и щом порасна, назначих го главен колар на цялото звено и возач на чича си Георги, защото годинките на звеновода вече натежаха, а краката не искат да го носят до нивите тъй леко, както го носеха на младини. Че таквиз ми ти работи.

Днес пионерите, щом свършиха последния учебен час, хапнаха на бърза ръка каквото намериха край огнището в къщи, грабнаха си вехтите дрешки и поеха към лозята, където дозряваха най-късните кайсии, руменееха първите гроздови зърна и нощесната буря беше обрулила най-жълтите круши. Завариха кооператорите на голямата нива над лозята — пълнят кошове и чували с едри като два юмрука току-що откопани картофи.

— И ние ще събираме картофи! — поздравиха децата и се разтичаха да помагат, но стрина Рада, дето беше дясна ръка на чичо Георги, им каза:

— Оставете картофите. Ние ще ги извадим, додето слезе слънцето над бабините Генини тополи. А вие, чеда, ако искате да ни помогнете, слезте с Рилча до голямата чешма. Там, на кооперативната градина, поискайте голямото буре, напълнете го с ледена водица от чучурите, натоварете го на Рилчовата каручка и докарайте тук водата, защото днес слънцето силно пече. Ние изпихме водата от бъклетата и изгаряме от жажда. Ядохме круши, зобнахме гроздови зърна, но те са още кисели и не утоляват жаждата. Като докарате вода за нас, ще ви дадем всичките круши по тоя кър — да си наберете, колкото искате и най-отгоре в кошниците ще ви позволим да сложите жълти зарзали от най-късното дърво и зачервени грозденца от лозята.

— А чичо Георги позволява ли да му вземем магаренцето?

— Всичко позволява чичо ви Георги, защото му ожадня душицата за ледена водица — викна звеноводът и понесе най-големия, пълен с картофи чувал към голямата купчина.

Додето звеноводът натъкми Рилча, додето му настани хамута на шията и стегне през устата му юздата — децата, десетина на брой, се накачиха по каручката и почнаха да се блъскат кое да поеме Рилчовата юзда. Но чичо Георги ги изгледа под вежди, намръщи се и викна:

— Слизайте долу от каручката! Ще ми утрепете магаренцето. Къде може то да мъкне цяла дружинка? А каручката почна да пращи. Ще й строшите пружините. Хайде скачайте долу!

Пионерите неохотно наскачаха. Останаха само двама малчугани, хванаха Рилчовата юзда, подгониха го надолу, а другарите им затичаха подир петлето с разперените крила. Завчас слязоха на голямата чешма. Надникнаха в колибата на градинарите, предадоха молбата на звеновода и помъкнаха бурето към чучурите на чешмата. Градинарят Стойо им откъсна по един зрял като кръв домат — да си го измият на чешмата и да хапнат, защото червените домати са много полезни и засилват човека. А на тръгване от чешмата им поръча да тикат каручката и да помагат на Рилча, защото бурето тежи сто литра и силите на магаренцето не стигат. Тъкмо когато кривнаха по широкия асеновски път и стигнаха до Дрянов дол, един от пионерите се развика:

— Другари, чакайте! Хайде да се отбием направо и да минем по пътеката, която извежда през дола до картофената нива! Защо да заобикаляме чак покрай дядовото Ангелово кладенче?

— Дадено! — съгласиха се пионерите, без да се замислят.

Един от пионерите хвана юздата на Рилча и го поведе през дола, нагоре по утъпканата пътека от босите пети на хиляди кооператори.

Каручката заскърца мудно нагоре. Рилчо напрегна всичките свои сили и затропа напред, но пълното буре се изхлузи до самото дъно и нарисуваното разперено петле сякаш захвана да бие силно крила и да кукурига още по-силно и тревожно. По едно време, когато стигнаха до камъка, където всичките пътници спряха запъхтени да си поемат дъх и да се заловят за някое клонче или камъче, додето излязат по равния гръб на хълма, Рилчо спря.

— Хайде да се върнем и заобиколим по широкия път! — обади се оня същият, който поведе звеното и отби Рилчо от лекия път.

— Няма връщане! Ще ни се смеят довечера и кокошките. Ами хващайте се за стръките на каручката и тикайте! Трябва да помогнем на магаренцето. Дръж се, Рилчо! — Всички се наловиха. Рилчо сякаш разбра какво искат от него децата и напрегна още повече мускулите си. Тласъкът, който децата дадоха на каручката, му помогна да подвие колене и да се изкачи с големи усилия на камъка. Предните колелета се дигнаха нагоре и стъпиха върху равното. С големи усилия Рилчо почна да изтегля каручката с пълното тежко буре. Всички тикаха. Най-много крещеше нарисуваното петле. През един опасен миг каручката натегна надолу и бурето захвана да се бълника. Но децата не я оставиха да

мине през тях и да се строполи в Дрянов дол с целия си товар. Те подложиха крехките си рамене, засилиха се и тласнаха с последни сили каручката. Рилчо бързо се изправи на крака и я дръпна юнашки. Вода от бурето се плисна върху големия камък и намокри пътеката.

— Юнак Рилчо! — извика едно от децата.

— Той заслужава първа награда за своя героизъм.

Когато стигнаха картофената нива и кооператорите направиха опашка, додето източат от чепа ледена чешмяна вода, ушите на Рилчо бяха кльопнали надолу от умора, но той стоеше изправен и щастлив, защото всички го хвалеха, милваха го по челото и го потупваха по шията.

Тая вечер магаренцето на чичо Георги докара в село две големи кошници с жълточервени, омекнали вече зарзали, цял чувал обрулени круши и първите чепки грозде с узрели зърна. Додето чичо Георги напои магаренцето си с бистра водица, Рилчо получи първата награда от децата пионери. Те му окачиха на шията едно звънче, купено от Лясковския панаир — цялото бляскаво и жълто, сякаш беше цялото от злато. Не само Рилчо се радваше на наградата, но и зайчетата до полунощ не можеха да заспят, защото Рилчо им дрънколеше, като че беше подхванал безконечна радостна песен.

АНЕТО

Ти знаеш ли малката бяла къщурка на речния бряг? Тя е положена на четири големи камъка. Има само едно прозорче и то гледа към равната шир на тихата река. Като запалена лула дими високият комин на къщичката. Една снежнобяла завеска потуля светлата къщна стаичка. Когато прозорчето е отворено и вятърът играе със завеската, параходите бягат надолеи пътниците думат:

— Бялата къщурка ни маха със своята кърпичка. Сбогом!

В къщичката има само една стая. В стаята — една маса и два стола. До прозореца е креватчето на Ането, а до камината — големият дървен креват на дяда Ивана. Цялата стая свети от чистота. Ако някой купувач мине и се провикне: „Смет купувам!“ — горкото Ане няма да получи нито една паричка. Ането е послушно момиче. То шъта: мете къщата и малкото дворче, мие паниците, подклажда огъня и шие копчета на дядовото Иваново палто. А когато през пролетта му закърпи самия лакът, дядо Иван каза:

— Чедо, ти кърпиш чудесно. Като беше ново палтото ми, изглеждаше по-грозно.

Горкият дядо Иван! Той се труди в градината. Цял ден копае, присажда и полива краставиците, чушките и зелките. Ходи със запретнати крачоли. Гази студената вода в лехите. Затуй вечерно време си грее краката на огъня, кашля тежко и пие горещ липов чай. Ането вари най-сладкия чай на земята. Когато шъта — то си препасва чиста бяла престилка. На престилката има едно кученце — шито със син конец. То си стои там послушно и мирно. Нито лае, нито яде, нито пие, само се кокори.

В понеделник Ането си изпра престилката и я простря да съхне на двора. Дядо Иван е обтегнал едно въже за дрехи — от близкото ябълково дърво до стряхата на къщата. На туй въже увисна престилката. В шумака на ябълковото дърво едно врабче си беше свило гнездо. В перушината се топлеха малките му рожби. Щом започна да

съхне престилката — врабчето кацна върху въжето и почна с кученцето такъв разговор:

— Как си бе, кученце? — попита то.

— Добре съм, врабченце. Сега съм добре. Снощи Ането ми накапа главата с гореща бобена чорба. Опари ми главата. Цяла нощ съм скимтяло. А ти как си?

— Каня се да бягам.

— Защо?

— Защото котаракът на кръчмарина Радул катаден иде, разхожда се под ябълката и все към гнездото ми гледа. Щом пораснат на моите врабчета крилцата и на крилцата им перцата — ще отлетим вдън гората, където няма котараци. Не зная само има ли в гората комини — да се подслоним през зимата и да се затоплим, когато задуха виелицата и снегът засипе целия свят.

— И аз не зная — рече замислено кученцето. — Никога не съм било в гората. Щом Ането тръгне нататък — аз ще вървя напреде й. Тя без мене никъде не ходи. Кой ще я варди, ако не съм аз?

В туй време под престилката мина патето. Навирило опашка нагоре, то се клатеше, щапукаше с големите си жълти лопатки и мърмореше:

— Когато ми пораснат шиповете на краката, ще го бодна с най-острия шип.

— Кого? — попита врабчето отгоре.

— Радуловия котарак. Нощес влязъл през отворения прозорец, прескочил креватчето на Ането и се намърдал да спи до главата на дяда Ивана. Дядо Иван много обича да му преде котарак, когато спи. Докато котаракът се изтягаше в мекото легло, аз зъзнех под къщурката. Моето тегло трябва да бъде описано от някой велик писател. Има да подсмърчат очилатите баби, когато прочетат как страда юначното пате с двете лопати! Абе не сте ли виждали наблизо нещичко за хапване?

— Тая сутрин видях нещичко край гората! — рече врабчето.

— Какво беше? — дигна глава патето.

— Една мечка.

— Тъкмо ще ми стигне за закуска. Отивам да я клъвна! — зарадва се патето и потегли към гората. — Кажи на кака, че отивам на лов за мечки! — поръча то на кученцето.

— Ще обадя — отвърна кученцето от престилката и си размаха опашката. То обичаше много юнаците.

Патето мина през градината, прескочи вадичката, по която шуртеше мътна вода, провря се под оградата и излезе на поляната. Далеко се чернееше тъмната гора. По осилите на класовете блещукаха чудни капки. Слънцето се дигаше над равнината. Някъде се обаждаха скрити звънци. Патето тепаше с двете си лопати направо през храната. Изведнъж от невиделица изхвръкна голям изплашен пъдпъдък и зашумя с тежките си криле. Патето се стресна и от страх си навря главата под една захвърлена кора от печена тиква. Стоя там цял час, без да мръдне. По едно време покрай нивата мина малка каручка с две колелета, теглена от едно проскубано магаре, без опашка. В каручката дремеше дрипав циганин. Главата му се люшкаше като звънец. Зад гърба му стоеше, изправена на задните си крака, една бяла маймунка, хванала с предните си лапи кръжилото на коша. Тя въртеше очите си и гледаше какво има наоколо.

Щом съзря патето в нивата, маймунката нададе тревожен вик. Задрямалият циганин дръпна юздите на магарето.

— Стой! Тука има спирка.

Магарето спря. Циганинът си потърка очите, прозя се продължително, почеса се по врата, озърна се и видя патето. Бърже измъкна от окърпената торба една мрежа, с която ловеше риба по реките и охранени юрдечки покрай селата. Скочи от каручката.

— Ей такава рибка не съм ял — рече на себе си каруцаринът и се упъти към патето. Надипли мрежата, захапа ръба и се нагласи да я метне.

Но патето не беше вчерашно. То разбра какво иска да стори с него циганинът, отвори си човката, взе да грачи, разпери криле и се вдигна, преди да го похлупи страшната мрежа. Полетя надоле към брега, мина над ябълката, над крушата, над дядовата Иванова глава и тупна в реката.

— Чакай най-напред да си пийна малко водица, защото ще ми се пукне сърцето! После ще ти разказвам кой ме гони — рече запъхтяното пате на една изплашена жаба и си потопи цялата глава в хладната вода. Навири краката си нагоре.

А в туй време циганинът разпрегна каручката си под ореха накрай селото и натири магарето в бодилите. Магарето навлезе,

отъркаля се в трънливия буренак, както се търкалят децата върху мекия дюшек, и ревна:

— Все едно, че съм в рая!

Къдрьо, тъй се казваше циганинът, откачи торбичката, метна я през рамо, дръпна бялата маймунка и закрачи покрай плетищата към селското училище. Децата го посрещнаха с викове и радост. Като спря, циганинът тропна с крак и накара маймунката да се покатери върху една висока върлина. Сетне извади от торбата една дървена сабя, една малка липова гъдулка и едно сито без дъно. Подаде сабята:

— Хайде, Пенке! Почвай, Пенке! Покажи на господарите как се бият абисинците!

Маймунката размаха сабята и децата писнаха:

— Олеле, бягайте!

Подаде гъдулката и лъка.

— Сега пък, Пенке, ще покажеш на господарите как свири твоята гъдулка.

Маймунката раздвижи лъка. Тънките жички звънтаха като пчели. Децата се наловиха и започнаха да тропат.

— Хайде хопа! Тъй се тропа!

След като свърши песента, Къдрьо пое гъдулката и подаде на маймунката продъненото сито.

— Дръж ситото да покажеш на господарите как сее брашно стринка Минка.

Маймунката като млада невяста замята сръчно ситото. Врявата порасна. Едно момче подскокна и се опита да хване Пенка за опашката, но тя го видя навреме и го тупна с лапичката си по главата. Главният учител даде на циганина пет лева. Къдрьо прибра парите и поведе маймунката навън. Децата се втурнаха след него. В тоя миг удари училищната камбана. Малкият народ се обърна назад, сякаш беше духнат от вятъра, и хукна към учебните стаи. Къдрьо кривна към чешмата. Изяде хляба, напи се със студена вода и потърси с очи дебела сянка. Намести се до каручката, под стария орех. Легна по гръб, протегна си краката, покри си очите с шапката и захърка. Изтърва връвчицата, с която беше вързал маймунката. Като разбра, че е свободна, бялата пленница тихо измъкна от торбата сабята и се покатери на кривия градински плет. Скочи в градината върху една тиква и се озърна. Няма нищо за ядене. Само царевици и пъпчиви

тикви. Надникна отсреща и видя тъкмо пред къщи едно дърво крушево с увиснали надолу, жълти като кехлибар кратунци. Под дървото грухтеше свиня, ядеше падналия плод и ровеше с муцуната си земята, за да провери дали някоя круша не се е скрила като попово прасе в пръстта.

— Добър ден, госпожо! — провикна се маймунката. — Твоя ли е тази круша?

— Всички круши в селото са мои — важно отвърна свинята.

— Ще ми позволиш ли да изям две-три круши? Много съм гладна.

— Може — отвърна свинята — само при едно условие: ще се покачиш горе на дървото и гнилите круши ще пущаш на мене.

Не щеш ли през отворената къщна врата изскочи кучето Караман, налапало един гумен цървул.

Маймунката му препречи пътя и вдигна дървената сабя.

— Стой, крадецо! Откъде задигна този цървул?

— Купих го — излъга кучето.

— Лъжеш! — тропна с крак бялата маймунка. — Скоро да го върнеш на мястото му!

— Не мога — отвърна Караман. — Такъв ми е кучешкият навик: каквото открадна — изядам го! Много обичам гумени цървули. Ям ги като баница.

— Чуй най-напред да ти разкажа защо съм дошла от Африка и защо съм станала прислужница на циганина Къдрьо, че тогава прави, каквото щеш.

— Думай — нетърпеливо изръмжа Караман, — думай, че бързам!

— Моята родина се намира далеко, отвъд морето. Казва се Африка. Там има вековни гори. Там расте хлебното дърво боабаб, което има такъв дебел дънер, че девет души не могат да го обхванат заедно, като си разтворят и двете ръце. Там пълзи страшната змия боа. Ако пожелае, тя може да отвори устата си и да налапа уважаемата госпожа, която грухти под крушата.

— Посмали, Манго! — поклати с недоверие глава кучето.

— Ти си едно неуко куче. Всичките деца в училище учат за боата и знаят, че казвам истината. Слушай сега моята история! Под един боабаб имаше островърха негърска тръстикова колиба. В колибата

живееха двама негри. Мъж и жена. Те си имаха едно негърче на име Реджи. С къдрава коса, с големи очи, а кожата му черна като катран. Веднъж родителите на негърчето тръгнаха с чували за кокосови орехи. Аз седях скрита в клонете на боабаба. Когато заминаха — влязох в колибата през комина и заварих в люлката малкия Реджи — лежи си мирно в люлката и бели един банан. Грабнах сладкия плод от ръцете му и започнах да го ям. Реджи се разсърди и ми се закани:

— Когато порасна, ще те хвана и ще ти отрежа опашката!

Аз му ударих една плесница и той заплака. Излязох навън, защото не мога да търпя детски плач.

На другия ден пак издебнах Реджовите родители и се вмъкнах в колибата. Този път негърчето ядеше портокал. Отнех го от ръцете му и го излапах.

— Ще ти отрежа опашката! — викна сърдито негърчето. Лепнах му две плесници и си излязох. Когато влязох на третия ден в колибата, намерих я празна. Малкото негърче го нямаше. На земята видях една търкулната кратунка с дупка — колкото да си провра ръката. Бутнах я. Нещо затрака вътре. Мушнах си ръката и напипах лешници. Много обичам лешниците. Награбих, колкото мога, и си дръпнах ръката, ала тя се беше надула от лешниците и не можеше да излезе навън. Стисках лешниците и дърпах, стисках и дърпах, докато влезе бащата на Реджи и ме хвана. Върза ме с една връв за шията. Подаде на малкото негърче някаква ръждива ножица и то ми отряза опашката наполовина. Моят крадлив навик и моята лакомия ме погубиха. Негърът ме отнесе на най-близкото пристанище: продаде ме на един моряк. За мене черният получи една празна кутия от сардели. Корабът вдигна котва и тръгнахме на път. Пътувахме с параход два месеца. Аз се катерих по мачтите и гледах света. Минахме през Индийския океан, през Червеното море, през Суецкия канал, покрай Цариград. Една сутрин слънцето ни завари в българския град Несебър. Там моят стопанин-моряк ме продаде на Къдря за една кошница грозде. И ето ме сега ходя немила-недрага по селата да разсмивам бабичките и децата. Като си спомня за Африка — сърцето ми се топи от мъка. Най ми е мъчно за опашката. Но аз съм пак хубава маймунка! Нали?

Караман се замисли. Дойде му наум как през пролетта баба Танаска му отряза ушите с ножицата. Много болеше.

— Ами ако сега ми отреже и опашката — уплашено заквича той, — с какво ще пъдя мухите?

Бързо се обърна назад и отнесе в къщи гумения цървул.

Бялата маймунка се засмя, метна се чевръсто на крушата, захапа един червен кратунец и почна да пуща на свинята гнилите кратунци.

Превали пладне. Ането отвори прозореца. Разтреби стаята, нареди двете легла. Очисти боба и го сипа в гърнето. Намести го да ври под камината. По едно време на вратата похлопа баба Танаска.

— Ане — провикна се тя, — тука ли си, къщовничке?

— Тук съм, бабо Танаске, тука съм! Че заповядай де!

— Няма да влизам, защото бързам. Ще ти се моля, момиченце, да ми изнесеш върху една керемида два-три въглена — да си наклам огъня. Хайде, кротушке! Пустите наши въглени, дето ги бях нощес заровила — до един угаснали!

— Ей сега, бабичко — каза Ането и грабна от двора една счупена керемида. Влезе в къщи, наведе се под камината и нарина цяла паница въглени за баба Танаска. Като тръгна навън — един въглен се отрони и падна на дървения под. Ането бързаше много и не видя въглена.

Баба Танаска пое керемидата с набръчканата си ръка.

— Дай, чедо, че бързам. Да си ми жива, гълъбичке! Станала съм отзарана, кога пропяха втори петли, а още не съм сколасала! Потърсих огън — няма. Щом се съмне — рекох си, — ще ида да набера при воденицата малко киселец и ще сваря на дяда Танаса чорбица от киселец. Отидох аз при воденицата, напълних си полата и гледам Канджата, воденичарина — кърпи мрежата си. Чумката да го тръшне! Седнах при него да си похортуваме. Туй беше, онуй беше — додето се наприказваме — слънцето отишло към пладне. Скочих да си ходя. Минавам край градината на Тумбалачката. Тръгнала да дири едно загубено пиленце. Че започнахме и с нея да си хортуваме. Тя била пълна с новини. Додето си изкажем всичко — сянката ми се изгуби под краката. Спуснах се към къщи. Минавам край училището. Гледам: натрупал се един свят. Чакай — думам си — да видя какво ли пък правят тези хора. Отде се пръкна оня проклет циганин с маймунката! Два часа съм вървяла подире му. Ей го вече почна да мръква. Още не съм сложила киселица. Не ме задържай, душичке, много бързам!

И баба Танаска понесе въглените към къщи.

Ането се засмя. Двете му устни се разтвориха като листенца на цвете. Обърна се назад. През отворената врата излизаше гъст дим. Тревожно влезе малкото момиче, завтече се и що да види: падналият въглен запалил пода и дъските се подхванали. Изгоряла една дупка, колкото да си провре юмручето. Ането пребледня уплашено. Грабна една чаша, напълни я и плисна вода върху запаления под. Огънят угасна, ала дупката остана.

— Ами сега? Като се върне дядо, какво ще стане с мене? Мамичко, какво направих? Запалих хубавата дядова къщичка! Какво ще отговарям на дяда и как ще се оправдавам? Ами ако дигне ръка да ме набие? Не! По-добре да избягам от къщи!

И като си наложи сламената шапка с червената панделка, изплашеното момиче излезе на двора. Смъкна от въжето престилката си и я препаса. Бързо прескочи плета. Нагази в дълбоката храна. Удари право към гората. Класовете стигнаха до очите й. Само сламената шапка се виждаше и червената панделка се ветрееше над жълтата нива. Задъхано и зачервено, Ането стигна до гората. Страните му пламтяха. Пристъпи боязливо под дърветата. Посрещнаха го тъмни вечерни сенки. Влажният въздух разхлади челото му. Дълго вървя покрай дънерите, покрити със златист мъх. Прегази едно поточе, което чудно чуруликаше. Над бистрата бърза вода трепкаха сини пеперудки. Къпеха се малки птички. Прекоси една полянка, цялата посипана с дребни бели гъби, като дъждобрани на буболечки. Покачи се на една височинка и погледна наоколо. Нищо не се виждаше. Само зеленото море на гората се шириеше — додето стигат очите. Върхарите на дърветата се леко полюшваха, разклатени от вечерния вятър. Слънцето бързаше да си легне в зелената шума. Птиците летяха над гората с почернели криле и търсеха гнездата си. Далеко някъде към небето се виеше спокоен стълб дим, излязъл от недрата на гората. Ането се упъти към този дим и вървя, докато стана тъмно, ала не стигна огъня. Сбърка пътя. Появиха се две сълзи под малките черни стрехички. Уморено като птиче с прималнели крилца, девойчето тупна на земята и сложи главата си до напуканата кора на едно дърво. Тогава се обади кученцето от престилката.

— Како, сложи под главата си малко сух мъх — да ти е меко — и легни да спиш, а пък аз ще те пазя от мечките през нощта.

Ането не го чу, защото не разбираше езика на кучетата, шити с конец. Въздъхна и се замисли. Най-напред си спомни за дяда Ивана. Той се е прибрал вече в къщи, капнал от труд. Отваря вратата и вика:

— Ане, къде си, Аненце?

Няма кой да му полее, за да си измие ръцете.

Няма кой да му сипе топла чорбица от гърнето. Няма кой да му постеле леглото. Няма кой да му каже лека нощ. Милият дядо Иван! Ами тя как ще прекара нощта в тази страшна гора? Ако се появи мечката и започне да ръмжи — накъде ще бяга? В коя дупка ще се крие? Тревога изпълни мъничкото сърце на самотното девойче.

— Не трябваше да бягам от къщи. Ах, каква глупост сторих! Дядо Иван е много добър човек. Нямаше да дигне ръка и да ме удари. Той щеше да ми прости.

Нещо запращя в мрачината. Ането скочи, впи очи, ала не видя нищо. Още повече се изплаши. Озърна се безпомощно наоколо. Тогава една спасителна мисъл светна в главичката му. Подскочи нагоре, хвана се за един клон и завчас се покатери на дървото. Сгуши се между клоните. Притихна. Месечината се роди от мрака и тръгна към Ането. Нейната светлина донесе спокойствие и сън. Малката гостенка на гората опря главата си между два клона и заспа дълбоко.

А будното кученце, шито върху престилката, си рече:

— Срамота е такъв юнак като мене да се бои от някаква горска мечка. Мечка страх, мен — не страх!

И скочи на земята. До полунощ се разхожда като страж и пази заспалата си кака. Когато падна росата, то си накваси крачетата и зъбите му започнаха да тракат от хлад. Потърси някъде сушинка и се мушна под най-близкия храст. Там в една затоплена дупка спяха три зайчета. Кученцето се навря между тях. Затвори си очите и почна да мърка.

Ането спа до късно в клоните. Разбудиха го гласовете на птичките. Те бяха проглушили гората от песни и се къпеха в мокрия листак. Шумовете от деня порастоха. Девойчето видя, че престилката му е паднала доле, ала не разбра защо е паднала. Слезе внимателно, протегна ръцете си, оправи шапката си, прибра си престилката и тръгна да търси нещо за хапване. Най-напред стигна до едно малко изворче. Хубаво си наплиска лицето със студена вода, дигна престилката и се избърса.

Тъкмо в туй време нещо затрополи зад гърба й. Девойчето се обърна и видя, че наблизо минава път, а по него се търкаля двуколка с впрегнато магаре.

— Хей, чичо — извика Ането на коларина, който подканяше с една дълга тояга магарето да върви, — чакай! Моля ти се чичо, не ме оставяй!

— Какво искаш? — обърна се каруцаринът.

— Позволи ми да се покача на твоята кола!

— Къде искаш да идеш?

— В нашето село Брегаре. Там нали има една малка бяла къщурка, положена върху четири камъка. Тя е нашата къщурка. Като стигнем, ще спреш каручката да сляза. Аз съм внучката на дяда Ивана.

— Аз тъкмо в Брегаре отивам. Ще спра пред бялата къщурка, защо да не спра. Хайде, качвай се! Познавам аз твоя дядо Иван, как да не го познавам?

И като протегна черните си космати ръце, коларинът (той беше циганинът Къдрьо) пое Ането и го спусна в коша, където се беше наместила бялата маймунка от Африка и чупеше със зъби една шикалка.

Щом видя Ането, маймунката скочи, закрещя недоволна, захвана да се криви и да дращи кученцето върху престилката.

— Слушай — изръмжа кученцето, — да стоиш мирно и да не закачаш кака, защото ще ти изям ухото!

— Я пък туй какво е зъбато! — рече маймунката и като се дръпна назад, пак загриза шикалката. Магарето лениво теглеше двуколката. Стигнаха под сянката на една дива круша, от която бяха накапали меки узрели плодове. Магарето спря. Ането чевръсто скочи и събра една пола круши. Пак се покачи горе. Циганинът, без да се обърне, протегна ръка назад, сграбчи пет-шест круши и ги захапа. И като ги изяде, напечен от слънцето, клюмна къдравата си глава и задряма. Ането извади от джоба на престилката кърпичката си, избърса една круша и я подаде на маймунката. След това избърса друга круша — за себе си.

Цял ден магарето тегли каручката през гората. Надвечер циганинът се пробуди и поиска още круши.

— Близо ли е нашето село? — попита Ането.

— Какво село? — прозя се Къдрьо.

— Брегаре.

— Не съм чувал такова име. Ти да не сънуваш! Нали си мой момиче. Тъй ще знаеш отсега нататък: ти си момиче на Къдря, циганина. Как се казваш?

— Анка — проговори тихо момичето и сълзите му рукнаха.

— Няма да плачеш, защото ще те смъкна от моя файтон и ще те оставя в гората да те изядат мечките. И сълзи няма да рониш. Знаеш ли да пееш? Отсега нататък ти ще пееш, маймунката ще играе, а пък аз ще ловя риба. Тъй ще си изкарваме хляба. Ти при мене няма да умреш от глад, защото си мой момиче. Като писано яйце ще те гледам. Само запомни добре — никому няма да обаждаш, че си внучка на дяда Ивана. Ако кажеш, ще те хвърля в най-дълбокия кладенец!

Нощта ги завари на полето. Далеко трепнаха светлините на едно непознато село. Магарето се завтече надолу към селото. Избухна кучешки лай. Къдрьо спря каручката пред една кръчма, разпрегна магарето, влезе в кръчмата и си поръча ракия. Ането се захлупи на очите си и захълца. Маймунката се наведе, започна да милва новата си другарка и за да я утеши — час по час пъхаше в ръката й нахапаната шикалка.

Когато дядо Иван се върна от работа късно вечерта, огънят под камината беше загаснал, а гърнето — студено.

— Ах, Ане, Ане, къде си отишло посред нощ? — рече дядо Иван и почна да пипа по стената. Намери ключа. Запали електрическата крушка. Щом светна, старецът съзря черната дупка на изгорелите дъски и се хвана за главата. Наведе се през отворения прозорец и викна:

— Ане, по-скоро да си дойдеш!

Никой не му отвърна от мрака. Тревога изпълни старата му душа. „Затуй ми игра цял ден лявото око“ — помисли си той, наложи шапката си и пое в тъмнината да търси загубеното момиче. Най-напред похлопа на един опушен прозорец. Подаде се рошавата глава на баба Танаска. Дядо Иван зина да я попита не е ли виждала мъничкото Ане, но тя започна да меле като воденица. Къде била през деня, какво видяла и чула, какво сготвила за дяда Танаса и как той, непрокопсаникът, вдигнал паницата да излее недоврялата чорба на главата й. Чумата да го тръшне! Дядо Иван махна безнадеждно с ръка и тръгна. Кръстоса пустите улици на Брегаре. Спусна се към чешмата, откъдето Ането носеше вода със стоманата. Там не завари никого.

Шумяха само двата големи чучура. Зави към воденицата. Погледна вътре. Ръждивото газениче едва мигаше — сложено върху един чувал. Камъните се въртяха, кречеталото пущаше зърна през улейчето и сякаш думаше:

— Тука беше! Тука беше!

Старецът въздъхна дълбоко и излезе на къра. Провикна се, колкото може:

— Ане, къде си, чедо!

Гласът му се понесе над притихналата равнина. Гората го пое и върна назад. Трепнаха заспалите птици в гнездата и разпериха криле над рожбите си.

Цяла нощ ходи горкият дядо Иван да търси внучката си, където му видят очите. Гласът му пресипна от викане, краката му претръпнаха, сърцето му съхнеше от мъка. Когато пропяха първи петли — над гората изгря месечината. Нощният скитник дигна нагоре очи и попита жълтото небесно око:

— Като стоиш толкова високо и гледаш далеко, не съзря ли някъде моята внучка Ането?

Месечината му зашепна тъй:

— Аз съм майка на сто хиляди звезди и цяла нощ гледам да не падне някоя в реката. Не съм виждала внучката ти. Аз си гледам моите деца, които трепкат на небето.

Но дядо Иван не долови нейния шепот. Над черните класове се понесе една мъничка светулка. Тя трепна като надежда пред очите на дяда Ивана.

— Мъничко, крилатичко — затрепера старешкият глас, — помогни ми да намеря моята внучка Ането! Тя се загуби в нощния мрак.

— Ей сега, дядо, ще я намеря и ще й посветя с фенерчето си, докато се върне при тебе — писна с малкото си гласче светулката и се упъти към гората.

— Благодаря ти, мъничка светлинке! — прошепнаха дядовите Иванови устни, но додето светлинката прехвърли нивите, един бухал размаха крилете си над нея и духна лампичката.

Пропяха втори петли. Обадиха се трети. Тръгнаха жътварите към нивите. Дядо Иван се прибра в пустата къщурка, седна на кревата и клюмна.

На другия ден обходи всичките околни села, пита и разпитва де когото срещне за Ането, ала никой не беше го видял. Сякаш потъна в земята хубавото момиче. Капнал от тъга и умора, дядо Иван влезе вечерта в Радуловата кръчма, сне си шапката и седна. Челото му беше напукано от дълбоки бръчки, а очите — мокри. Поръча си вино.

Радул донесе виното и рече:

— Какво ще правиш сега, дядо Иване, като ти го няма внучето!

— Знам ли аз? Ще тръгна по света да го търся. Само че нямам пукната пара в кесията си. Да беше ми дал малко пари назаем, Радуле!

— Ти пари от мене няма да получиш, ами я ми продай къщурката си. Тя занапред не ще ти трябва. Защо ти е вече тази дървена колиба, когато го няма внучето ти? Хем ще се отървеш от смешната си колиба, дето е кацнала като гарга на четири крака, хем ще получиш добри пари. С тях ще обходиш света, докато намериш Ането.

— Да ти я продам — съгласи се дядо Иван. Той беше готов да му извадят окото, стига да намери внучката си.

— По-напред искам да я разгледам хубаво отвътре — здрава ли е — рече Радул. — Хайде да идем двамата да я разгледаме!

Дигнаха се Радул кръчмаринът и дядо Иван. Тръгнаха към високия бряг, където се белееше къщурката. Най-напред Радул опита вратата заключва ли се добре, сетне отвори прозореца и много се зарадва, като видя, че той е много тесен и човек не може да се провре през него. След туй се наведе, коленичи и навря главата си под кревата. Там намери вехтите обувки на Ането и една пукната шарена стомничка.

— Всичко е добре — каза Радул, — само едно не ми харесва.

— Кое? — неспокойно попита дядо Иван.

— Тая дупка насред пода. Ще намалим, дядо Иване, от цената. Защо ми е на мене пробита къща?

Заспалото пате под къщата в едно гнездо се стресна, скочи и се ослуша.

— Както кажеш, Радуле, както ти решиш, брате, тъй ще бъде — покорно се съгласи дядо Иван. — Само искам едно нещо да те попитам.

— Казвай!

— Защо ти е моята сиромашка колиба? Какво ще я правиш? Ти си имаш къща като царски дворец.

— Трябва ми тя — отвърна Радул. — Всяка нощ в моята кръчма се напиват двама-трима души и не искат да си платят виното. Аз ще ги заключвам тука и ще ги държа заключени, додето им дойде умът в главите и си платят. Аз туй вино не го греба с кофа от реката! Разбра ли сега защо ти купувам къщата?

Като чу думите на кръчмарина, патето поклати многозначително глава:

— Аха, такава ли била работата!

А къщурката въздъхна:

— Майчице, отсега нататък аз ще бъда превърната на затвор за пияни хора! По-добре вчера да бях изгоряла! По-добре да бях се превърнала на прах и да ме разнесат ветровете над реката! Не ща пияни хора! Искам дяда Ивана и чистото Аненце! Аз съм ги пазила толкова години от снежни виелици, от ветрове и дъждове. Такава ли съдба заслужих, Боженце!

Дядо Иван и кръчмаринът излязоха. Те забравиха да затворят вратата. Не завъртяха електрическия ключ и не угасиха крушката. Патето си пододе главата през изгорялата дупка и захвана да се озърта.

— Какво ще правим сега? — попита къщурката. — Още утре Радул ще пристигне с един нож. Ще те заколи, щете свари в тенджерата си и ще те продаде на пияните си гости. Ох, какво ли не правят хората за пари!

— Остави ме да си помисля — отвърна патето и си дръпна назад главата.

Измъкна се изпод къщата, тръгна по двора, два часа време се разхожда и напряга патешкия си ум. Най-сетне взе едно решение и пак си пододе главата през дупката.

— Къщурке — извика то, — реших!

— Какво реши?

— Реших да бягаме.

— Лесно ти е на тебе да бягаш. Нали имаш две лопати, с тях можеш да преплуваш реката, ами аз, клетата, какво ще правя, като съм закована на едно място?

— Не се кахъри, и тебе ще взема.

— Как ще ме вземеш, смешно пате?

— Ей тъй — разсърди се патето и като размърда крилете си, напрегна се цяло, изпъшка и вдигна нагоре къщурката.

То беше страшно пате.

— Стой — изплаши се дървената дядова Иванова стряха, — не ме люшкай, защото ще ми падне коминът!

— Не бой се — отвори човка патето, — върху моите криле ти все едно, че си на пружина. Ей сегичка ще слезем доле на реката. Най-трудно е, додето нагазя водата. Сетне, като почна да греба с лопатите си, работата е лесна.

И патето помъкна къщурката. Електрическата жица се откъсна и лампата угасна, в мрачината останаха да се белеят само четирите камъка, върху които беше кацнало туй малко крайбрежно човешко гнездо.

Изведнъж от клоните на ябълката записка пробуденото врабче.

— Хей, къде отивате? А мене на кого оставяте? Вземете ме, моля ви се! Зимъс, когато задуха виелицата и клоните на ябълката запращят, къде ще намерим с моите дечица по-топъл комин, за да си сгреем помръзналите крачета?

— Тръгвай с нас — обади се отдоле патето, — вземи и врабчетата си, пренеси и малко перушинка! Ние ще почакаме.

Старото врабче пренесе набърже своите пилета върху покрива на къщурката и ги намести в капчука временно. Постла им перушинка под краката. Най-сетне и то само кацна запъхтяно и почна да командва патето:

— Карай сега надясно! Още надясно, защото напреде ни има едно дърво! Хайде сега върви направо по пътеката! Полека слизай, защото коминът се люлее и ще падне! Слизай, слизай!

— Стигнахме ли? — обади се отдоле патето.

— Не сме още, ала наближаваме. Не чуваш ли плясъка на вълните и вечерния разговор на жабите?

— Мамо, къде отиваме? — записукаха мъничките пилета от капчука.

— Отиваме, деца, към оня свят, където просото никне в гнездата и мушиците сами влизат в човките. Хайде сега, затворете си очите и спете! Лека нощ!

Къщурката полека се местеше към реката. По едно време патето затъна в мокрия крайбрежен пясък, пое дъх и навлезе във водата. Започна чевръсто да гребе с лопатките си. Малката дядова Иванова къщурка плувна спокойно към средата на голямата река.

В същото време дядо Иван излезе от Радуловата кръчма. Скри в джоба си книжните пари, които му бе начел Радул, и рече:

— Отиде хубавата къщица! Всичко загубих.

И като вдигна ръка, взе да си бърше сълзите.

Циганинът излезе от кръчмата пиян, след полунощ. Търкулна се в коша, промърмори нещо и захърка. Маймунката намести главата си в полата на Ането и заспа на топло. Ането задряма на разсъмване, когато небето стана румено.

Слънцето беше отишло високо. Къдрьо стана, протегна ръце, отърси сламките от косата си и се заклати към съседния кладенец. Устните му бяха изгорели от ракията. Извади една кофа вода, наклони я и разля половината върху краката си. След туй навря главата си в кофата и засмука жадно като бивол. В селото беше тихо и пусто. По дворовете щъкаха стари баби и невръстни деца. Свинчета, чиито опашки бяха завъртени като кравайчета, ровеха със зурли край плетищата, сякаш диреха имане. Къдрьо разбуди Ането, подаде й синджира на маймунката и рече:

— Дръж този маймун и ме чакай!

И като протегна ръка, черният човек откачи малката торбичка с мрежата, метна я през рамо и слезе на риболов покрай калната селска вада, в която се въдеха жаби, патета и юрдечки, само риба нямаше.

Ането дълго си плиска зачервените очи със студена вода. Огледа се в дъното на кладенеца и си прибра косата. Изпра си напрашената престилка. Кученцето много се зарадва, като разбра, че върху главата му този път няма да мине горещо желязо.

Подир половин час Къдрьо се върна с подута торба. Вътре наместо риба се мъдреше една тежка юрдечка.

— Качвай се! — извика циганинът на Ането и набърже впрегна магарето. Каручката мина покрай плетищата, под сенките на орехите, провали се в една долчина и запълзя нагоре като костенурка. Като излязоха от село, Къдрьо отби каручката от пътя, потули я в един храсталак и бърже накладе огън. От голямата мешинена торба извади железен триножник и тенджера. Напълни с вода тенджерата и я подкладе. Натъкми юрдечката и я натъпка в тенджерата да ври. Седна на тревата, изкара от пояса си една пръстена лулица и запуши.

— Сега ще изпееш на твой баща един хубав песен, а пък Пенка ще поиграе.

— Каква песен? — попита плахо Ането.

— За Стара планина има един песен „Блазе на Стара планина!“ — как да не я знаеш.

И Къдрьо запя песента, ала на Ането се стори, че ръмжи старо куче.

— Тази песен ми е позната — проговори девойчето, когато певецът спря.

— Откъде я знаеш?

— Лани у дома дойдоха мечкари. Доведоха една голяма мечка. И като заудряха дайретата, викнаха, та запяха тази песен. Мечката зарева и се изправи на задните си крака. Ах, че страшно беше!

— Хайде, кажи песента! — подкани я циганинът. Ането запя с треперлив глас:

Блазе на Стара планина и на хайдушката равнина — зиме и лете все пълна! Зиме е пълна с овчари, овчари, още дървари, лете е пълна с хайдути, хайдути — отбор юнаци…

— Хайде, Пенке, играй, Пенке! — дръпна синджира циганинът.

Бялата маймунка скочи и почна да се криви. Ането запляска с ръце. Магарето наостри уши.

Когато юрдечката увря, циганинът извади от голямата торба половин хляб, корав като камък, и дървените захлупци. Отвори захлупците, поръси със сол птицата, разкъса я като звяр и започна лакомо да лапа. От лакомия се изпоти. Яде, яде и хвърли едната кълка на магарето. Магарето я подуши й поклати глава:

— Не ща. Аз съм вегетарианец!

Като се нахрани до насита, Къдрьо отряза една тънка порязаничка и я подаде на Ането:

— Дръж!

След туй й поднесе едното крило и викна:

— Лапай!

Ането пое крилото, започна да яде, но първият залък заседна на гърлото й: тя знаеше, че юрдечката е крадена. Подир пладне каручката с плетения кош отново се търкулна по прашния път надолу към равнината. Ането стана право, хвана се за коша и погледна. Чуден край се разкри пред очите й. Всичко е покрито със златна черга. Нивите са вече превили клас. Посред нивите се вие като чер дъждовник някакъв мъничък влак, отива в далечината. От комина му излиза бял пушек на

кълба. Някъде светна бял ръченик. Първите жетвари режат високата храна със сърпове. Птиче ли чурулика, или мъничко дете плаче в люлката под крушата? Каручката мина покрай тъмнозелени зеленчукови градини, сред които се въртяха огромните колела на долапите. На една полянка, под върбите, бяха насядали цяла дружина момичета. Те вадеха от кошниците червени като великденски яйца домати, нареждаха ги в щайги и пееха.

— Майчице, защо не ми е весело като на тези момичета! — въздъхна Ането.

Каручката затрополи по стар гърбав каменен мост и се наклони по тесните криви улици на един градец със снежнобели къщи и хубави градинки пред къщите. Огнени цветове трепереха в градините. Магарето спря на градския площад пред островърхата кула на часовника. Най-горе на върха звънеше метален ветропоказател. Наоколо се редяха ниски дюкяни: хлебопекарница, месарница, бозаджийница, млекарница и кафене. Къдрьо дълго си въртя очите насам-нататък като котарак. Търсеше нещо. Най-сетне съзря на завоя едно потънало в земята дюкянче с немито от сто години прозорче. Пред дюкянчето висяха хубави гумени цървули. Погледна босите си напукани крака и слезе. Смъкна Ането и маймунката. Изправи високата върлина, подаде сабята на маймунката и забумка дайрето.

— Хайде, Пенке, покажи на господарите как се бият абисинците!

Щом чуха дайрето и гласа на циганина, от дюкяните наизскачаха господарите и слугите. Заобиколиха веселата маймунка.

— Пей! — обърна се Къдрьо към Ането и подаде дайрето. — А като свършиш песента, покани господарите да пуснат нещичко в дайрето за бедните скитници, които ходят немили-недраги по света!

И се загуби.

Ането запя с кръшното си гласче песента на мечкарите. Тя пееше тъй хубаво, че нейните слушатели се прехласнаха. Бялата маймунка подскачаше като балеринка. Ненадейно тя се метна към близкия телеграфен стълб, изкачи се най-горе, зави опашката си около една бяла чашка и увисна надоле с главата. Пристигнаха орляк деца с викове. Гъмжилото порасна. Площадът почерня от народ. В туй време циганинът неусетно се намърда в схлупеното дюкянче и задигна чифт гумени цървули и вехтата колосана яка на — стопанина, който стоеше в първата редица на зрителите и пляскаше с ръце. Подир

представлението Ането събра цяла шепа левове. Избухна общ смях. Тогава циганинът, засрамен, прибра парите в една кърпа и ги мушна в пазвата си. Поклони се на зрителите, прибра в коша Ането, маймунката, сабята, дайрето и върлината, качи се и той и сръга магарето да върви. Излязоха отново на кра. Изведнъж напреде им се възправиха две големи грамади: едната от печени тухли, а другата от червени керемиди. Зад тях се издигаше до самото небе тънък комин. Ането ахна, като го видя. Кълрьо се почеса по врата и си рече:

— Ако печелим всеки ден като днес, догодина ще си купя един фабрик, с по-висок комин от този. Аз съм виждал комини, които са толкова високи, че пробиват небето и минават отгоре. Когато димят, пушекът им не се вижда. Ако щеш вярвай!

— Ами кога ще ме заведеш в село при дяда? — попита боязливо Ането.

— Какъв дядо? Ти забрави ли, че си мой момиче?

И като се обърна назад, той погледна Ането със страшен поглед и скръцна продължително със зъби.

— Ако кажеш някому, че не си мой момиче, ще те сваря в тенджерата и ще те изям, както изядох юрдечката!

Кръвта замръзна в жилите на девойчето. То побледня, сви се в коша и затрепера като сух лист.

Но ето че откъм градчето се чу силен тропот. Двама души с къси гащи, полуголи, със стиснати юмруци, тичаха по пътя — право към каручката.

Кълрьо се ококори и викна:

— Идат!

И като скочи, побягна като заек към съседната нива, мушна се в царевицата и изчезна.

Двамата гонители след един миг настигнаха каручката, ала наместо да я претърсят, се отбиха настрани, махнаха към Ането с уморени ръце, поздравиха маймунката и завиха надолу в прахоляка. Те бяха двамина бегачи и се надбягваха за една ваза, направена от вехто желязо, позлатена с бронз. Оня, който за най-късо време измине пътя от Дунава до Бяло море — щял да получи вазата и на шията му като конски хамут щели да окачат един венец от изкуствени цветя и панделки.

Когато бегачите се загубиха, Къдрьо излезе с изподрани от къпините крака:

— Аз пък помислих, че мене гонят за цървулите и колосаната яка.

И като бодна магарето, той засвирука безгрижно. По едно време остенът падна от ръката му. Главата му клюмна, сънят го надви. Една магарешка муха забръмча над главата му и се навря в носа му. През сън той потърси нещо да се покрие, напипа пранатa престилка на Ането и я метна върху главата си. Тогава шитото с конец кученце стъпи на черната шия и захапа ухото му.

— Аз — изръмжа стръвно то — ще те науча тебе! Защо скърцаш със зъби и плашиш моята кака? Ще ти изям ушите и главата, и краката, и ръцете!

Много беше ядосано кученцето. От очите му изскачаха искри.

Надвечер каручката се спусна към малкия град Кози крак, където щеше да стане големият панаир. Пътят се точеше през гора от лозя, сини като море. До едно бистро крайпътно кладенче, от което чучуркаше тънка струя вода, се беше наместил някакъв небръснат човек с каскет и с котешки очи. Той държеше на коленете си дървена кутия, покрита със злато. Под стъклото лъщяха десетина часовника.

— Насам, насам! — се провикна оня с котешките очи, като съзря каручката. — Тук са късметите, хей, тука са часовниците!

Заспалият циганин се стресна и ококори очи. Спря каручката. Прозя се, протегна се и слезе.

— Какви късмети? Я да ги видим! — рече той и клекна пред кутията.

Часовникарят измъкна от джоба си три напръстника и едно царевично зърно. Раздвижи сръчно напръстниците по стъклото. Ането скочи първо и го загледа. По едно време царевичното зърно се загуби.

— Къде е зърното? — попита часовникарят.

— Под десния напръстник! — нетърпеливо се обади Ането.

— Вярно е. Ето го — вдигна напръстника хитрецът с котешките очи. — Сега ще ви кажа каква е играта. Ти, мой човек, ще сложиш пет лева. Аз пък ще потуля зърното под единия напръстник. Ако познаеш къде е — печелиш един часовник, какъвто си избереш. Няма да ме жалиш. Аз имам фабрика за часовници. Ако не познаеш — губиш

някакви си пет лева. Какво са пет лева за такъв милионер като тебе? Вади парите, мой човек!

Циганинът Къдрьо се замисли. „Яка си имам бяла, колосана, нови цървули имам. Няма да бъде зле и един часовник да ми се намира в джоба. Ще се разхождам като кмет из панаира.“

И той извади от пазвата си кърпата с вързаните левове, които спечелиха Ането и маймунката. Наброи пет лева.

— Хайде! Скрий зърното! — викна Къдрьо и сърцето му се замята в косматите гърди.

Часовникарят раздвижи напръстниците. Пръстите му заиграха като вихър и зърното изчезна.

— Къде е зърното? — дигна към Къдрьо котешките си очи хитрецът.

Къдрьо безпомощно се обърна към Ането, но и тя не беше го видяла къде се дяна. Като помисли малко, циганинът си затвори очите и наслуки посочи единия напръстник. Часовникарят го вдигна.

— Губиш, мой човек! Ето го зърното — под другия напръстник.

И прибра левовете, като ги потърка по брадата си.

— Опитай се пак, мой човек — по очите ти познавам, че си късметлия. Ще пипнеш часовника. Па и да ти кажа ли, няма да ми бъде мъчно, защото много ще ти прилича сребърен часовник. Ако искаш, имам и златен.

Къдрьо повтори, потрети, докато загуби всичките пари.

— Нямаш ли други пари? — попита часовникарят.

— Нямам.

— Тогава заложи нещо.

Къдрьо разтвори торбата и измъкна мрежата. На два пъти проигра и нея. Жал му беше за тая мрежа, с която ловеше селски юрдечки, патки и кокошки, но как да се откъсне от часовниците? Предложи захлупците. Часовникарят не рачи да ги вземе. Предложи кожения си колан, но фабрикантът на часовници отклони и него.

— Ще ти паднат гащите, мой човек! — извика той.

— Вярно е — досети се Къдрьо и реши да заложи магарето.

— Виж, магарето може. За магарето съм готов да играя на два часовника. Само че по-напред го разпрегни и му сложи нещо по-меко на гърба. Като го яхна — да не ме отрепва.

Кърдьо разпрегна магарето и нали нямаше какво да метне отгоре му — съблече си старото палто. Остана по жилетка.

Отново хитрецът раздвижи напръстниците и скри зърното. Когато с разтреперана ръка Кърдьо посочи левия напръстник, за проклетия зърното се беше потулило под десния. Студена пот изби по челото на циганина. Хитрецът си прибра часовниците и печалбите, разгледа магарето и като рече:

— Нищо, че няма опашка, добро е магаренцето! — яхна го и удари по една пътека надолу през лозята.

Дълго време стоя злополучният циганин и гледа към сините лозя, където изчезна магарето. Сетне изведнъж замахна с юмрук към Ането и викна със страшен глас:

— Слизай!

Ането скочи от коша и писна:

— Олеле, деденце, този човек ще ме погуби!

Подир нея скочи и маймунката.

— Дръж здраво маймунката и я води подир каручката! — заповяда Кърдьо и се впрегна наместо магарето. От устата му рукнаха проклятия.

Ането и маймунката вървяха с наведени глави.

Когато стигнаха късно в Кози крак, завариха хиляди хора, коли, добитък, стока. В нощта светеха големи огньове. Някъде свиреха гайди и думкаше тъпан. Край един полузагаснал огън спяха двама души, наметнати с тежки балкански кожуси. Кърдьо спря своята каручка наред с техните големи, претоварени коли и се намести до огъня между двамата заспали хора. Полекичка притегли кожуха на единия, отви го и се загъна хубаво. И нали беше много изморен от тегленето — заспа дълбоко.

Ането и маймунката се прибраха в коша и там притихнаха. По едно време гладното момиче бръкна в голямата кожена торба. Най-напред напипа мъничка липова гъдулка на маймунката. Докосна жичките й. Те се обадиха тихо, като пчели, които отлитат. Ането рови, рови в торбата, най-сетне напипа една коричка сух хляб, даде половината на маймунката и двете гладни душици започнаха тихо да хрупкат.

Огньовете бавно изгаснаха и гайдите млъкнаха.

Едно параходче с висок червен комин и светла като голяма звезда лампа над кормилото плуваше в тихата нощ. Месечината наведе русата си глава над водата, потопи си огненото чело и плувна нагоре. Водите кротко плакнеха бреговете. Залюлени от сладкия шум, птичките сладко спяха в клоните на крайбрежните върби. Параходчето пъшкаше и отиваше нагоре към големите градове. На палубата, наведено над водата, стоеше едно момиче, облечено в бяла дреха като самодива. То си мокреше ръката в топлата вода. На големия му пръст чудно блещукаше един пръстен с драгоценен камък. Зад гърба му, потънал в един мек стол, гледаше към звездите бащата на момичето. Той беше облечен също в бели дрехи, а косата му — сребърна.

Момичето нехайно махаше с ръка. Неусетно пръстенът се изхлузи от мокрия му пръст и падна във водата.

Девойката прехапа устни, обърна се и рече на баща си с тревога:

— Татко, ще ти кажа нещо, ала обещай ми, че няма да ми се разсърдиш.

— Кажи, обещавам ти — продума бащата и хвана с шепа прозявката си.

— Пръстенът ми падна във водата, татенце.

Бащата скочи.

— Какво говориш? Знаеш ли колко струва камъкът на пръстена?

— Не знам, татко.

— С него можехме да купим едно речно параходче, като туй, на което плуваме сега.

— Но ти ми обеща да не ми се сърдиш! — И като се обърна назад, момичето запуши с мократа си ръка устата на баща си.

Бащата прегърна своето любимо чедо и рече тихо:

— На тебе човек може ли да се разсърди?

— Гледайте! Гледайте! — извика капитанът на параходчето. — Една къщурка плува покрай нас!

От каютите на параходчето наизскачаха всичките пътници и се натрупаха на палубата. Техните смаяни очи проследиха дядовата Иванова къщурка, която бавно мина покрай параходчето, поклати си комина и кривна надоле.

— Чудно нещо — проговори капитанът, — двадесет и пет години плувам по тая река, за първи път ми се случва да срещна такова параходче!

Първата нощ патето работи неуморно с двете си лопати. Врабчето стоеше на комина като капитан и командваше накъде да върви къщурката. Неговите три голокрили пиленца спяха дълбоко в капчука. Пречудният кораб с патешки мотор мина покрай потъмнели, заспали села и се плъзна безшумно край един град, целият потънал в електрически дим. Новият ден завари къщурката пред една нива с царевица, висока два човешки боя. Тъмнозелените листа на царевиците шумоляха.

— Тук ще денуваме — изчурулика врабчето. — Изнеси къщурката на брега!

Патето замаха лопатките си към брега и като усети под краката си земя, стъпи здраво и понесе къщурката. Намести я в царевицата. Измъкна се навън.

— Уморено ли си? — попита врабчето.

— Не съм! — отвърна юначното пате. — Хубаво си раздвижих лопатите тази нощ! Огладнях. Моля ти се, хвръкни над близката гора и виж дали няма нещо за ядене! Бързай, че умирам от глад!

— Какво нещо — малко или голямо? — попита врабчето.

— Голямо, голямо! — отвърна патето. — Не виждаш ли колко съм гладно? — И отвори човката си.

— Колко да бъде голямо?

— Колкото една мечка.

Врабчето надзърна в капчука, където сгушени спяха пиленцата му, изчипка и хвръкна над царевиците. Накрай нивата видя един бивол — стърже росната трева. Кацна на главата му, навря си човката в голямото космато ухо и викна:

— Хей, биволе, тръгвай с мене към брега!

— По каква работа? — попита биволът.

— За да те клъвне нашето гладно пате.

— Може — съгласи се глупавият бивол и си заклати рогата към брега.

Но когато стигна, патето отсече:

— Аз биволи не ям — много дебела кожа имат.

И влезе в къщурката. Подхвръкна нагоре, стъпи на полицата и откачи е човка дядовата Иванова въдица, която висеше на стената. Захапа края на конеца и повлече въдицата към брега. Клекна между царевиците и хвърли въдицата в реката. Стоя цял час. Нито една рибка

не поклати въдицата. — Ох, че съм глупаво пате! — досети се крилатият риболовец. — Че как ще се хванат рибки, когато забравих да бодна червей на въдицата.

И като повика врабчето, патето му поръча да донесе едно червейче. Врабчето хвръкна насам-натам и донесе едно червейче. Щом бодна червейчето на въдицата и я пусна във водата, едно сомче — две педи дълго — захапа въдицата. Патето го изтегли на брега и го изяде. Останаха на земята само костите и един пръстен с голям светъл драгоценен камък, който беше в корема на сомчето. Патето легна на топлия пясък и тъй си почива до вечерта. Когато притъмня и нивата зашумя, драгоценният камък на пръстена светна като звездичка. Патето повика врабчето.

— Вземи този пръстен и го скътай. Прибери го в капчука при малките си пиленца — да им свети вечерно време. Той прилича на електрическа лампичка.

Врабчето захапа послушно пръстена с човка и го прибра.

В туй време покрай царевичната нива мина един човек на магаре. Той съзря къщурката и се отби към нея. Почука. Никой не му се обади. Бутна вратата и влезе вътре.

— Ех, че хубава къщурка! — рече си гостенинът и сложи на масата една кутия, пълна е часовници. Завъртя електрическия ключ, но крушката не светна, защото жицата беше прекъсната.

— Нищо, може и без лампа — рече си гостенинът и вдигна завеската на прозореца. — Когато изгрее месечината, ще стане светло в тоя гостоприемен дом. Тука ще спя. Какви добри хора има по света. Навсякъде издигнали къщи, наредили меки легла. Стига да пожелаеш — отбий се и лягай. Тук ще нощувам, но по-напред да поканя вътре моя сърдечен приятел, за да не го откраднe някой, докато спя.

Излезе навън и подир малко намъкна в стаята и магарето си. Без да се съблече, нощният гостенин се изтегна върху чистото легло на дяда Ивана и захърка. Но сладкият му сън беше нарушен от едно страшно клатене. Къщурката изпращя, залюля се и тръгна към брега. Гостенинът скочи обезумял от страх и извика:

— Земетръс!

Бързо грабна кутията с часовниците и изхвръкна навън.

Подире му затрополи магарето.

— Слава Богу! Лесно се отървах от тези нечисти гости! — проговори на себе си къщурката. — Всъщност сега аз не съм вече къщурка, а параходче.

Патето отнесе внимателно параходчето в реката, вдигна котва и започна второто си нощно пътуване. Тревожен мълвеж се носеше в листака на крайбрежните върби. Към полунощ месечината се потули зад един тъмен дъждовен облак. Появиха се светкавици. Гръмотевица раздруса мрака. Малките голокрили пилета в капчука се пробудиха и жално запискаха. Врабчето се обади:

— Страх ме е!

— От кого те е страх? — попита патето.

— От гърма и от дъжда!

— Влез тогава през комина вътре!

— Ами дечицата ми?

— Внеси ги и тричките!

— Ами пръстена?

— Внеси и него.

— Къде да, наместя пиленцата си, в тенджерата ли?

— Да не си полудяло? Ами ако някой накладе огъня и ги залее с вода, нали ще погинат. Сложи ги в солницата!

Врабчето послуша съвета на патето, внесе едно след друго пиленцата си и ги нареди в празната кратунка, която висеше като ухо над камината. В нея дядо Иван си държеше солта. Пиленцата останаха много доволни от новото си гнездо. Отвориха си човките, прозяха се, казаха „лека нощ“ на майка си, помолиха я да угаси светлия камък на пръстена и сладко заспаха.

Едри дъждовни капки затупаха по стъклата на прозореца. Къщурката се люлееше като пияна. Вятърът я блъскаше немилостиво с юмруци. Патето гребеше юнашки.

На сутринта изнесе къщурката в една росна ливада.

Какъв голям панаир става в Кози крак! От всичките краища на равнината бяха надошли коли, накамарени със земен плод. Цяла нощ в мрачината се люшкаха окачените под чергилата фенери на грънчарите и калпакчиите от Троянския балкан. На тумби влязоха в Кози крак девойки с кобилици на раменете. Всяка носеше по две кошници ранно грозде. Всяка беше боднала по една ружа над ухото си. Когато доле по лъките екнаха жътварските песни и гълъби загукаха над кръстците —

по белите хълмове над голямата река зърната на гроздето бърже пожълтяха. Децата надуха шарените свирки, донесени от старопланинското село Шипка. Всичко имаше на панаира: медни звънци от Панагюрище, калпаци от Троян; захлупци от Борован, дървени легла от Осиково, сушени сливи от тревненските колиби, качета и шарени столове от Тетевен, грънци от Ябланица, люлки, фотографии, един голям цирк с високо знаме.

В почуда вървеше Ането подир Къдря и водеше маймунката. Циганинът носеше на едно рамо дългата върлина. Бялата маймунка стискаше в юмручето си един лешник и като вървеше, накуцваше, защото лешникът й пречеше да ходи. Един песнопоец пееше жална народна песен. Десетина жени го слушаха и си бършеха очите.

Някъде всред навалицата се мерна вчерашният часовникар с котешките очи. Той яхаше магарето на Къдря и стискаше кутията с часовниците под мишница. Беше се пременил с гумените цървули и колосаната яка. Ането го съзря първо и тихо рече:

— Ах!

Ала не посмя да обади на Къдря.

Циганинът спря в най-голямата навалица, изправи върлината, заповяда на бялата маймунка да се качи горе, подаде й липовата гъдулка и започна представлението. Накрая, когато сне калпака си и тръгна да събира левове, една здрава ръка го хвана отзад за яката.

— Този е! Полиция! Този скитник вчера ми обра дюкяна. Хванах най-сетне хитрия крадец! Ще отговаряш пред закона къде са гумените цървули, къде ми е колосаната яка! Полиция!

Пристигна стражар.

— С файтон ли да те закарам в участъка или с автомобил? — усмихна се стражарят и подкара злополучния циганин.

Къдрьо потегли с наведена глава. Ането остана при маймунката. Прибра ситото, върлината, дървената сабя, гъдулката и потърси с очи каручката. Както вървеше и си въртеше очите и гледаше накъде да бяга, циганинът съзря своето магаре отзад. Позна го изведнъж, защото от всичките магарета само то нямаше опашка. Върху магарето мяташе крака един пременен човек с гумени цървули.

— Стой! — ревна Къдрьо й хукна подир магарето си. — Господин разбойник, моля ти се, върни магарето ми, защото аз не съм магаре, чеда тегля каручка!

— Не те познавам! — извика часовникарят.

Ала в туй време ограбеният търговец на гумени цървули впи очи към краката на часовникаря, сетне ги вдигна към колосаната яка и викна:

— Стражарино, пусни циганина! Намерих си цървулите и яката! Този е крадецът. Вчера, докато аз гледах игрите на маймунката, той се намъкнал в дюкяна ми. Провери какво има вътре в цървулите. Там аз съм лепнал по едно листче, на което е написано моето име!

— Смъквай десния цървул — изръмжа стражаринът и като сравни името, написано върху намереното листче, с личната карта на ограбения — предаде му цървулите и гумената яка.

— А на мене този господин разбойник откраднa магарето. Ох, Марко, Марко, защо направи тъй, защо напусна господаря си и го прегна в каручката? — замилва Къдрьо магарето.

— Негово ли е? — изкрещя стражаринът.

— Негово е — забъркан отговори часовникарят, — но аз си го спечелих.

— Как си го спечелил бе, брате, пари ли ми даде за него, кажи как си го спечелил!

— Да си вземаш магарето и да се махваш от очите ми! — извика стражаринът на Къдря. — А пък този приятел горски аз ще го заведа в участъка да го почерпим едно кафе. Той и други път е идвал при нас.

— Щом като е за кафе, да дойда и аз! — покани се циганинът.

— Хайде, очиствай панаира!

Къдрьо поведе магарето си към каручката и, като изкара скришно едно представление зад цирка, събра пари за един хляб и напусна с мъка хубавия панаир, където хората бяха докарали хиляди неща за крадене.

Като излезе от панаира, каручката се търкулна по прашния път, под сенките на старите върби, все покрай реката. Запяха намазаните с катран колелета. Циганинът и неговите две спътнички в коша вървяха три часа време. Ането и маймунката изправени гледаха високите царевици, белокорите тикви-медарки, почернелите от труд и жега градинари, които крачеха със запретнати крачоли по лехите, птиците, които размахваха уморени криле над царевичните жълти коси и чезнеха над водната шир. Стигнаха един бостан. Цяла нива натъркаляни дини с тъмнозелени кори, жълти като лимон пъпеши,

узрели краставици! Над тях свеждаха тъмночервени узрели кичури високи стройни метли. Циганинът рече:

— Стой!

Песента на колелетата млъкна. В съседната царевична нива се бяха потулили две момчета. Тъкмо бяха срязали една крадена диня и нагъваха резените. Като видяха каручката, те хвърлиха резените и извикаха:

— Стопанинът!

Като зайци се втурнаха през царевиците, прошумоляха и изчезнаха.

Къдрьо влезе като стопанин в чуждия бостан. Опита пъпешите дали са омекнали; почука с два пръста дините, да види как кънтят и узрели ли са; откъсна най-хубавите и ги пренесе в коша. Маймунката посрещна с радостен крясък дъхавите пъпеши, Къдрьо, за да потули кражбата, налющи царевична шума и покри чуждия плод. Потегли — нито лук ял, нито лук мирисал. Дълбоката царевица чудно шумеше.

Наближиха едно село. Циганинът не бутна магарето да върви към селото, ами го отби от широкия път и го насочи надолу към върбалака, където се виждаше зеленясалият покрив на една воденица. Дядовата Пъдева воденица. Циганинът завари воденицата пуста. Дядо Пъдьо беше мръднал някъде. Разпрегна магарето, стовари дините и пъпешите, отнесе ги в стаичката на воденичарина и ги нареди до стената.

Ането и маймунката събраха дребни омекнали круши, нападали от кривото дърво пред воденицата, седнаха на пейката и почнаха да ядат.

Да видим сега къде беше отишъл дядо Пъдьо.

Дядо Пъдьо, старият воденичар, надвечер слезе по пътеката към зеления вир на воденицата. Наведе се и напълни с вода гърнето, в което щеше да спуща рибките, за да ги отнесе живи във воденицата и да се вият на кравайчета, когато ги пържи в тигана. Сложи гърнето на тревата, седна, натъкми си въдицата, набоде едно червейче, за което мренките щяха да си дават душиците и почна риболова.

Зад воденицата се чуваха звънци на стадо. Слънцето трепереше в листака на върбите, захождаше. Водни кончета препускаха по гладкия гръб на тихия вир, а мренките излитаха нагоре като птички. Крилете им в миг изгаряха на слънцето и те падаха немощни пак във водата.

— Всички ще ми дойдете в гърнето — продума дядо Пъдьо, — само пазете ред, не се натискайте! За всички има място в моя тиган!

И като стисна пръчката на въдицата между коленете си, той почна да си засуква нагоре ръкавите — да не ги мокри, защото довечера, като заключи воденицата и се прибере в къщи — ще играе тупалката по старата му гърбина. Баба Пъдебица на тръгване му поръча да се върне чистичко облечен. Ако се накваси, да не се връща в къщи, ами да върви направо на воденицата.

— Хайде първата! — провикна се старият воденичар и дръпна въдицата нагоре. На конеца увисна пъргава мряна с червени перки и очи като мънистени зрънца от герданчето на луковитско девойче. Дядо Пъдьо я откачи от въдицата, потърка я по брадата си, за да бъде спорен риболовът и се обърна назад — да я пусне в гърнето. Тогава мрянката го погледна със своите черни подводни очи и проговори:

— Моля ти се, дядо Пъдьо, пусни ме пак в тихия вир!

— Я! — зяпна учудено дядо Пъдьо. — Ти си можела да приказваш. Откъде знаеш български език?

— Ние, рибките, си имаме рибно училище. Моите другарки тъкмо влязоха в час, пък аз не си бях написала домашното упражнение и за да не ме тупа старият Сом с опашката си, побягнах навън.

— Какво прави старият Сом в училището?

— Той ни е учител. У нас, който има най-дългите мустаци, него назначават за учител. Ох, Боже, по-добре да беше ме натупал господин Сом, отколкото да лапам червейчето ти! Пусни ме бе, дядо Пъдьо!

— Защо да те пусна?

— Защото аз съм малка рибка. Искам да си походя на свобода. Виж каква съм хубавица! По целия Вит няма по-хубава мренка от мене. В неделя ще имаме голям рибен сбор под големия мост в село Ъглен. Там ще играя ръченица пред кефалите, шараните, сомовете и раците. Ако ме хареса някой лапнишаран — ще му стана невеста. Ще направим голяма сватба. За кум ще поканим един делфин от Черно море. И тебе ще калесаме с бъклица. А подир сватбата ще помоля моя мъж да ме заведе в океана да видя кит. Ако искаш и ти ела с нас!

— В морето ли? Благодаря, не ща!

— Защо? — попита учудено мренката.

— Защото водата е мокра.

— Ех, че си глупав!

— Не съм глупав аз, щом мога да хващам най-сладките мренки. Не е глупав дядо ти Пъдьо!

И пусна мрянката в гърнето. Рибката започна да се мята нагоре.

— Слушай, хей — извика тя отвътре, — ако не ме пуснеш, ще кажа на нашия съсед рака да изпълзи на брега и да ти отреже мустака! Хубаво да знаеш!

— Стой кротко — обърна се дядо Пъдьо — или ще те дам на котака, когато отидем в къщи!

— Ох, деденце, не ме давай на котака! Дай ме на реката! Обещавам ти да си напиша домашното упражнение. Олеле, майчице, че тясно гърне!

— Нищо, нищо, дядовото мренче. Пък аз ти обещавам да не ти вземам наем за гърнето.

Рибката дълго се мята и отмаля. Притихна. Дядо Пъдьо хвърли въдицата отново и почна да мисли как ще я занесе жива, как ще нагрее тигана, как ще я отъркаля в брашънце и когато мренката се зачерви и свие като кравайче, ще я изнесе вън, под крушата, да изстине…

Тъкмо в туй време две момчета (те бяха същите ония, които Къдрьо пропъди от бостана) донесоха един капан, а в капана се мъдреше стар плъх с опашка, цял лакът дълга. Като съзряха въдичарина, двете момчета си пошепнаха нещо, скроиха набърже една поразия и тихо пристъпиха зад гърба на стареца. Стигнаха до гърнето. Едното бръкна вътре и измъкна мренката, а другото пусна плъха на нейното място. След като свършиха тая работа, немирниците побягнаха нагоре към воденицата, спряха на моста и почнаха да се карат кой да вземе мренката. Дълго се караха и най-сетне решиха да я пуснат отново в реката, за да не си развалят приятелството.

Да видим сега какво стана с плъха. Като влезе в гърнето, той налапа вода и почна да вика:

— Помощ! Спасете ме, че загивам!

— Нищо няма да ти стане — обърна се дядо Пъдьо, който помисли, че мренката вика и бръкна в гърнето да си я попипа. Но щом си потопи ръката, напипа нещо космато. Измъкна го нагоре и потръпна от страх: рибката се превърнала в плъх.

— Магьоснице — извика старецът, ти си се превърнала на плъх, но аз зная, че си рибка, и ще те опържа в тигана.

— Опържи ме! — обади се от вира същинската мрянка, която си плуваше свободно в дълбочините.

— И ще те изям!

— Изяж ме! — повтори рибката.

В туй време от водата се показа един рак и запълзя по гърба на дяда Пъдя — да му отреже мустака. Дядо Пъдьо грабна плъха и се завтече към воденицата.

— Брей, че тежки години настанаха за нашето племе! — разсъждаваше плъхът в гърнето. — По-напред ни ядяха само котаците, а сега почнаха и хората. Няма спасение!

— Я гледай, я гледай, че аз съм имал гост! — провикна се дядо Пъдьо. — Добре ми дошъл, Къдрьо, приятелю! Тъкмо навреме си пристигнал. Хванах нещичко — ще си го изядем двамата.

— Какво хвана? — надникна Къдрьо в гърнето.

— Една рибка-магьосница. Ей сега ще я изпържа в тигана. Дано само са живи заровените въглени. Гладен ли си?

— Не питай! — Воденичарят влезе вътре и като съзря наредените дини и пъпеши, подскочи.

— Какво е туй нещо, какво е туй чудо? Ти ли го донесе? Откъде?

— От панаира — излъга Къдрьо, — тази година много поскъпнали, хей, много! Всичките си пари дадох. Че на туй отгоре ми взеха още колосаната яка и гумените цървули. Много скъп панаир.

— Зная те аз откъде си ги купил! — заканително поклати пръст дядо Пъдьо. — Добре, че не са белязани.

И като се наведе, той разрови огнището, набърже стъкна огъня, сложи трикракия триножник, настани отгоре му тигана и сгорещеното масло запращя. Хвана плъха за опашката, отъркаля го в една паница с брашно и го пусна в тигана. Обърна се назад и се провикна към циганина, който стоеше на прага като куче и се облизваше:

— Къдрьо, приятелю, къде се дяна? По-скоро ела тука! На ти пет лева! Вземи онуй шише от полицата и тичай да купиш малко винце да се почерпим! На тази черна рибка — черно винце отива. Не ходи за вино в селото, ами дръж пътеката покрай реката! Като вървиш надоле — ще стигнеш Райчовото ханче. Райчо е купил едно винце като балсам. Да ти напълни туй шише до шийката за пет лева!

Къдрьо пое петолевката и смъкна от полицата напрашената бутилка. Излезе навън и я подаде на Ането.

— Тичай по тази пътека надоле да купиш вино от ханчето! По-скоро да се върнеш! Ако се забавиш, ще те опържим с воденичарина в тигана и ще те изядем. Тичай!

Ането прехапа езика си от страх.

— Олеле, деденце, къде си, дядо Иване, да ме спасиш от този страшен циганин? — прошепна Ането и затепа босичка по бялата пътека. Маймунката рипна подире й. Изтърва петолевката и бутилката. Бутилката не се счупи, но металното колелце се търкулна и право в реката.

Ането побеля, прехапа устни и реши да се хвърли в реката. Тогава бялата маймунка, нейна вярна другарка, я захапа за роклята. Безпомощно се озърна сиротното момиче и потърси с очи помощ. През клоните на дърветата видя една ливада, а навътре в ливадата се белее малка къщурка. Ането се завтече право към нея. Като я наближи и погледна, то плесна с ръце изненадано и извика:

— Ах, майчице, че това е нашата къща! Хубавата дядова Иванова къщурка!

Очите й се напълниха със сълзи. Сърцето й пламна. Завтече се, изправи се на прозореца и погледна вътре. Потърси с очи изгорялата дупка.

— Тази е! Тази е! — повтори Ането. — Дядо, тук ли си, деденце?

Влезе вътре. В къщурката нямаше жива душа. Патето беше отишло на риболов, а врабчето му търсеше червейчета. Ането усети дъх на магаре.

— Ох, каква лоша миризма! — поклати глава малката домакинка и блъсна прозореца.

Поправи леглото. Премете стаичката. Изтупа юрганите. Донесе от реката вода с менчето и изми пода. През отворения прозорец влезе врабчето и затрепера с криле над солницата. Ането стъпи на стола и като видя къде са се настанили голокрилите пиленца, усмихна им се и донесе памук от вехтата антерия на дяда Ивана. Постла им мекичко. Й от невиделица, както бъркаше в солницата, набута пръстена, извади го и си го сложи на пръстчето. Цяла вечер не можа да снеме очи от светлия камък. Три пъти излиза навън да се похвали някому, ала покрай къщурката не се мярна жива душа. Само рибките подскачаха в тихата, зачервена от залеза вода. Маймунката се разхождаше като

господарка по покрива на къщурката. От покрива тя виждаше селото, високото черковно кубе и училището.

В туй време дядо Пъдьо и циганинът изядоха плъха и тръгнаха да дирят Ането. Двамата приятели минаха по пътеката, слязоха до Райчовото ханче, питаха нещо и кривнаха към селото.

Падна вечер. Зашумя дълбоката трева. Засвириха щурците. Зададе се откъм реката патето. То беше хванало с въдицата си две сомчета и сега на пясъка стояха само костите им и мустаците им. Патето се клатеше с препълнена гуша. Като пристъпи през прага, то видя Ането до огнището, отвори учудено човката и рече три пъти:

— Га! Га! Га!

Кученцето от престилката на Ането, с измачкана и мръсна глава, отвърна:

— Добър вечер, пате-клате! Прибрахме се у дома с Ането. Много ми е добре. Походихме си по света и славно прекарахме. Аз ухапах циганина за ухото. Три дни не ми е прана главата и се чувствувам чудесно. Ти как си?

— Горе-доле — отвърна юначното пате. — Аз пък се превърнах на мотор. Врабчето го направихме капитан на параходчето. Щом изгрее месечината, ще потеглим; гледай само да не заспиш!

Кученцето нищо не разбра.

Когато се стъмни, Ането смени белите покривки на леглата, заключи вратата и се мушна под юргана.

— Лека нощ, деденце! — прошепна то.

От съседното легло не се обади никой. Там се беше наместила маймунката.

Стана тъмно и тихо. Месечината грейна. Патето лежеше под къщурката и чакаше.

— Заспаха ли? — попита юначното пате-клате и си подаде главата през дупката.

— Заспаха — отвърна от кратунката врабчето. Тогава силното пате повдигна лекичко къщурката, залюшна се, залюля тихичко кратунката с пиленцата и слезе към реката. Врабчето си зае капитанското място на комина. По голямата река плуваха червени и зелени светлини. Речни параходчета сновяха нагоре и надолу покрай градовете. Къщурката се промъкваше безшумно между тях. Цяла нощ

Ането, голокрилите пиленца и маймунката чуваха през сън само плясъка от патешките лопати.

На сутринта патето измъкна своето параходче на едно градско пристанище и го намести наред с митницата. След това тръгна важно по пясъка, разтърси криле и се загледа към отвъдния бряг.

Няма да разказвам колко учудено остана Ането, като видя, че къщичката вече не стои между Райчовото ханче и дядовата Пъдева воденица, а се намира в пристанището на един голям град. Дълго си търка очите да разбере не сънува ли. И като разбра, че не сънува — скоро разтреби, погледна си пръстена и тръгна към града да се поразходи. Бялата маймунка потегли след своята малка господарка. Най-напред Ането се отби при един златарин да продаде пръстена.

— Ще продам — си рече тя — този пръстен, който ми е подарък от врабчето, за да купя хляб за себе си, а за маймунката — орехи.

Златаринът разгледа хубаво пръстена с камъка и викна:

— Запретни си, момиченце, престилката! Ането си вдигна покорно изцапаната престилка. Тогава богатият човек й начете цял куп хилядарки. Ането много не се почуди, защото пръстените на врабчетата са много скъпи. Върна се в къщи и скри всичките пари под кревата. Остави си за харчене само една хилядарка. Отново поведе маймунката по градските улици. Влезе в един магазин, където продаваха гумени изделия. За себе си купи гумени сандалки, а за дяда Ивана — хубави високи ботуши, като гази с тях в студената вода по лехите — да не му простират краката. И тъкмо когато излезе от гумения магазин — усети дъх на топъл хляб. Завтече се към зачервените топли кравайчета и грабна две — едното за маймунката. Един прегърбен дядо стоеше до вратата. Хлебарят прибра парите на Ането и се обърна към високия старец, който се беше изправил гърбом към гостите и гълташе с очи топлите хлябове:

— Хайде, дядо, махвай се! Щом като нямаш пари — няма да получиш хляб. Тоя хляб ние го месим от брашно, а брашното струва пари.

— Като няма — няма — въздъхна старецът и се обърна. Ането изкрещя:

— Дядо!

— Ти ли си, рожбице моя — сграбчи дядо Иван внучката си и я вдигна нагоре. От очите му рукнаха сълзи. — Къде се дяна бе, Аненце,

убих се да те търся от село на село, от град на град…

— Ще ти разкажа, миличък дядо. Ела по-напред да се нахраним в оная голяма гостилница, дето е срещу пристанището!

— Аз, чедо, не съм гладен — отвърна дядо Иван. — Не ща вече хляб, нали те найдох, нищо друго не ми трябва.

— Пари ли нямаш — досети се Ането. — Не бой се, аз имам.

— Ами тази маймунка що ще при тебе?

— Тя ми е другарка.

Влязоха в една гостилница и си поръчаха пържени яйца. А на маймунката прислужникът донесе чиния, пълна с орехи. До вечерта Ането разказва на дяда си какво е преживяла в циганската каручка. Когато мръкна, дядо Иван загрижено рече:

— Сега не зная къде ще спим…

— Как да не знаеш — у дома, в къщурката.

— Каква къщурка бе, Ане?

— Нашата.

— Нашата къщурка, чедо, вече я няма. Изчезна хубавото ни огнище. Аз я продадох на Радула, кръчмарина. И да видиш какво се случи. Вечерта я продадох, а през нощта тя изчезна. Останаха само четирите камъка, върху които беше положена. Сутринта Радул ме намери и си взе назад парите. „Ти — каза ми той — си я пренесъл на гръб и си я потулил в гората на скришно място!“ Де мога аз да мръдна цяла една къща?

Ането хвана дяда си за ръка и го поведе към пристанището. Старецът остана поразен, като прекрачи прага на своята хубава къщурка.

— Нищо не разбирам — промърмори той.

А когато Ането му показа парите под кревата — щеше да полудее от радост. Премери си ботушите. Залепнаха му на краката. Изтегна се на кревата и вечерта блажено заспа с ботушите, както малките деца заспиват с новите си дрехи. Ането се мушна под своя юрган, а маймунката се сгуши до краката й.

Щом заспа цялата къща, патето, което през деня беше изяло три сомчета, нарами къщурката и пак загреба с лопатките си топлата речна вода. Към полунощ, когато месечината увисна като круша над равнината, чудното параходче спря пред дядовата Иванова градинка. За последен път юначното пате напрегна крилете си и понесе нагоре

къщурката. Не отдъхна, докато не я намести пак на четирите камъка. Врабчето неспокойно разтвори криле и пренесе през комина пиленцата си в старото гнездо:

— И в капчука беше добре, и в солницата не беше зле, ала най-хубаво си остава старото гнездо. Ах, каква мека перушина, Боженце, какво топличко гнездо!

На сутринта дядо Иван и Ането се пробудиха у дома си. Дълго се гледаха и не можаха да разберат тая история сън ли е, или истина.

Дядо Иван изпи една чаша горещ чай, нахлу гумените си ботуши и тръгна да пои лехите, защото плодните треви бяха клюмнали. Ането най-напред си изпра изцапаната престилка и я простря на въжето да съхне. Мокрото кученце заскимтя.

— Пак ще ми гори кака главата с горещото желязо! Патето се клатеше важно под ябълката, а врабчето се люлееше на едно клонче.

— Огладнях — отвори човка важното пате, — яде ми се нещо!

— Голямо или малко!

— Нещо по-големичко.

— Вчера, като летях над Софийската зоологическа градина, видях един слон.

— Защо не ми обади? Щях да ида да го клъвна.

— Не ти обадих, защото кожата му е дебела.

— Не ща го, щом кожата му е дебела. Га! — изграца патето и слезе към реката.

През отворения прозорец се чуваше кръшният глас на Ането. То шъташе и пееше.

Издание:

Ангел Каралийчев. Най-тежкото имане. Приказки и разкази

Съставител: Георги Струмски

Библиотечно оформление: Стефан Груев

Редакционна колегия ЕФРЕМ КАРАНФИЛОВ, ИВАН ЦВЕТКОВ, ЙОРДАН МИЛЕВ, КАМЕН КАЛЧЕВ

Отговорен редактор НИКОЛАЙ ЯНКОВ. Редактор на издателството АННА ПАНЧЕВА

Илюстрации АЛЕКСИ НАЧЕВ. Художник на корицата РАДОЙ БОЯДЖИЕВ. Художествен редактор ИВАН МАРКОВ

Технически редактор ЕЛЕНА МЛЕЧЕВСКА. Коректор ТАНЯ СИМЕОНОВА

Първо издание. ЛГ. V. Тематичен № 13/9537172431/6006-2-79

Дадена за набор на 23. IV. 1979 г. Подписана за печат на 27. IX. 1979 г. Излязла от печат на 10. X. 1979 г.

Поръчка № 118. Формат 1/16 60×90. Тираж 60 000. Печатни коли 16. Издателски коли 16. Цена 2 лв.

„НАРОДНА МЛАДЕЖ“ — ИЗДАТЕЛСТВО НА ЦК НА ДКМС. МОНОФОТО, ПЕЧАТ И ПОДВЪРЗИЯ ДПК „Д. БЛАГОЕВ“. СОФИЯ — 1979

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.